

SZÉKESFEHÉRVÁRI SZEMLE

DOLGOZATOK SZÉKESFEHÉRVÁR ÉS FEJÉR MEGYE ÉLETÉBŐL.

MAROSI ARNOLD EMLÉKÉNEK.

Dormúth Árpád : Marosi Arnold és irodalmi munkásságának bibliográfiája.

† **Marosi Arnold** : Fejér megye népe és vallási viszonyai a római uralom idején.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK :

† **Marosi Arnold** : Dunapentele népvándorláskori leletei a székesfehérvári múzeumban. — Hol verték Szent István pénzeit? — Kálmán király sírmellékletei.

FELJEGYZÉSEK :

† **Marosi Arnold** : Őskori telepnyomok Vértesacsán. — Bronzkori őrmentékek múzeumunkban. Hallstadti lelet Inotáról. — Múzeumunk Aeneas köemlékei. — Az adonyi Bachus-jeleletes bronz dombormű. — Fejér megye római mécsesei. — Római éremlelet Kecelről. — Adatok a szabadbattyáni népvándorláskori fibulákhoz. — Fejérmegyei őskeresztény emlékek. — Honfoglaláskori temető Nagykarácsony-szőlőhegyen. — A both-pusztai éremlelet lelőhelye. — Polgárdi középkori régiségeiről. — II. Lajos emlékérméi a múzeumban. — Éremlelet a Csapó utcában. — Régi játékkártyák. — Fejérmegyei leletek.

HIVATALOS TUDÓSÍTÁSOK :

Meghalt Marosi Arnold. — A részvét megnyilatkozása. — A temetés. — Emlékgyűlés. — Dormúth Árpád a múzeum megbízott igazgatója. — Választmányi ülés. — Közgyűlés.

A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület kiadványa.
Székesfehérvár, 1939. I. — Ára 1— pengő.

SZÉKESFEHÉRVÁRI SZEMLE.

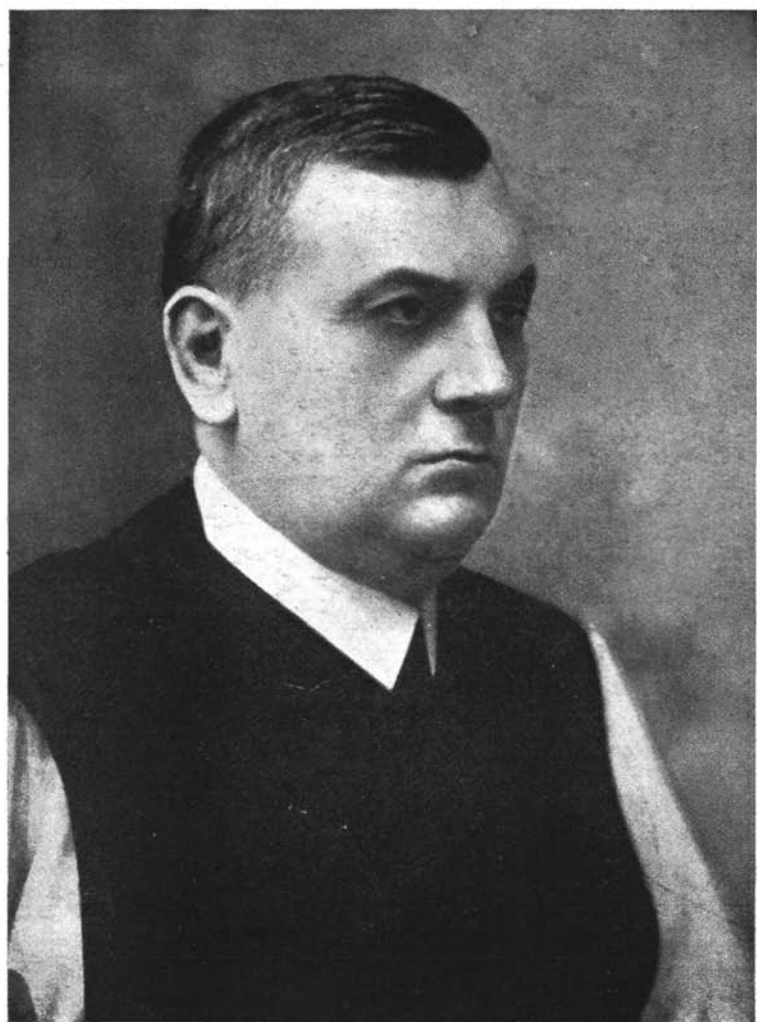
Szerkesztette : **DORMÚTH ÁRPÁD**
mb. múzeum igazgató.

Kiadásért felelős: **Dr. KEPES JÁNOS**
ügyvezető-alelnök.

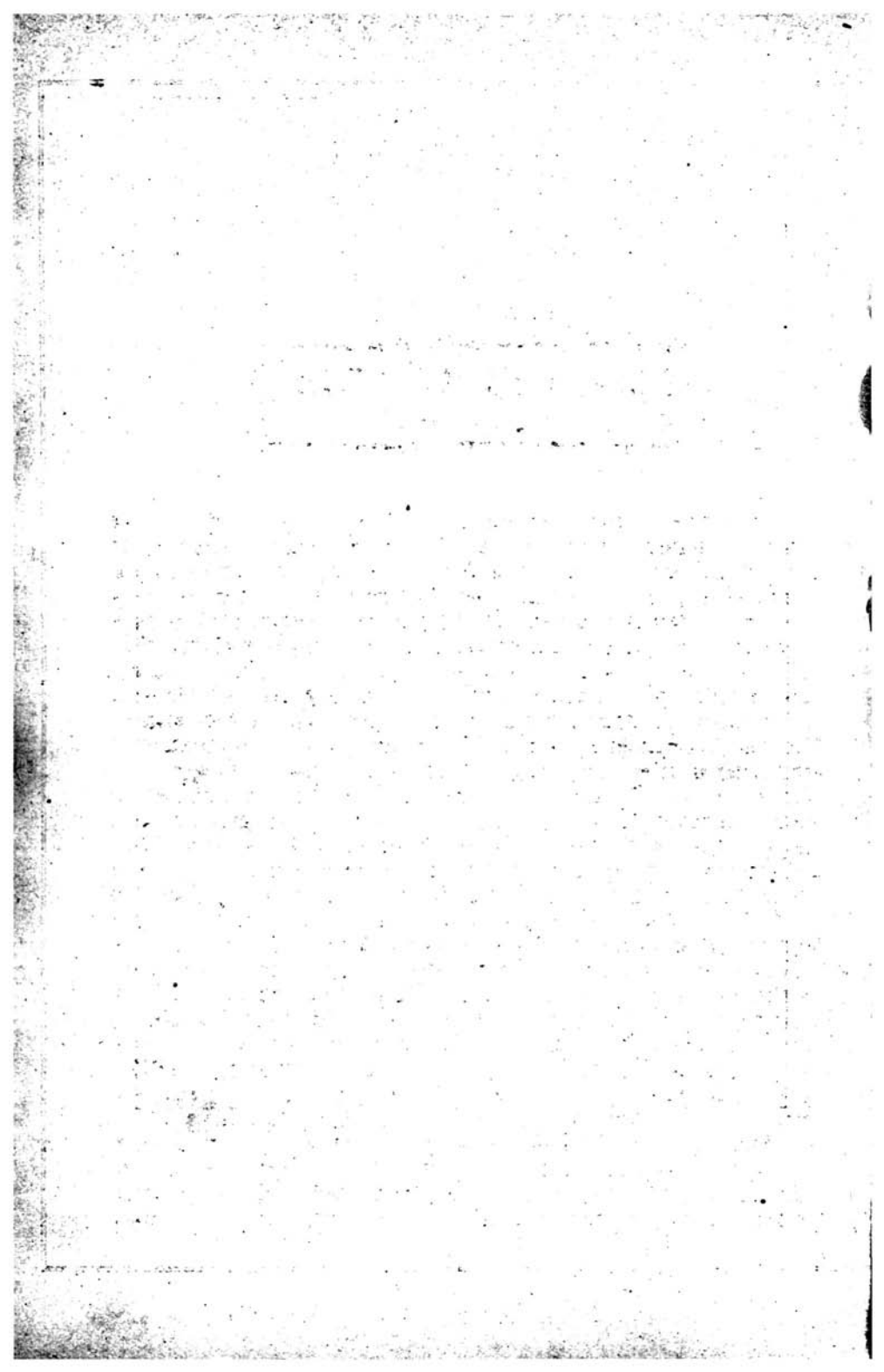
Bognár utca 3.

A Székesfehérvári Szemle, mint a Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum évkönyvének kiadásához a Múzeumegyesület *vidéki* tagjai közül adományaikkal hozzájárultak: Dr. Deáky Honór (Pécs), Esterházy Mary grófnő (Csákvár), Hajós József (Martonvásár), Huszár Dezső (Sárbogárd) 4 P. Jurcsek Béla (Budapest) 5 P. Dr. Kapossy Endre (Szentgotthárd), Légár Hugó (Szentgotthárd), gróf Merán Jánosné, gróf Merán Fülöp (Csákszerű), Nedeczky Griebisch Viktor (Szolgaegyháza) 3 P. Szeidel János (Bpest), Szávits Miklós (Dunapentele), Veiland József (Csákvár), Zichy Livia Clara grófnő (Adony) 2—2 P. Egyetemi könyvtár (Debrecen) 4 P. Fővárosi Nyilvános Könyvtár (Budapest) 2 P-vel.

Helybeli tagjaink közül: Dr. Kepes János 10 P. Dr. Kaltenecker Viktor, Csikós Andor, Kelemen Árpád, Deák Pál, Gróhmann Lajos, Dr. Szűts Gedeon, Kereskedelmi Csarnok, Dr. Csitány G. Emil, Dr. Ecsedy József, Dr. Balassa Brúnó, Karl Ernő 5—5 P. Miller József, Héjj Testvérek, Szigethy B. Ödön, Knazovitzky Béla, Dr. Mészöly József, Streit Ferenc, Dr. Németh László, Dr. Neuhauser Imre, Felmayer István ut., Polczer Gyula, Dr. Tarján Pál 3—3 P. Dr. Halász Géza, özv. Molnár Jenőné, Illés Károly, Farkas László, Horváthné és Rónainé, Dieballa Mária, Schwarzbach Flóra, Dr. Eisenbarth Ferenc, Rauscher Béla, Dr. Goschi Péter, Márton Jakab, vitéz Bokor András, Manger Emil, özv. Mayerhofer J-né, Dr. Pattantyús Á. János, Rudbányai Imre, Lachmann Rezső, Bilkei Ferenc, Máté Ferenc, Dr. Keller Károly, Gelb Adolf, Dr. Kovács Géza, Dr. Korniss Elemér, Halbich Győző, Mészáros István, Csúcs István, Dr. Kende Béla, Dr. Kovács Kálmán, Dr. Markwarth Rezső, Dr. Kovács Lajos, Dr. Hirschler Pál, Dr. Koronczai József, Dr. Hübner András, Schmidl Ferenc, Dr. Miklós Géza. Almássy János, Dr. Berzsenyi Zoltán, Námesy Medárd, Dr. Polgár Iván, Marschall Rafael, Grész Leó, Dr. Révész Amadé, vitéz Angyalffy Nándor, Dr. Kövess Emil, Lanzerits Sándor, Dr. Vanek Géza, Csaplovits József, Dr. Kisteleki Károly, Lengyel Ödön, vitéz Tóth Béla, Melcer Ödön, Dr. Farkas Sándor, Dr. Juhász Viktor, Dr. Ince Nándor, Nagy Lajos, Schnetzer György, Radetzky Dezső, Kisteleki István, Zimándi Benő, Pálos Rezső, Dr. Pfeiffer István, Dr. Csiky Ödön, Irányi Kamill, Akóts János, Akóts Gyula, Vadász József, Györgyi János, Cséplő Pál, Lublós Máttyás, özv. Say Rudolfiné, Dr. Barth Rezső, Dr. Takáts Sándor, Erdélyi Gyula, Jancsó Sándor, Dr. Potyondy Imre, Scheirich Antal, Kunos Gyula, Dr. Falvay Jenő, Friebeisz Árpád, Dr. Say Móriczné, Dr. Láng Rezső 2—2 P-vel.

† MAROSI ARNOLD

MAROSI ARNOLD

1873—1939

A magyar térség szülötte volt, azé a drága magyar földé, melynek minden porszeme régmúlt népek szürke szemfedője, ősi művelődési kincsek temetője. Itt a magyar gyepű szélén, a sopronmegyei Szilsárkányban született 1873. február 9-én a nevében idegenhangzású, de vérében és lelkében izzó magyarságot rejtő és ezért a magyarságért életét majdan felégető fiatal Málics Mihály. Celldömölk, az atyai ház, Pápa—Győr a tudós-nak készülő ifjú állomásai voltak. A bencés gimnáziumok atyai szellemében nevelődött, hová a magyar művelődés és tudományos élet ősi végvárából: Szent Márton hegyéről, Pannonhalmáról áradt szét a lélekcsira, hogy megtermékenyítse a magyar élet után szomjazó ifjú sziveket. Lelke megtelt isten- és emberszeretettel, a magyar művelődés eszményével és a nyugat-pannóniai magyar ifjú 1889-ben a Szent Benedek-rend ősi bakonybéli-apátságához közelfekvő Zircre vonul Szent Bernát azonos szellemű fiai közé. A ciszterci rend, mely III. Béla óta annyi épületkövet hordott a magyar művelődés épületéhez, és lélekfaragó művészetével hatalmas dómmá emelte, Egerbe küldte új fiát, a most immár Marosi Arnoldot, s itt lelkébe ivódott, mint a hasonlókép idegennek indult dunántúli, sőt fejmegyei származású Gárdonyi Gézába a magyarság északi végvárának történeti levegője, a Dobó Istvánok, Bornemissza Gergelyek és Mecssei Istvánok dacos magyarsága. Szívét a magyar föld, a magyar táj kötötte immár magához. Ott élt lelkében a vágy a jövő generációt ennek a szentistváni Magyarországnak nevelni, mely egy testvérré fűz össze németet és szlávot, avart, bolgárt és bessenyőt, kúnt és románt, tatárt és törököt, hogy lelkében magyarrá válva élet-erős államot alkosson a Kárpátok medencéjében és ezer sebből vérezve, időnként talán megcsonkítva is állja a vártát a Nyugat

kapujában. A magyarság földrajzi élettele mellett a természeti élet külső és belső jelenségei ragadták meg az ifjú teológus gondolkörét. A természet háztartása, az életjelenségek mély titka, a biológia és átöröklés vonzották tudós hajlamait. Tanulmányainak befejezésére Budapestre került fel a tudomány szentelt csarnokába. Itt az egyetem falai közt a földrajz és természetrajz kérdéseibe mélyed el. Tanári szakdolgozatai már elárulják milyen irányban indul majd tovább a fiatal tudós. Érdeklődését az élet titkos problémái tartják fogva. A föld mélyébe hatol már ekkor és a föld életét kutatja a »vulkanizmus«-ról írt dolgozatában; míg a természet életének továbbfejlődése adja másik munkájának tárgyát: »A telepes növények szaporodása, különös tekintettel e növénycsoport osztályozására.« Mindkettőt 1896-ban írja meg rövid három hónap leforgása alatt, hogy minél előbb az iskola katedrájáról hirdethesse azt, amit maga nem kaphatott meg az egyetem falai között az akkori kor materialista monizmusba fulladt tudósaitól, de akik az evolúció elvét végigvezetve ép az ember származására és az élet ősi csirájára hívták fel figyelmét. Teológia és természettudomány kerültek szembe egymással, de harmóniát, megoldást kereső lelke már megérezte, meglátta a helyes irányt, amelyen haladnia kell, hogy a krisztusi világnézetet építhesse és erősíthesse az ifjú nemzedékben. Ugyanebben az évben szentelték pappá. »Tanári működését — a rend krónikása szerint¹⁾ — 1897-ben Székesfehérvárott kezdte meg, de mindjárt a tanév elején tüdővérzés gyengítette le. Akaratereje csodálatosan legyőzte a betegséget s még ez évben megszerezte a középiskolai tanári oklevelet. Két éven át mint gyengélkedő Zircen és Szentgotthárdon tartózkodott; szíve vágya azonban annyira vonzotta a tanári pályához, hogy — nem lévén akkor üresedésben szakértői tanszék — megszerezte a hittanári képesítést és ilyen minőségben Bajára került. Két évig működött itt és egészsége teljesen helyreállott. 1902-ben újra elfoglalhatta a pécsi főgimnázium katedráját.«

Pécsett ebben az időben vált időszerű kérdéssé a múzeum ügye. Egy régebbi nemes adomány: Farkas István, volt 1848-as honvédtiszt alapítványa és a Juhász-féle régészeti gyűjtemény átvétele 1899 óta eleven problémája volt a városi tanácsnak. Hosszas tárgyalások, szerződések és határozatok után a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége végül segítségére sietett és 1902-ben Pécs városa a Vall. és Közoktatásügyi Miniszter bőkezűségéből hozzájutott a szép gyűjteményhez. Hogy ez megtörténhetett, elsősorban Tolna megye híres régészének, a magyar őstörténeti kutatás európai hírű mesterének, Wosinszky Mór apátplébános, Országos Felügyelőnek volt köszönhető. Mint Pécs egyházmegyei papnak szívügye volt a múzeum. Berendezésének

és további fenntartásának kérdése azonban újabb gondot jelentett a vezető tényezőknek. Így került az azévből Pécsre helyezett fiatal ciszt. tanár, Marosi Arnold először érintkezésbe az archeológiával. Nem kisebb mestere volt, mint maga Woschinszky Mór, aki a rendezés tervét eléje szabta és a tárgyakat a főbb csoportokban beosztotta. A fiatal múzeumigazgató nemcsak a rendezést végezte aprólékos gondnal, hanem megszervezte a Pécs-Baranyai Múzeumegyesületet is, és ezáltal fenntartásáról is gondoskodott. E minőségében több alkalommal vett részt a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége által rendezett múzeumi tanfolyamokon. A pécsi évek örökre lekötötték érdeklődését a múzeumi problémák számára, de mellette ott rezeg lelkében a természeti és az emberi élet örök titka. Ezt mutatják a pécsi múzeum megnyitási ünnepségén 1904. nov. 27-én mondott szavai: »Csak az érti meg a jelent, aki ismeri a multat. S miként tágul annak látóköre, ki élvezetes szemlélet útján látja a föld kérgének szakadatlan hullámvásását, az élet jelen képviselőinek fokozatos megjelenését, ki leszállhat a tengerbe és onnan föl a levegőbe, hogy megismerje hazájának, édes szülőföldjének halát és madarát, hegyét és völgyét, házát és lakóját, úgy a múzeumot is a kultúra és a hazaszeretet élesztésében elsőrendű tényezőnek kell tekintenünk. A kultúra szempontjából mi más a múzeum, mint a multak letűnt napjainak hátramaradt fényugára, mely bevilágít a régi idők közművelődési és társadalmi viszonyaiba. A régiség tárgyainak patinája és pora egy kis magyarázattal reflektorra változik, fényénél kikel az ősember sírjából és egyszerű eszközeivel, életmódjával megmutatja műveltségünk kifejlődésének alapfokait, új korszakot alkotó fordulatait és jelen kialakulását. A történelmi emlékek nem rozsdás fegyverek és elrongyolódott zászlók, nem is értéktelen cserépdarabok és elhányt ócska vasak, a tanulni akarónak művelődéstörténeti adatok, a lelkesedni tudónak pedig ereklyék, melyek egyikéhez az ősöknek csatában hullatott vére, másikához a munkában lecsurgott verejtéke tapad.« 1906—1908. évi népakadémiai előadásai is ezt a kettősséget árulják el: *Az ember őskora. Az ember őstörténelme. Az ősember és az ember származása* (Mohács). *Az élet kialakulása. A természet. Az élet. Az élőlények szervezete és változatossága.* A természettudós tanár és az emberi kultúra fejlődését kutató történész nyújtanak egymásnak kezét Marosi Arnold életművének kialakulásában. Ha a további években mindinkább a múzeumi kérdések jutnak előtérbe, mindig adódnak mintegy oázist jelentő állomások, amikor a természet életjelenségei, a biológia, az iskola és a nevelés kérdései is helyet kapnak érdeklődésében. Különösen a világháború és az azt követő nemzeti megrázkódtatás voltak ebből a szempontból fontos momentumok életében.

Történeti és múzeumi kifejlődésének szempontjából döntő fontosságú esemény, amikor rendje 1909. év őszén ismét Székesfehérvárra helyezi. Kultúra után szomjas, lelkes férfiak tanakodnak, tervezgetnek itt. Lelkükben gondolatok, tervek vajúdnak, miként lehetne új életet adni a valamikor 1873-ban alakult Fejérvármegyei és Székesfehérvári Történelmi és Régészeti Egyletnek, mely működésében kimerült, eszmék, irányelvek nélkül eltespedt, gyűjteményei pedig a vármegyeháza egykor börtönül szolgáló három kamraszerű helységében egyszerű polcokon rendezetlenül porosodtak. Hattyuffy Dezső és Lauschmann Gyula dr. lelkesedése tartotta felszínen a múzeum ügyét, de anyagi eszközök híján fáradozásuk nem hozta meg gyümölcsét. Munkájuk azonban nem volt hiábavaló. Pusztában kiáltó szavuk nem talált süket fülekre, hanem város és megyeszerte a lelkesedés tüzeit élesztette. Pár hónapja tartózkodott még csak a városban Marosi Arnold, amikor egy nap azzal a tervvel lépett be magányos cellájába Lauschmann Gyula dr., hogy csinálják meg a székesfehérvári nyilvános múzeumot. — »A tervet szívesen fogadtam — írja huszonöt év múlva megemlékezéseiben²⁾ — egyrészt, mert módot nyújtott Pécselt megkezdett muzeális tevékenységem folytatására, másrészt, mert Szent István vármegyéjében és városában múzeumot létesíteni nemzeti feladatnak, hazafias kötelességnek tartottam.« — Mint szakember állott a gondolat szolgálatába. Először anyagi alapról kellett gondoskodnia. Ezért Széchenyi Viktor gróf főispán, Saára Gyula dr. polgármester és Lauschmann Gyula dr. támogatásával 1910. májusában megalakítja a Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesületet és Philipp Istvánnal együtt átveszi az új múzeum részére a Történelmi és Régészeti Egyesület gyűjteményét, amihez Székesfehérvár és Fejér vármegye levéltárai, Prohászka Ottokár megyéspüspök és Dr. Szabó Elemér honvéd tábornokorvos készséggel járulnak hozzá letétjeikkel. A múzeum beköltözik az e célra kibérelt helyiségbe, és e perctől kezdve Marosi Arnold, a Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum igazgatója, tanári munkájának lelkiismeretes végzése mellett minden idejét városunk kultúreletének szenteli. »Láttuk mi, régi fehérváriak — írja Námesy Medárd³⁾ — hogyan nőtt ki a kisdéd makkból, a vármegyeház lomtárában rejtőző, jelentéktelen régiséggyűjteményből az az óriási tölgy, a hatalmas múzeum, mely ma nagy épülettömböt tölt meg a mult kincseivel. A parányból az óriást Marosi lelke és keze formálta ki. Igen, az a »törékeny« ember nem sajnált fáradságot, sőt akárhányszor csakugyan testi épségét tette kockára az utazások alkalmával, melyeket mind az ásatások, a múzeális anyag föl kutatása és megszerzése érdekében tett. Pompásan értette a módját: kevés pénzzel, kitűnő rábeszélő képességgel nagy értékeket szerezni

ügyének. Tudott beszélni az egyszerű emberek nyelvén, de sikerült meggyőznie és rávennie sokszor a legelőkelőbb mágnásokat is, hogy múkincseikből a múzeumnak juttassanak, vagy legalább is letétbe helyezzenek olyan tárgyakat, melyek a kastélyterembe zárva holt dolgok, az ő kiállításában pedig hangosan beszélő tanui a multnak... A minisztériumban, a megye- és városházán fáradhatatlanul argumentált, hogy anyagi támogatást eszközöljön ki az ő szívügye számára. Hogy az a sok kilincselés, rengeteg munka csakugyan eredményes volt, annak ékesen szóló hirdetője a mi múzeumunk, mely már európai viszonylatban is hírneves, mely Marosi Arnold nevét ércnél maradandóbb emlékként őrzi Alba Regia krónikájában.«

1910–1920 a gyűjtemények gyarapítása, méltó elhelyezése, a múzeum önálló épületének kérdése foglalta le minden energiáját. A háború tartama alatt a megkezdett lendületes munka kissé megbénult ugyan, de az elszánt élniakarás még a nehéz időkben is tudott eredményt felmutatni. Ehhez járult 1918-ban Lauschmann Gyula dr. halála, akiben a múzeum propagálásában, az anyaggyűjtésben és ismertetésében legbuzgóbb munkatársát veszítette el. 1919-ben a kommunizmus gyászos napjaiban ideiglenesen át kellett adnia a vezetést Dr. Rexa Dezső várm. főlevéltárnoknak, de az irányzat bukásával 1919. aug. 29-én ismét átvehette az igazgatást. A háborús évek szomorú állapota a gyűjtő utak és kutatások elmaradásában tükröződött vissza. Marosi Arnold fáradhatatlan egyénisége azonban most is megtalálta munkaterét. Tudós lelke ismét belemélyedt tanári pályájának munkakörébe és a természet nagy világában kereste azt, amit nem sikerült a múzeumi kutatás során megtalálnia: az élet kialakulásának titkát. Egymás után jelentek meg tudományos munkái és cikkei: *A természet élete* (1914); *Életjelenségek a népek harcában*; *A természet művészete*; *Az ember és a létért való küzdelem*; *Társadalmi jelenségek az élő szervezetben*; *Az élet forrása*; *Az élet tartama* (Élet 1915–19); *Életismereteink összefoglalása*; *A szervezetek érzékenysége* (Kath. Szemle); *Bevezetés a biológiába* (1922). — 1917-ben az Aquinói Szent Tamás Társaság, 1923-ban a Szent István Akadémia választja rendes tagjává. Előbbiben: »*A szervezetek munkafelosztása és harmóniája*« címen tartja székfoglalóját, utóbbi helyen ismét az archeológia köréből választja tárgyát: »*A fejérmegyei Sárrét őskori telepei*« címen.

1920–1930 Székesfehérvár és Fejér megye múltja lép lassan tudományos munkálkodásának előterébe. A Múzeumegyesület kebelében Történeti és Műemlékbizottságot szervez, melynek célja a város és a vármegye területén elszórt emlékek felkutatása, összegyűjtése, gondozása, irodalmi vonatkozások feljegyzése és a helytörténetírás megkönnyítése végett a levéltári anyag össze-

írása. Lelkesedése munkatársakat teremt, és megkezdődik a város poetikus multjának, mint a várfalak, alagutak, régi temetők, király-sírok, rádiótelepi honfoglaláskori sírok — a megyében a pákozdvári őstelep — feltárása. E működésének eredményeként a város és a megye közönségén nagy lelki átalakulás indult meg. A feltornyosuló akadályokat legyőzte, felrázta az alvókat, felvilágosította a nemtörődöm lelkeket, leküzdötte a fölényeskedőket és a történeti multra figyelmes, a nemzeti hagyományok iránt fogékony közönséget teremtett. Elismerésül a Vallás és Közoktatásügyi miniszter 1927-ben a Műemlékek Orsz. Bizottsága levelező tagjává nevezte ki, ugyanakkor az Orsz. Régészeti Társulat választmányi, az Orsz. Magyar Hadimúzeum Egyesület levelező tagjainak sorába választotta. Működése azonban most is kétirányú. A világháború és a kommunizmus nagy megrázkódtatása a nemzeti eszme szempontjából jelentett nagy veszteséget. Valahogy kiégett a lelkekből az évek során a magyar öntudat, a nemzetehűség. Ezt helyrehozni, a kiégett lelkekbe új eszményt önteni és azt öntudattá fejleszteni ez a nemzetnevelés célja. Ebbe a munkába állott bele Marosi Arnold hívó magyar lélekkel, lángoló szívvel. Beszélt, agitált, írt és tanított az egyesületek vezetőségének sorában, az iskola katedráján, az előadói emelvényről — ahol csak alkalma kínálkozott. Ott láttuk a Területvédő Liga népgyűlésein, a MOVE; a különböző hivatásszervezetek, az Alba Regia (ARAK) Atletikai Klub gyűlésein, az Ébredő Magyarok Egyesületének taggyűlésein, az EX táborozásain, de tudományos téren is megalapozta tanítását. 1920-ban adta ki a Területvédő Liga propaganda füzetét: *Magyarország hármass egysege* címen, 1924-ben jelenik meg a Szent István Társulat kiadásában a magyar fajtság szeretetében megírt alapvető műve: *Átöröklés és nemzetvédelem*. Ezek mellett számos cikke tesz tanúságot forró nemzetehűségéről, a magyarsággal való törhetetlen egységéről; a nemzetnevelés öntudatos munkájáról, mint *Faji öntudat. A magyar faj válsága. A magyar jövő. A mult és jövő. Iskola és világnézet. A templom a keresztény világnézet bástyája. Nemzetfenntartó tényezők. Törjük le a destruktív sajtót.* stb. — Múzeumi és társadalmi munkássága 1930-tól a szentistváni eszme szolgálatában végül közös vágányra fut össze. A honfoglaláskori magyarság kultúrája, Szent István és Székesfehérvár alapítása, az ősi bazilika feltárása, a pannoniai őskeresténység kérdése azok a témák, amelyekben magyarságszeretete, archeológiai tudása kiteljesedését találta. A tudós szeretetével és a magyar műveltség iránti rajongással dolgozott, mintha megérezte volna, hogy nem sok időt ad már neki a Mindenható. Egészen fel-emelni a mult fátylát, az volt törekvése és a Gondviselés sokat nyújtott neki. Amikor a harmincas évek kezdetén az anyagi helyzet

súlyosabbá vált és a terveket ahhoz kellett szabnia, akkor adódtak egymásután a legbőségesebb alkalmi a legértékesebb munkához: az előszállás-bajcsihegyi és öreghegyi avar sírmezők a vajtai avar és honfoglaláskori leletek, a kisapostagi bronzkori urnatemető, az iszkaszentgyörgyi és soponyai germán sírok, a Tác-Fővenypuszta melletti római telep (Herculia), a csőr-merítőpusztai urnatemető, a csőri őstelep méhkas alakú üreglakásai, a székesfehérvár-szárzréti honfoglaláskori temető, a csákberényi germán-avar temető, a nagyhalom-pusztai urnatemető és életének két kedvenc eszméje a szentistváni Fehérvár feltárása, valamint a fejrmegeyi néprajzi gyűjtés szinte tüneményes sikere egy-egy kimagasló állomása ennek a kornak. Előtte a pákozdvári őstelep, a bicskei tiszai kultúra leletei, a rádiótelepi honfoglaláskori temető feltárása voltak azok a munkák, amelyekkel nevét a magyar archeológia történetébe beleírta. Nagyarányú munkásságát értékelte Magyarország Kormányzója, amikor 1931-ben kormányfőtanácsosi címmel tüntette ki.

1937-ben búcsúzott el gimnáziumi tanári katedrájától, ahol negyven esztendeig működött. Törhetetlen kötelességtudásra, becsületes munkára hívta fel búcsúbeszédében az ifjúság figyelmét. »Bármily polcon áll valaki, bármily hivatalt visel, bármily méltóság övezzé, értékes élete csak akkor van, ha az isteni gondviselés által számára kijelölt hivatásnak becsületes munkával igyekszik megfelelni.« Marosi Arnold egy élet tapasztalata után, bár voltak csalódásai, eszményeket állított az ifjúság elé, olyan eszményeket, amelyeket ő maga teljes egészükben megvalósított munkás élete folyamán. Ő igazán áldozatos s a haláltól sem félő apostola volt a közérdeknek, a közigazságnak, a magyar tudománynak. És amikor elhagyta őrhelyét az iskolában, nem hogy csökkent volna tevékenysége, hanem fokozott erővel élt múzeumi hivatásának. A múzeum anyagának tudományos feldolgozása volt most munkájának célja. Szinte lázas gyorsasággal dolgozott. Kor szerint csoportosítva Fejér megye leleteit, régészeti térképet készített az őskor, a kelta-római kor, a népvándorlás korának lelőhelyeiről és így nemcsak megyénk őstörténetére nézve adott tájékoztatást, de bőséges alkalmat is nyújtott a további tudományos következtetésre, a modern archeológiai kutatások új elméleti módszerére: a topográfiára. E mellett gyakorlati téren a földrajzi adottságok településtörténeti, geopolitikai fontosságát hangsúlyozta, az archeológiának emberföldrajzi kapcsolatait használta ki kutatásainak során, mint az a pákozdvári, csőri, előszállási és székesfehérvári településeknél látható volt. A történeti kor hajnalától kezdve a gazdaságföldrajzi kérdések nyomultak előtérbe és megyénk közlekedési úthálózata volt kutatásainak célpontja. Ennek alapján mutatott rá az Inota-Csőr-

Iszkaszentgyörgy-Magyaralmás-Csákberény-Csákvári út fontosságára, a Székesfehérvár-Tác-Soponya-Káloz-Vajtai ősi útvonal jelentőségére, a váli völgy-Baracska-Ercsi közti régi útvonalra. Ezekből következtetett a római kori Herculia nyomára, melyet Tác-Fövenypusztá határában meg is talált. Következtetéseiben soha sem volt elhamarkodott, hanem a tudós alaposágával mérlegelte az adatokat, soha kétes adatot fel nem használt, bármily ragyogó eredménnyel kecsegtette bár. Szigorú volt minden tudományos kérdésben, de legszigorúbb talán önmagával szemben. Nem volt hiú eredményeire, nem kötötte magát nézeteihez, ha szakemberek más irányú kutatásai azokat helyesbítették. E szigorúan tudományos munka mellett a művelt közönségnek szellemi irányítását tekintette másik céljának. Vidéki múzeum csak akkor tud hivatásának élni, akkor tud tovább fejlődni, ha ott áll mellette egy szellemileg fogékony, a múlt hagyományaiért lelkesedő közönség baráti köre. Ezt a szabadtanítás útján érte el. A fehérváriak számára szinte lelki szükségletté váltak azok a tanulságos, kezdetben 1911–14. sokszor szórakoztató, gyakran művészi nivón álló esték, órák, melyeknek tervszerű felépítője, megszervezője Marosi Arnold volt.⁴⁾

Betegsége már 1938 nyarán jelentkezett, amikor Budapesten klinikai kezelést vett igénybe. Tudatában volt-e a lappangó kórnak, mely lassan fogyasztotta hatalmas energiáját, vagy nem, az titok marad számunkra. Ősszel is betegeskedett, térdizülete dagadt meg, úgyhogy négy hétig őrizte szobáját és dolgozgatott csendes magányában, majd ismét erőre kapott, míg a szeptikus kórt okozó betegség csirái el nem hatalmasodtak szervezetében és január folyamán végleg ágnak nem döntötték. — Váratlanul és gyorsan jött a vég. — Lázálmaiban is a múzeummal foglalkozott: rendezési tervek, a múzeum jövője váltakoztak agyában a túlvilági képek fantazmagóriáival. Az utolsóelőtti napon azután végsőt lobbant szellemének ereje és a közeledő vég tudatában ruházta rá szinte végrendeletszerűen múzeumának gondját és szeretetét munkatársára, ki ott állott mellette a famulus szeretetével. — Azután már csak a lélek és a szervezet küzdelme következett. — »Elmúlása küzdelmes, de meghatóan épületes volt. Mikor a fájdalomcsillapító injekciók kábító hatása alól felszabadult, pár percig rendtársai közös imájában is résztvett. Január 22-én éjjel 1 órakor adta ki lelkét.«

Elárvult a múzeum, mert jószágos atyánk, jó barátunk és testvérünk szállt a sírba Marosi Arnold eltávoztával. Atyánk volt, múzeumunk atyja, megteremtője és fáradhatatlan fejlesztője. Amit a Régész-Egylet nemes felbuzdulással a 80–90-es években terv nélkül összehordott, azt ő a pedagógus rendszerességével szétválasztotta, egységekbe csoportosította és így a múzeum gyűj-

teményeinek magvát megteremtve rendszeres fejlesztéséhez fogott. A jó Isten megengedte neki, hogy egyéniségének varázsával, kedves közvetlenségével olyan anyagot gyűjthetett, mely immár világos képet vet megyénk és városunk multjára. Az atyai érzés melegségével ápolta, gondozta gyűjteményeit és baráti szeretettel fogadott mindenkit, ki ebben támogatta, segítette. Barátunk volt. Hűséges, segítő barátja munkatársainak, csak egyet kívánt tőlük: megértést. Ha pillanatnyilag derült arcát árnyak lepték el, az a meg nem értés fájdalmas érzéséből fakadt, de hamar elfeledte és talán még melegebben fordult embertársa felé. Ő maga sohasem fukarkodott az elismerésben. A legkisebb jóakaratnak, önzetlen, odaadó munkának gyermeki módon tudott örülni és hálás volt érte. Talán mert saját élete is áldozat volt: önzetlen odaadás és fáradhatatlan munka az Isten, a tudomány és a nemzet oltárán. Lelkének kincseit, kutatásai nyomán fakadt gondolatkapcsolatait nem rejtette el féltékenyen, hanem szívesen feltárta előttünk, sőt örült, ha gondolatait kicserélhette, ellenvetésekben erősíthette, alátámaszthatta. Legnagyobb fájdalma, hogy munkatársait az anyagi élet mostoha körülményeiben nem támogathatta eléggé, pedig szakembereket szeretett volna felnevelni maga mellett, akikre nyugodtan rábízhatott volna egy-egy gyűjteménycsoportot, akikkel együtt dolgozhatott volna tudományos téren egyaránt. A Gondviselés végzése elragadta mellőle Juhász Józsefet, a történészt, megyénk és városunk fiatalon is nagy tudású kutatóját, és nem érthette meg a múzeum és a törvényhatósági levéltárak, főleg a megyei levéltár harmonikus együttműködését, bármennyire óhajtott is még egyéni áldozatok árán is. Pedig a múzeumi munka sikerének az egy célért való közös tevékenység egyik alapvető kelléke.

A baráti szerep mellett még melegebb kapcsolat fűzte őt Szent István városához és annak minden egyes polgárához: a testvér, a magyar testvér hűsége és odaadása. Eleven példája volt annak a ténynek, hogy a magyarság nem faji, hanem népi, etnikai egység, melyet a közös mult, a hagyományok, a nemzeti lét gazdasági és kulturális kapcsolatai fűztek egybe. A szentistváni nemzetfogalom megtestesítője állott előttünk, ki példát adott a magyar mult szeretetére, a magyar öncélúság bátor, elvhű kiküzdésére, az öntudatos magyar nemzedék kinevelésére. Testvéri szeretettel kapcsolódott bele a város szent hagyományainak fellelevenítésébe, az évezredes magyar multnak a romok alól való feltárásába, a szent király emlékének ércbe és szívbe öntött valóságának megteremtésébe. Korholt és buzdított, harcolt és tüzelt, beszélt és világított, mint egykor a megye és város nagy fia és költője, Vörösmarty Mihály. Míg azonban a költő lelki szemei előtt százhuszonöt évvel ezelőtt az Árpádok sírjaiból

felemelkedő királyi szellemek szomorú fájdalommal fordultak vissza csendes nyugvóhelyük néma rejtekébe, addig Marosi Arnold felharsogta a liberális eszmék anyagi jólétében majdnem eltespedt környezet lelkiismeretét, és öntudatos új magyar nemzedéket nevelt, mely a mult ködéből ismét napfényre hozta a szentistváni Magyarország eszméjét, feltárta a föld alól a nemzet templomának alapjait a Boldogasszony Bazilika romjait, hajdani dicső királyaink nyugvóhelyét, mely felett Szent István szelleme örködik és »állja a vártát« ősi magyar, elszánt ázsiai akarattal és törhetetlen hittel tekintve a keresztre, mellyel áll vagy bukik a nemzet itt, a Kelet és Nyugat évezredek véröntözte határán, hol »oly édes e sorsüldözte néppel egynek tudni magunkat.« Miként Álmos vezér elvezette népét a Kárpátok övezte új haza földjére, azután lelke visszaszállt a nagy puszták hadakat termő Öreg istenéhez, úgy adta meg néki a Gondviselés, hogy élete munkájának eredményét megvalósítva láthatta, s azután magához szólította a végtelen boldogság mezejére, hol a földi korlátoktól megszabadulva most már nyíltan szemlélheti a nagy titkot, melynek fátylát olyannyira fel akarta lebbenteni: a történelem örökké egy mozgató szellemét, a végtelen bölcseségű Istent. Szent István évének befejeztével búcsúzott el tőlünk Marosi Arnold, de szelleme, lelke itt maradt közöttünk a múzeum termeiben, a város lelkében, a megye szívében és azt tanítja nekünk: Kövessetek a megkezdett úton, ahova elvezettelek, a szentistváni Magyarország új évezredre szóló megteremtésére! Úgy legyen!

Legyen áldás emlékének!

1) Námesy Medárd: Marosi Arnold. Ciszt. rend szfvári Sz. István gimn. évkönyve 1938–39. 11. l.

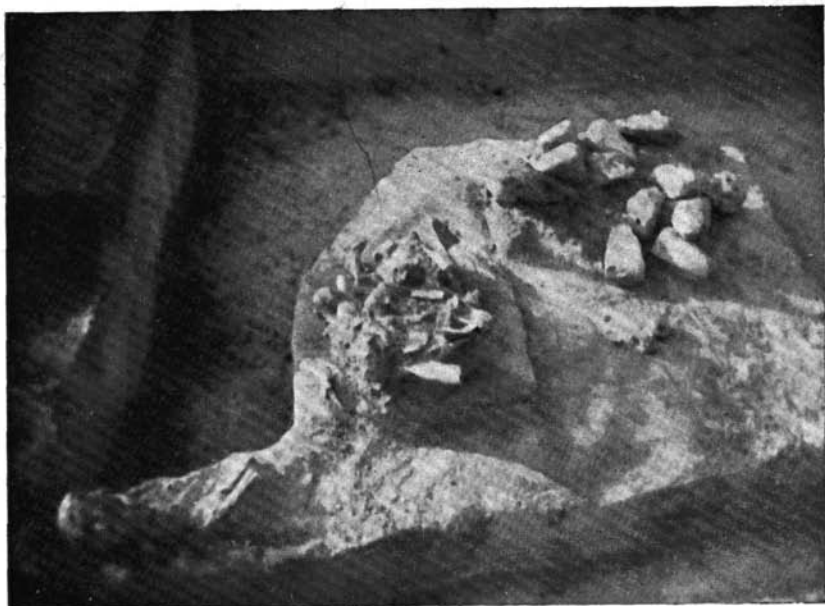
2) Marosi Arnold: A múzeum 24 éve. Szfvári Szemle 1935. 9. l.

3) Námesy Medárd: i. m. 12–14 l.

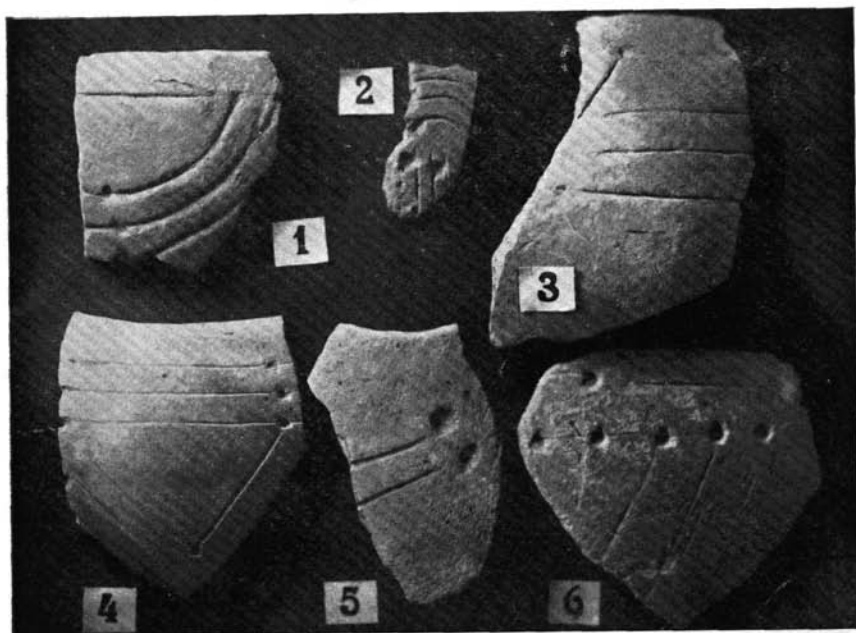
4) Námesy Medárd i. m. 14. l.

Marosi Arnold irodalmi munkásságának bibliographiája.

Marosi Arnold lelkiismeretes gondnal jegyzett fel életében mindent, amit írt, akár nyomtatásban látott napvilágot, akár előszóval került előadásra. Az alábbiakban csoportokba szedve igyekszünk bemutatni irodalmi működésének teljes jegyzékét.

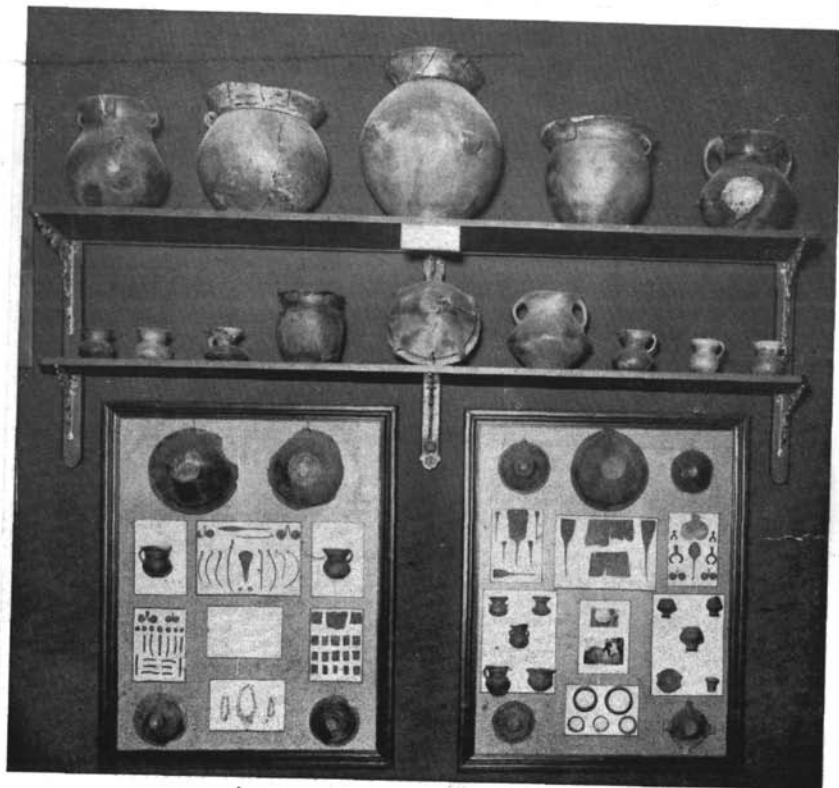
3. kép. A lovasberényi kőkori gyermeksír: csontváz, feltört állatcsontok, tüzhely.
Dr. Brunner István felvétele.

4. kép. Lovasberényi vonaldiszes edénycserepek a kőkorból.
Dr. Brunner István felvétele.

5. kép. Ásatás. a kisapostagi urnatemetőben. Gergely Béla felvétele.

6. kép. A kisapostagi urnatemető leletei a székesfehérvári muzeumban.

Könyvek és füzetek :

- Természetrész.* Tankönyv a középiskolák I—II. IV. V. VI. oszt. számára.
Irta Marosi Arnold és Dr. Horváth Cézár. Bpest Franklin Társulat.
A természet élete. Szent István Társulat kiad. Bpest 1914. 260 l.
Magyarország hármassége. A Területvédő Liga fejrmegeyi köré-
nek kiad. Székesfehérvár 1920. 15 l.
Bevezetés a biológiába. Bpest Pallas R. t. 1922. 252 l.
Átöröklés és nemzetvédelem. Bpest Szent István Társ. 1924. 125 l.
A székesfehérvári rádiótelepi ásatás. Kny. az Arch. Ért. 1923—1926. évi
XL. kötetéből 13 l.
Székesfehérvár műemlékei. Kiadta a Fejérmegyei és Székesfehérvári
Múzeumegyesület. Székesfehérvár 1927. 40 l.
A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület évi jelentései
1910—1917.
A pákozdvári őstelep. Kny. az Arch. Ért. 1930. évi XLIV. kötetéből 21 l.

Cikkek, közlemények, beszédek :

- A telepes növények szaporodása.* Szakvizsg. dolgozat. Zirc 1896. (Kézirat)
A vulkanizmus. Szakvizsgálóati dolgozat. Zirc 1896. (Kézirat)
A föld történetéből. Felolvasás a Zirci kaszinóban. Zirc 1899.
A földrajz és földtan. Kézirat. Zirc 1899.
A kőzetek szövetének jelentősége. Kézirat. Zirc 1899.
Az állatok tápláléka. Kézirat. Zirc 1899.
Az anodonta anatina (A folyami kagyló) bonctana. Kézirat. Zirc 1899.
A fajok leszármazásáról szóló elmélet kifejlődése és bírálata Fleischmann
nyomán. Kézirat. Zirc 1900.
Erzsébet királyné emlékezete. Megjelent »Bajai Hirlap« 1900. nov. 25.
Iffjúsági sz. beszédek a bajai főgimnáziumban 1900/901, 1901/902. (Kézirat).
Az élet. Felolvasás a pécsi kath. körben. Megjelent Pécsi Közlöny
1903. márc. 10.
Deák Ferenc emlékezete. Felolvasás a pécsi kath. körben. Megjelent
Pécsi Közlöny 1903. okt. 20. és 21.
Az élőlények szervezete és változatossága. Felolv. a pécsi kath. körben.
Megjelent Pécsi Közlöny 1905. ápr. 4.
A pécsi városi múzeum története. Felolvasás a pécsi városi múzeum
megnyitási ünnepségén 1904. nov. 27. Megjelent: Emléklapok a pécsi városi
múzeum megnyitási ünnepségéről című füzetben.
A múzeumok és Pécs. Értekezés a ciszterci rend pécsi róm. kath. főgimn.
1904/905-ik évi Értesítőjében.
Újabb leletek a korai középkorból a Pécsi Városi Múzeumban. Múz. és
Könyvtári Értesítő 1908. évf.
Ásatás a pécsi népvándorláskori sírmezőn. Múz. és könyvt. Ért. 1909. évf.
Jelentés a városi múzeum 1907. évi állapotáról. A »Pécs-Baranyamegyei
Múzeumegyesület« Értesítője 1908.
Jelentés a városi múzeum 1908. évi állapotáról. U. ott 1909.
Baranya megye lovas sírjai. U. ott. 1909.
Székesfehérvár lakosságának kialakulása. Felolvasás a Földrajzi Társulat
1910. szept. 25-i vándorgyűlésének szakülésén. Megjelent Fejérmegyei Napló
1910. okt. 15.
Közművelődésünk és a Múzeumegyesület. Felolvasás a Múzeumegyesület
1910. nov. 23-i ülésén. Megjelent Fejérmegyei Napló 1910. nov. 23.
Dunapentele régiségei. Felolvasás a Múzeumegyesület 1911. dec. 16-i
ülésén. Megjelent a Székesfehérvári Hirlapban 1911.

- A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület jelentése 1910/II.
Szfvár 1912.
U. az 1912. Szfvár 1913.
A vallásérkölcsi nevelés és a természetrajz. Értekezés a Ciszst. r. székesfehérvári főgimnáziumának 1909/10. évi Értesítőjében.
A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum öskori gyűjteménye. Múz. és könyvt. Értesítő 1912.
A gimnáziumi ásványtan tanítása. Magyar középiskola 1912.
Öskori és római adatok Fejér vármegyéből. Múz. és könyvt. Ért. 1913.
A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumból. Arch. Ért. 1913.
A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum éremgyűjteményének gyarapodása. Num. Közl. 1913.
Honfoglaláskori emlékeink. Fejérvármegyei Napló 1913-i karácsonyi szám.
A székesfehérvári Múzeum honfoglalás- és Árpádkori emlékei. Arch. Értesítő 1914. I. füzet.
Múzeumunk legújabb szerzeményei. Fejérvárm. Napló 1914. febr. 15.
A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum éremgyűjteményének gyarapodása 1913. Numizmatikai Közlöny 1914.
A természet élete. (I. a könyvek közt) — (Bíráta: Kath. Szemle, Magyar Kultúra, Egyházi Közlöny)
Életjelenségek a népek harcában. Élet. 1915 márc. 21.
A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum éremgyűjteményének gyarapodása 1914-ben. Num. Közl. 1915. 65. I.
A természet művészete. »Élet« 1915. aug. 1.
A csatatér élete. »Élet« 1915. szept. 26.
A természet haldoklása. »Élet« 1915. okt. 31.
Székesfehérvári síremlék 1373-ból. — Verebi régiségek. — A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumból. Arch. Ért. 1915. 1—2 füzet.
Az élőszervezet munkafelosztása. Felolvasás a szfvári szabadtanít. tanfolyamon 1915. dec. 21-én.
A karácsonyfa. »Élet« 1915. dec. 25. szám.
Irak-front és Suez. »Élet« 1916. jan. 23.
Adatok a létért való küzdelem. »Élet« 1916. márc. 5.
Életismereteink összefoglalása. Kath. Szemle 1916. 359—375. I.
A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület jelentése 1915.
Szfvár 1916
Az élet forrása. »Élet« 1916. május 21.
Társadalmi jelenségek az élő szervezetben. »Élet« 1916. szept. 17.
A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum éremgyűjteménye 1916.
Num. Közl. 1916, 64. I.
Az életjelenségek utánzása. »Élet« 1917. január 14.
Újabb magyar szabadságharci érdemkereszt. Num. Közl. 1916. 105. I.
Adatok a nagyhőrcsöki barbár pénzlelethez. U. o. 1916. 108. I.
A szervezetek anyagcseréje. Kath. Szemle 1917. 193—210.
Székesfehérvár honfoglaláskori temetői. Régészeti leletek. Felolvasás az Orsz. Régészeti és Embertani Társulat ülésén. 1917. márc. 27. Budapest. Megjelent Arch. Ért. 25—41 I.
A virág élete. »Élet« 1917. jún. 3.
A szervezetek munkafelosztása és harmoniája. Széköfoglaló az Aquinói sz. Tamás Társaságban 1917. okt. 24. — Budapest. — Megjelent »Religio« 1922. 142. I.
A szervezetek érzékenysége. Kath. Szemle. 1917. nov.
Az élet tartama. »Élet« 1917. dec. 16.
Őseink temetkezése. Felolvasás a szfvári Múzeumegyes. 1917. nov. 20.
A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum éremgyűjteménye 1906.
Num. Közl. 1917. 128. I.

Az élet mulandósága. »Élet« 1918. febr. 10. sz.

A Székesfehérvári Múzeum dunapentelei régiségei. Arch. Ért. 1917. 1. l.

Az élet megújulása. »Élet« 1918. máj. 12. sz.

A háború és fajunk biztosítása. »Élet« 1918. július 21. sz.

A székesfehérvári múzeumból. Múz. és könyvt. Ért. 1918. 142. l.

A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum éremgyűjteménye 1917. Num. Közl. 1918.

A kristálylélek. Élet 1918. nov. 24. sz.

A születés és halál. Kath. Szemle 1918. dec. sz.

Beszéd »Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája« által rendezett népgyűlésen. Szfvár 1919. jan. 19. Megjelent Fejérmegyei Napló febr. 16. *Az átöröklés és fajegészségtan.* Szabadelőadás a Múzeumegyesület szabadtanítási tanfolyamán. 1919. febr. 18 és 21.

Beszéd a »Kereszt. Keresk. Alkalmazottak Köre« által rendezett szabad liceum megnyitóján. Szfvár 1919. X. 19. (A keresztény kereskedelemről).

»Iskola és világnézet.« Előadás a kereszt. szoc. tanítók, tanárok és oktatók szakszervezetének ülésén. Szfvár 1919. X. 28.

Az élet energiája. Szabadelőadás a Múzeumegyesület szabadtanítási tanfolyamán 1919. dec. 2.

A fajképződés. Értekezés Kath. Szemle 1919. dec. sz.

Beszéd Magyarország történelmi, földrajzi és közgazdasági egységéről népgyűlésen. Szfvár 1920. jan. 18. Szent István terem.

Ifjúsági beszéd a Magyarországnak szánt béke pontjainak közzététele alkalmával tartott gimn. gyászünnepségen. Szfvár jan. 21.

»Magyarország megcsonkítása.« Beszéd a Területvédő Liga tiltakozó ülésén. Szfvár jan. 21. Megyeház terme. — Vázlata megjelent a Fejérmegyei Napló 1920. jan. 24-i számában.

Agitációs beszéd a Területvédő Ligába való belépésre a szfvári gazdaságkörben. 1920. febr. 1.

Három előadás Magyarország egységéről a szfvári altiszti kaszinóban. 1920. jan. 28 és febr. 4, 11-én.

Agitációs előadás a Területvédő Ligába való belépésre a szfvári kereszt. szoc. vasutasok gyűlésén febr. 10-én.

Agitációs beszéd a Keresztény sajtó terjesztése érdekében a Sz. István teremben tartott népgyűlésen és délután a felsővárosban 1920. febr. 22.

Magyarország hármás egysége. (1. a könyvek közt.)

Agitációs beszéd Mórón a Területvédő Liga érdekében. 1920. márc. 7.

Magyarország történelmi és földrajzi egysége. Előadás a Múzeumegyes. szabadtanítási tanfolyamán 1920. márc. 9.

Magyarország népei és gazdasági egysége. Előadás a Múzeumegyesület szabadtanítási tanfolyamán 1920. márc. 12.

Az átöröklés és az ember. Kath. Szemle ápr., máj. füzet. Értekezés. (Az 1919. febr. 18 és 21-én tartott előadás: Az átöröklés és fajegészségtan tetemesen bővített lenyomata).

Beszéd Adonyban a Területvédő Liga megalakulása alkalmából 1920. május 9.

Beszéd Polgárdin és Fülén a Területvédő Liga megalakulása alkalmából 1920. máj. 16.

Beszéd Martonvásáron a Területvédő Liga megalakulása alkalmából 1920. máj. 24.

Előadás katonáknak Magyarország feldarabolásáról és az ország visszaszerzésének útjáról. Szfvár 1920. jún. 8 és 15.

Tiltakozó beszéd a Magy. Kir. Államvasutak bérbeadása ellen 1920. júl. 4.

Az ÉME (Vezércikk a Fejérmegyei Naplóban (1920. szept. 19) az Ébredő Magyarok Egyesületéről).

A katolikus kongresszus (Vezércikk a Fejérm. Naplóban 1920. okt. 24.)

Magyarország megcsonkítása. Megjelent a «Fejérmegyei Keresztény nemzeti naptár»-ban 1920.

Mit tegyünk? (Vezércikk a Fejérm. Naplóban 1920. nov. 14.)

Emlékeztető. (Vezércikk a Fejérmegyei Friss Hírekben 1920. nov. 14.)

Az ÉME tagjaihoz. (Vezércikk a Fejérm. Napl. 1920. nov. 16.)

Meegnyitó beszéd a ker. keresk. alkalmazottak Szabad. Lyceumán nov. 2.

Megjelent Fejérmegyei Napló nov. 28.

Előadás a kereszt. nők Szövetségében az Éme női csoportjának megalkotására. Dec. 3.

A múlt és jövő. Megjelent a »Törekvésünk« c. ifjúsági folyóirat dec. számában.

A faji öntudat. Megjelent a »Fejérmegyei Napló« karácsonyi számában.

Beszéd az ÉME 1921. jan. 2-i taggyűlésén.

Előadás az Iparosoknak jan. 30-án Csonka-Magyarország iparának felépüléséről.

Ébredők vigyázatok. Vezércikk a Fejérm. Napló 1921. febr. 1-i számában.

Beszéd a Vasutas Szövetség műsoros előadásain 1911. febr. 13.

A magyar faj válsága. Vezércikk Fejérm. Napló febr. 20-i számában.

»Az ébredők kulturdélutánja.« Fejérm. Napló 1921. márc. 1.

A magyar jövő. Előadás a Területvédő Liga javára 1921. márc. 1. Megjelent Fejérm. Napló márc. 4-i számában.

Múzeumunk a kiállításon. Fejérm. Napló 1921. márc. 20.

A magyar husvét. Fejérm. Napló 1921. márc. 27.

Társadalmi bajaink és a zsidóság. Fejérm. Napló 1921. ápr. 10.

Az ÉME tagjaihoz. Fejérm. Napló 1921. ápr. 12.

A cserkész és a természet. Megjelent »Törekvésünk« 1921. ápr. szám 54. l.

Világnézet és politika. Fejérm. Napló 1921. máj. 1.

A természet védelme. »Törekvésünk« II. évf. 71. l.

Csonka-Magyarország vallási statisztikája. Fejérm. Napló 1921. ápr. 27.

A templom a keresztény világnézet bástyája. Beszéd a burtelepi templom-építés érdekében rendezett színházi estélyen. Megjelent Fejérm. Napló 1921. május 5.

Törjük le a destruktív és támogassuk a keresztény sajtót! Vezércikk. Fejérm. Napló 1921. máj. 29.

Megnyitó beszéd a destruktív sajtó ellen tartott népgyűlésen máj. 29. Megjelent Fejérm. Napló 1921. jún. 2.

Földtani megfigyelések a nagy táborozás idején. Törekvésünk 89. l.

Szent beszéd a sopron-kőhidai fegyintézet kápolnájában a fegyenceknek 1921. aug. 7.

Bírálat Hillebrand—Bella: Az őskor embere és kultúrája c. műről. Megjelent »Magyar Kultúra« 1921. júl. füzetében.

Feledjünk vagy vigyázzunk? Vezércikk Fejérm. Napló 1921. okt. 2.

A szervezetek egysége és célszerűsége. Magyar Kultúra 1921. 341. l.

Bevezetés a biológiába. (I. a könyvek közt.)

A hegyek keletkezése. A hegyek pusztulása. Előadás a szfvári Múzeum-egyesület szabad. tanfolyamán 1921. dec. 6 és 13-án.

Gazdasági helyzetünk és az integritás. Beszéd a Ker. szoc. Vasutasok Gazd. Egyesületében. Szfvár 1921. dec. 11. Megjelent Fejérm. Napló 1921. dec. 14. sz.

Bírálat Hajós József: Az élet titkai c. művéről. Magyar Kultúra 1921. 501. l.

Az ország bajairól. Fejérm. Napló 1921. karácsonyi száma.

Beszéd az Ébredő Magyarok január 15-i gyűlésén. Megjelent Fejérm. Napló 1922. jan. 17-i számában.

Megnyitó beszéd az Ébredő Magyarok febr. 12-i közgyűlésén. Megjelent Fejérmegyei Napló 1922. febr. 15-i számában.

- Az *ÉME hazafias ünnepe*. Fejérm. Napló 1922. márc. 12. — Felhívás.
 Az *ÉME hazafias ünnepe*. Fejérm. Napló 1922. márc. 15. — Ismertetés.
 A népek pusztulása és fennmaradása. Beszéd a szfvári főgimnázium márc. 15-i ünnepén. Megjelent Fejérmegyei Napló 1922. márc. 29. 30. 31. sz. *Múzeumunk fejlődése*. Fejérmegyei Napló 1922. ápr. 6. és 8. száma.
 A mi feltámadásunk. Vezércikk a Fejérmegyei Napló husvétii (ápr. 16) számában.
Prohászkatá üdvözlő beszéd az ÉME díszgyűlésén 1922. ápr. 30-án Megjelent Fejérm. Napló 1922. máj. 4. sz.
Beszéd az ÉME júl. 30-i ülésén. Megjelent Fejérm. Napló 1922. aug. 1-i szám.
Bücsüztató Holler Andor, az ÉME főtitkára sírjánál. Szfvár 1922. szept. 12.
 A székesfehérvári koronázó templom és királysírok. Előadás a Múzeumegy. szabadf. tanf. 1922. nov. 14.
Nemzetfenntartó tényezőkről. Beszéd a »Voge« 1922 dec. 2-i irredenta estélyén.
Nemzetfenntartó eszmék. Felolvasás a Vörösmarty-kör 1923. jan. 21-i estélyén.
 A zsidó kérdés. Dr. Kovács Alajos »A zsidóság térfoglalása Magyarországon« című műve alapján. ÉME taggyűlésén 1923. jan. 28.
Elnöki megnyitó beszéd az ÉME közgyűlésén 1923. febr.
Szent István kardja és hasonmásai. »Magyarság« 1923. ápr. 29. sz.
Átöröklés és nemzetvédelem. (I. a könyvek közt.)
Magyarország földrajza. Előadások a katonaság számára rendezett népműv. iskolában.
Székesfehérvár műkincseinek védelme. Fejérm. Napló 1923. nov. 29. sz.
Előadás az Urániában a szfvári bazilikáról és királysírokról. 1923. dec. 8. 9.
Hozzászólás a városrendező tervekhez. Fejérm. Napló 1924. febr. 20. és 24. sz.
Beszéd az Alba Regia A. K. alakuló közgyűlésén. Fejérmegyei Napló 1924. ápr. 1-i szám.
A fejérmegyei Sárrét őskori telepei. Székfoglaló értekezés a Szent István Akadémiában. 1924. ápr. 11.
Az őseimből három előadás a múzeumegyesületben (nov. 4, 11, 18).
A szfvári rádiótelepi ásatás és régészeti eredménye. Felolvasás az Orsz. Régészeti Társulatban. 1924. nov. 15.
Az élet története és az ember. »Élet« 1924. nov. 15. sz.
 Olasz P.: Világproblémák és a modern természettudomány c. művének bírálata. »Magyar Kultúra« 1924. nov. 15. sz.
A fejérm. és szfvári múzeum éremgyűjt. gyarapodása. Num. Közlöny. 1922—23. 34. l.
Életmagyarázatok. Szent István naptár 1925, 41. l.
 Vezette a Fejérmegyei Napló »Múzeumi Értesítő« c. vasárnapi rovatát és benne számos cikket írt. — Apróbb közlemények »A Közművelődés« c. Budapesten megjelent folyóiratban.
 Kísérő magyarázat ifjúsági biológiai mozielőadáson. 1925. jan.
 Kísérő magyarázat az »Alpesek« c. ifjúsági mozielőadáson. 1925. febr. 12.
 Bezd az »Alba Regia Atl. Klub« ünnepi vacsoráján. 1925. febr. 15.
 Ifjúsági előadás a mozgószínházban. 1925. márc. 9.
Szfvár ősi és honfoglaláskori települési viszonyai. Előadás a »Magyar Földrajzi Társaság« didaktikai osztályának Szfvárott tartott ülésén. Ápr. 19.
Ásatás Pákozdon. Fejérm. Napló 1925. aug. 15.
Darwinizmus és a keresztény világnézet. »Magyarság« 1925. aug. 15.
Őskori földvár Pákozdon. »Magyarság« 1925. szept. 2.
Az őskori ember nyomai Szfvárott. »Nemzeti Ujság« 1925. szept. 20.
Az emberiség kora. »Élet« szept. 27.

- Előadás a tanulóifjúságnak Hollandiáról a moziban. 1925. okt. 2.
A taungsi majomlelet. »Élet« okt. 24.
Elsüllyedt világrészek. »Élet« nov. 22.
Az ember és az élettudomány. Szent István naptár 1926. 35. l.
A Műz Értesítőben (Fejérm. Napló) megjelent cikkek: *A csákvári kőkoporsó, A püspökkert kövei, Jelentés a múzeum 1924. évi állapotról, Az alsó-többrzsoi ásatás, A kötár gyarapodása és számos apróbb ismertetés a múzeummal kapcsolatos dolgokról.*
Ifjúsági előadás a moziban Finnországról. 1926. jan. 8.
Kiháló állatok. »Élet« 1926. jan. 15.
Prohászka Otthona. »Élet« 1926. febr. 7.
A pákozdvári őstelep. »Ifjúság és élet« 1926. 69. l.
Az ember helye a természetben. Előadás a Pécsi Nemzeti Szabadtanítási Egyesület szabad liceális előadásorozatában. 1926. febr. 26.
Ifjúsági előadás a moziban (márc. 2.) *Biologia.*
A székesfehérvári vár. »Ifjúság és élet« 1926. 109. l.
Az őskoronázó város. »Élet« 1926. márc. 21.
Történelmi emlékeink jelzése. »Fejérmegyei Hírlap« 1926. márc. 14.
A magyarság származása. »Élet« 1926. május 16.
A pákozdi ásatások. »Fejérmegyei Hírlap« 1926. jún. 20.
A pákozdi ásatások eredménye. »Fejérmegyei Napló« 1926. júl. 3.
Hogy élt a Pákozdvári ősember 3–4000 évvel ezelőtt. »Magyarság« 1926. júl. 11-i melléklete.
Ifjúsági előadás a moziban (okt. 26.) a biológia köréből.
Szent István sírhelye és ereklyéi. »Magyarság« okt. 31. sz.
5, 7. *A szfvári múzeum honfoglaláskori kardjai.* Hadimúzeumi Lapok 1926. sz.
Az ősember lakóhelye hazánkban. Magyar Földrajzi Évkönyv 1927.
Az ősember lakóhelye. Előadás a Múzeumegyesületben 1926. dec. 14.
A pákozdvári őstelep. Előadás a Múzeumegyesületben 1926. dec. 21.
A Fejérmegyei Napló vasárnapi mellékletében szerkesztette a »Múzeumi értesítő« című állandó rovatot.
Mozielőadás az ifjúságnak. 1927. jan. 12.
A szfvári rádiótelepi ásatás. Arch. Ért. 1922–26. évf.
A honfoglaláskori temetők és a magyarság. »Ifjúság és élet« 1927, II. sz.
Székesfehérvár. Magyarázó előadás diapozitív képekhez; a »Falu« szövetség megbízásából készült.
Szfvár vetített képekben. Előadás a Faluszövetség által kiadott diapozitívek bemutatásán. 1927. febr. 22. — Ugyanezen tárgyról 6 ifjúsági előadás (márc. 2, 3, 4.).
Az őskoronázó város multja és jelene. »Ifjúság és élet« 1927, 14. sz.
A Velencei hegység és őskori telepei. Előadás vetített képekkel a Magyar Földrajzi Társaság április 7-i szakülésén Budapesten.
Székesfehérvár műemlékei (I. a könyvek között).
A múzeum *Prohászka emlékei.* Fejérm. Hírlap 1927. szept. 4.
Szózat a múzeum érdekében. Fejérm. Hírlap 1927. szept. 18.
Hírek a Múzeumegyesületből. Fejérm. Hírlap 1927. szept. 9.
Hajnalodik. »Ifjúság és élet« 1927. okt. 10.
A megyei múzeum új otthonát kap. »Fejér vármegye« dec. 4.
A Fejérmegyei Naplóban vezette a »Múzeumi Értesítő« c. rovatot.
A Velencei-hegység. »Ifjúság és Élet« 1928, 10. sz.
Képek a Föld történetéből. Előadás a Kath. Legényegyletben jan. 25.
Maulbertsch képeink. Fejérm. Hírlap 1928. jan. 29.
Szeressük műemlékeinket. Fejérm. Hírlap febr. 8, 9.
A pákozdvári ásatás és leletei. Előadás vetített képekkel az Orsz. Régészeti Társulat 1928. márc. 3-i felolvasó ülésén Budapesten.

1927. (III. évf.) 9—10. szám.
 Ünnepi beszéd az »Alba Régia Athletikai Klub« márc. 25-i vacsoráján. Szabadság, testvériség egyenlőség. Ifjúság és Élet 14. sz.
 Levél a múzeumból. Szfvári Napló 1928. ápr. 8.
 Római sírok Szabadbattyánban. Szfvári Napló 1928. ápr. 22.
 Gerendákat és cölöpöket találtak a föld mélyében a püspökkút ásásánál. Szfvári Napló 1928. ápr. 25.
 A múzeumegyesület választmányi ülése. Szfvári Napló 1928. május.
 A Fejérvármegyei és Szfvári Múzeum 1927. évi működéséről. Szfvári Napló 1928. jún. 10, 13, 15, 17. sz.
 Külföldi tudósok Szfvárott. Szfvári Napló 1928. jún. 17.
 Hírek a Múzeumegyesületből. Szfvári Napló 1928. okt. 28.
 Adatok az őskoronázó templomhoz. Szfvári Napló 1928. nov. 13.
 Sopron vármegye követendő példát állított Székesfehérvárnak a műemlékek megőrzése tekintetében... Szfvári Napló 1928. dec. 2.
 Szent István király sírhelye. Szfvári Napló 1928. dec. 25.
 Az ember és környezete. »Ifjúság és Élet« 1929. jan. 10.
 A bronzkori élet a pákozdvári ásatás nyomán. Előadás a Nemzeti Szabadtanítás Pécsi Egyesülete szabadlic. tanfolyamán. 1929. febr. 19.
 A múzeum rendezkedése. Szfvári Napló 1929. máj. 9.
 Múzeumunk gyarapodása. Szfvári Napló 1929. máj. 12.
 A Quarnero és Trianon. »Ifjúság és Élet« 1929. jún. 10.
 Jelentés a Fejérm. és Szfvári Múzeum 1928. évi állapotáról és gyarapodásáról. Szfvári Napló 1929. jún. 2, 4, 5, 6, 12, 13. sz.
 Előszálláson népvándorláskori sírokat találtak. Szfvári Napló 1929. jún. 23.
 Külföldi tudósok és művészek a fehérvári Múzeumban. Szfvári Napló 1929. júl. 2.
 A székesfehérvári múzeum ásatása Előszálláson. Nemzeti Ujság 1929. aug. 31.
 A székesfehérvári múzeum új otthona. Historia 1929. jún. sz.
 Székesfehérvár új múzeuma. Budapesti Hírlap 1929. okt. 5.
 A Székesfehérvári Múzeum anyaga és elrendezése. Szfvári Napló 1929. okt. 9.
 Prohászka Ottokár emlékei a székesfehérvári múzeumban. Élet 1929. okt. 13.
 A Nagyalföld kihasználása. »Ifjúság és Élet« 1929. nov. 25.
 A múzeum udvara. Szfvári Napló 1929. dec. 25.
 A bazilika területén talált csontvázak. Szfvári Napló 1930. jan. 19, 21.
 A múzeum gyarapodása. Szfvári Napló 1930. jan. 26.
 A Dunántúl Árpád-kori emlékei. »Élet« 1930. jan. 26.
 A Szt. Imre centenárium és a Múzeumegyesület. Szfvári Napló 1930. febr. 2.
 A székesfehérvári római telep jelentősége. Szfvári Napló 1930. febr. 9.
 A székesfehérvári királysírok. »Élet és ifjúság« 1930. febr. 10.
 Marsigli és Székesfehérvár. Szfvári Napló 1930. febr. 16.
 Szent István és Szent Imre halála. »Élet« 1930. márc. 23.
 Ismertetés Kalmár G.: Európa földje és népei c. műről. Religio.
 Ismertetés Dr. Slgmond E.: A mezőgazdasági növények termelési tényezői c. műről. Religio.
 Hírek a múzeumból. Szfvári Napló 1930. márc. 30.
 A múzeum újabb kutatásai a vármegyében. Szfvári Napló 1930. ápr. 16.
 Szent István és Székesfehérvár. Szfvári Napló 1930. ápr. 20.
 III. Béla és neje története. »Élet« 1930. máj. 4.
 Értékes gyarapodások a múzeumban. Szfvári Napló 1930. máj. 11.
 Prohászka emlékgyűjtemény. Felolvasás Prohászka fejszobrának a múzeumba való elhelyezéséhez 1930. máj. 11.
 A magyarság élettereje. »Ifjúság és Élet« 1930. máj. 25.
 Székesfehérvár nemzeti ereklyéi. »Élet« 1930. jún. 29.

A múzeum ásatása Válon. Szfvári Napló 1930. aug. 31.

A kálozi római kocsilelet. Szfvári Napló 1930. szept. 19.

(Székesfehérvári művészeti emlékei. Magyar Művészet 1930. 7. sz.

A Székesfehérvári Múzeum. Magyar Művészet 1930. 7. sz.

A »Magyar Művészet« székesfehérvári száma. Szfvári Napló 1930. okt. 19.

Bölcskey Ödön. Szfvári Napló 1930. szept.

Gazdasági bajaink. »Ifjúság és Élet« 1930. okt. 25.

Előadás az iskolán kívüli népművelés keretében: A székesfehérvári király-sírok. Mórón és Martonvásáron 1930. dec. 9.

Előadás a Múzeumegyesület szabadtanítási előadásán: Szent István és Gizella sírja. Megjelent a Szfvári Napló karácsonyi és újévi számában.

Előadás a Múzeumegyesület szabadtanítási előadásán: Árpád-házi sír-emlékeink. 1930. dec. 16.

A pákozdvári őstelep. Arch. Ért. XLIV. évf. (1930). Külön lenyomatban is megjelent (l. könyvek közt).

(Szfvári Szemle 1931. 1. sz. Beköszöntő. Az előszállási népvándorláskori temető. Nagy Lajos sírkápolnája. A múzeum Prohászka emlékgyűjteménye. Óskori sírok az érdi Gyulamajorban. A rácalmási népvándorláskori sírok.

Előadás az iskolán kívüli népművelés keretében a szfvári királysírokról Kápolnásnyéken.

Szfvári Szemle 1931. 2. sz. A Budai-út fája. Adatok Fejérm. 1742 és 44-i nemesi felkeléséhez. Csákvár és Csákvár. Az igari avarlelet. Emlékérmeink gyarapodása. A múzeum vendégkönyve. Gróf Széchenyi István és Ybl Miklós.

Országhatár és honvédelem. »Ifjúság és Élet« 1931. márc. 10.

Szfvári Szemle 1931. 3. sz. Szabadságharci vértanúink. Prohászka Ottokár legkedvesebb képe. (Ferenczy S.) Mátyás király szobra. Az egyházművészeti kiállításon szerepelt tárgyak. Kőkori római sírlelet Csákvárról. Hivatalos tudósítások.

Ünnepi beszéd a Vörösmarty Kör márc. 15-i ünnepi lakomáján.

Szfvári Szemle 1931. 4. sz. Dr. Horváth Kálmán. A kálozi lovassírlelet. Hivatalos tudósítások.

(Nagy Lajos és Mátyás király sírkápolnája. »Élet« 1931. ápr. 26. sz.

A »Magyar Kath. Lexikon« számára megírt címszavak: Anthropologia, Baer Károly Ernő, Biogenetikus alaptörvény, Ehrenberg Christián, Geoffroy Saint Hilaire Etienne, Lamarck, Méhely Lajos, Neodarvinizmus, Neolamarckizmus, Neovitalizmus, Ontogenezis.

Szfvári Szemle 1931. 5. száma. A városház kapuja és kora. A Fiáth család emléktárgyai. Az újabb szerzemények kiállítása. A főyeni Icarus szobra. Szabadságharci pecsétnyomóink. Régészeti közlemények Fejér megyéből. Hivatalos tudósítások.

Múlt és jövő. »Ifjúság és Élet« jún. 25.

Szfvári Szemle 1931. 6. sz. A 69-esek hősi emléke. Fejérmegyei besenyőtelepek. Helyesbítés Fejér vármegye nemesi felkeléséről szóló cikkünkhez. Jelentés az előszállási uradalom területén talált avar sírokról. Bronzsarlóink. Harci csákány vagy fokos. Régiségek Ercsiben. Apró gyűjtés. A múzeum gyarapodása.

Szfvári Szemle 1931. 7—9. sz. Fejérm. és Szfvári Múzeumegyesület igazgatói jelentése 1930. évről. Baracska, Ercsi és Erd a török uralom idején. A múzeumi lépcsőház kövei. N. Múzeum dunapentelei ásatása. A kerecsen-sőllymök fészkelése Vértesacsán.

Új látnivalók a múzeumban. Fejérm. Napló 1931. okt. 30.

Az óskoronázó Székesfehérvár és királysírai. Diapozitív képsorozat és magyarázó szöveg a népművelődési előadások számára a vall. és közokt. min. jóváhagyásával.

A nemzet, mint élő szervezet. »Ifjúság és Élet« 5. szám.

Székesfehérvár templomai. Előadás a Kath. Legényegyletben 1931. dec. 20.

A múzeum kőtári gyarapodása. Fejérm. Napló 1931. dec. 25.

Szfvári Szemle 1931. 10–12. sz. *A székesegyház Szent Erzsébet ábrázolásai. A múzeum ásatása Előszálláson. Múzeumi kiutazások. Kötárunk gyarapodása. Székesfehérvári leletek. Üvegpohár Székesfehérvár cimerével. Kőkori lelet Tárnokon. A múzeum gyarapodása.*

Európa gazdasági válsága és a búza. »Ifjúság és Élet« 1932. jan. 5.

Székesfehérvár újraépítői. Szfvári Napló 1932. jan. 24.

A múzeum középkori edénygyűjteménye. Szfvári Napló 1932. febr. 21.

Hírek a múzeumból Fejérm. Napló 1932. febr. 21.

A magyar barokk. »Ifjúság és Élet« 1932. márc. 20.

Szfvári Szemle jan.–márc. *Gondolatok a püspökkert hársfasorában.*

Adonyban bronzkori temetőre akadtak. Gróf Zichy Pál sírköve. Mammutschotváz a Sárréten. Óskori halomsír Pötöllén. Aeneas megmenti övét. Népvándorláskori lelet Kápolnásnyéken. Múzeumunk fringidái. Dunai malomminta a múzeumban.

Székesfehérvár és a Szent István jubileum. Szfvári Napló 1932. máj. 15.

Hírek a múzeumból. Fejérm. Napló 1932. máj. 15.

A Pázmány-egyetem Művészeti Intézete Múzeumunkban. Szfvári Napló 1932. máj. 22.

Fejérmegyei pásztorfaragások... stb. a Múzeum legújabb kiállításán.

Szfvári Napló 1932. szept. 18.

A múzeum legújabb kiállításai. Fejérm. Napló 1932. szept. 17.

Szfvári Szemle ápr.–jún. *Szent István centenáriuma. A Fejérm. és Szfvári Múzeum igazgatói jelentése 1931-ről. Fejérmegyei kastélyok. Múzeumunk gyarapodása. Az adonyi ásatás. Bronzkori lelet Dajapusztáról. Kelta sírlelet Felsőtöbbszőkön. Római mérföldkő Rácalmásról. Bazilika kövek. Románstílu ötvösmunka, Prohászka-émlékek. Erzsébet királyné arany emlékérmé. Művészi plakettek. Különféle adományok. Kisebb közlemények: Köemlékek az adonyi kastélykertben. Szabadságharci emlék az adonyi plebánián. A pötöllei halom átkutatása. Mammullelet Erzsiben. Óskeresztény emlékek Dunapenteléről. Garibaldi emlékeink, Móri csataképek. Fejér megye zászlói.*

Prohászka és a természettudomány. Előadás a Múzeumegyesület szabadtanításán 1932. nov. 22.

Simor hercegprímás szobra a múzeumban. Fejérm. Napló 1932. nov. 24.

Prohászka O. pályája. Magyarázat diapozitív képekhez. Felolvasva az 1932. dec. 2. Prohászka emlékűnnepen.

A múzeum gyarapodása. »Fehérvár« 1932. dec. 23. sz.

Múzeumi beszámoló. Fejérm. Napló 1932. dec. 25. sz.

Szfvári Szemle 1932. 7–9. sz. *Művészeti emlékeink megbecsülése. A csákvári Eszterházy-kert emlékművei. Ósskori lelet Székesfehérvárott. Római hullámvonalas agyagvedreink. A pákozdvári leletek. Kirándulás Vajtára. Pásztorfaragások. Fejér megye az Arch. Értesítőben. Bory J. Prohászka érmei. Washington emlék. A székesfehérvári Iphigenia-relief. Bazilikakövek. Jezsuita alaprajzok. Francia-metszet Székesfehérvárról 1601-ből. XV. századi festmények Székesfehérvárott.*

A Székesfehérvári királysírok. Cikk »Városkultúra« c. (Szeged) városfejlesztési folyóirat számára. Megjelent 1933. jan. 25-i számban.

Székesfehérvár. Cikk a »La Vallée du Danube« (Dunavölgye) (Budapest) c. folyóirat számára.

A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum működése. Cikk a »Magyar Múzeum« c. folyóirat számára.

Beszéd a keresztény világnézet és fajszeretet ápolásáról »Ex«-ben 1933. febr. 11.

A földművelésről. »Ifjúság és Élet« VIII. évf. 249. l.

A múzeum vármegyei gyűjtése. Fejérm. Napló 1933. ápr. 16.

Ünnepi beszéd a felállítandó Országzászló ügyében tartott ünnepségen. Szfvár 1933. máj. 6.

A Székesfehérvári Szemle 1932. 10–12. számában megjelent cikkek: *A bicskői kőkori telep. A csákvári ásátás. Avar temető Sukorón. Sárkeszsin Mithrasz emléket találtak. A szolgaegyházai római sírkő. A Szent Korona-utcai aranylelet. Simor János szobra. Gróf Wickenburg István éremgyűjteménye. Csizmadia és cipész pecsétlők.*

A Székesfehérvári Szemle 1933. 1. számában: *Dr. Hóman Bálint és a múzeum. Városunk és a katonaság. Ásátás Sárkeszsin. Adatok Mátyás régészetiéhez. A rácalmási urnatemető és mérföldkő. A képtár gyarapodása. Különfélék. Ünnepi beszéd a Polgári Lovászegylet lőterének felavatásán* 1933. szept. 24.

A múzeum ásátása Bicskén. Fejérm. Napló 1933. okt. 1.

A múzeum új átrendezése. Fehérvár 1933. okt. 22.

Tárlatmagyarázat a múzeumban (Óskor). 1933. nov. 26.

Előadás a Múzeumegyesület szabadtanításán (A Bécsből hazahozott műkincsek). 1933. dec. 5.

A Szfvári Szemle 1933. évf. 2. számában megjelent cikkek: *A székesfehérvári Országzászló. Igazgatói jelentés a múzeum 1932. évről. A múzeum gyűjtőutai és gyarapodása. Kisebb közlemények.*

Ünnepi beszéd az ARAK márc. 15-i ünnepségén. Márc. 13.

A múzeum ásátása a fővenyi római telepen. Fehérvár márc. 29.

Kőkorszaki leletek Bicskéről. Fejérm. Napló ápr. 1.

Előadás szülői értekezleten az iskola és szülő nevelésének kapcsolatáról. 1934. ápr. 26.

Tárlatmagyarázat a múzeumban az újabb szerzeményekről. 1934. ápr. 22.

A Székesfehérvári Szemle 1933. évf. 3–4. számában: *A múzeum város-történelmi kiállítása. Kisebb közlemények.*

Népszaporodási adataink tanulságai Fehérvár 1934. május 5.

Beszámoló a fővenyusztai ásátásról. Fejérm. Napló 1934. VI. 4.

Gizella királyné síremléke a múzeumban. Új Fehérvár 1934. okt. 19.

Gizella királyné síremlékének bemutatása a múzeumban 1934. okt. 21.

A Székesfehérvári Szemle 1934. I–II. számában: *Ásátás a bicskői kő-kori telepen. Ásátás Előszállás Bajcsihegyen. A kisapostagi bronzkori temető. A sóstói középkori temető. A bicskői, both- és richardpusztai emlékek. A Bécsből visszakerült emlékek és Szfvár.*

A tácz-fővenyusztai őskeresztény bazilika. Előadás a Múzeumegy. szabadt. 1934. nov. 27.

Tárlatmagyarázat a múzeumban a fővenyusztai bazilikáról. Dec. 2.

Őseink temetkezése. »Ifjúság és Élet« 1934. 7–8. sz.

Mátrai Rudolf. Új Fehérvár 1935. január 17-i száma.

A Múzeumegyesület javaslata a bazilika falainak feltárására. U. o. jan. 22. sz.

Avató beszéd az Ex gyűlésén. 1935. jan. 24.

Székesfehérvári Szemle 1934. évf. 3–4. sz.: *A tácz-fővenyusztai ásátás. Középkori Szent Imre szobor a püspökkert kövei között. A székesfehérvári honfoglaláskori kardok. Ósmaradványok Kislángon. Kőkori leletek Nagylángon. Adatok Ivánca régészetiéhez. A sárosdi Árpádkirályok korabeli temető. Római templomok Szfvár határában. Csákberényben római alapfalakat ástak ki. Ritka madártani jelenség. Árpádkori emléket. Igazgatói jelentés a múzeum 1933. évről. Őskeresztény emlékeink és a fővenyusztai bazilika. Katolikus Szemle*

1935. február.

Philipp István. Új Fehérvár 1935. febr. 5.

A tácz-fővenyusztai ásátás és annak jelentősége. Előadás az O. Rég. és Művészettört. Társaság ülésén, Budapest 1935. márc. 9.

Őskeresztény emlékeink. »Ifjúság és Élet« 1935. márc. 20.

A múzeum jubliáris kiállítása. Új Fehérvár 1935. ápr. 25–27. Külön-lenyomat is jelent meg.

- A bazilika és királysírok. Idegenforgalmi bizottsági előadás. 1935. máj. 5.
 Volt-e Székesfehérvárott római telep. Századok 1935. 266—269. 1.
 A »Székesfehérvári Szemle« legújabb száma. Új Fehérvár 1935. jún. 5.
 A »Székesfehérvári Szemle« 1935. I—II. füzetében megjelent cikkek :
 A múzeum 25 éve. A jubilárius kiállítás. Adatok a Sz. Anna kápolnából. Jelentés
 az 1934. őszi tácfővenypusztai ásatásról. Kutatás Iszaskaszentgyörgyön. A tácfővenypusztai római ház. Fejérgyűzések.
 Újabb proházka emlékek a múzeumban. Új Fehérvár 1935. szept. 15.
 Múzeumunk a pesti Népvándorlási Kiállításon. Új Fehérvár 1935. szept. 22.
 A múzeumi kötár gyarapodása. Új Fehérvár 1935. okt. 6.
 Olaszország és Abesszinia. »Ifjúság és Élet« okt. 5.
 Óskori leletek a Sárréten. Új Fehérvár 1935. okt. 12.
 Előadás a múzeumban a Velencei-tavi Orsz. Szövets. látogatásakor.
 1935. dec. 1.
 A gazdálkodás és különböző formái. »Ifjúság és Élet« 1935. dec. 20.
 »Szfvári Szemle« 1935. III—IV. Óskori település Csóron. Kiutazás Ercsibe.
 Hallstatti lelet Magyaralmásról. Római éremlelet Abáról. Ósmagyar temető
 Igaron. A szfvári honfoglaláskori koponyák kora és típusai. A Bank-utcai sír
 állatsontjai. Újabb Proházka-emlékek a múzeumban.
 A szfvári múzeum római kocsilelete Kálozról. A. Ért. 1935. 213. 1.
 Múzeumi hírek. Új Fehérvár 1936. márc. 1.
 Emberi kultúránk kezdete. Magyar Kultúra 1936. márc. 5-i sz.
 A múzeum Krisztus-monogrammos köve. Új Fehérvár 1936. ápr. 12.
 A múzeum régészeti gyűjteménye megnyílik Pünkösöd vasárnapján. Új Fe-
 hérvár 1936. máj. 26, 29, 31.
 A fehérvári ásatások eddigi eredménye. Új Fehérvár 1936. jún. 11.
 A múzeum nyári munkálatai és őszi tervéi. Új Fehérvár 1936. szept. 10.
 Dunapentelei avar sírleletek. A székesfehérvári múzeum fennállásának
 25 éves jubileumára írták Marosi Arnold és Fettich Nándor. Budapest 1936.
 Archeologia Hungarica Magy. Nemz. Múzeum régészeti kiadványai XVIII.
 A székesfehérvári múzeum csontszigonya. Arch. Ért. 1936.
 Beszámoló a bazilikai ásatásokról. Új Fehérvár 1936. nov. 3.
 A székesfehérvári ásatások. Előadás a Múzeumegyesület Szabadtan.
 1936. XI. 24.
 Zárószó a Múzeumegyesület Szabadtanításának XXVI. évfolyamának
 megnyitóján. 1936. XI. 10.
 Beszéd a ciszt. r. reálgimn. hősihalott elékünnepén. 1936. XI. 2.
 Hogy történt a múzeum átrendezése? Új Fehérvár 1936. XII. 25.
 A bazilika ásatási területének rendezése. Új Fehérvár 1937. jan. 5.
 Székesfehérvári Szemle 1936. III—IV. sz. Fejérmegyei őskeresztény emlékek
 és a múzeum Krisztus monogrammköve. Sóskut régészeti adatai. Fejér megye
 avar sírleletei. Óskori kőszközök Szfvárról. Bronzkori urna temető Káloz-Bel-
 major területén. Nilusparti jelenet egy székesfehérvári köemléken. Középkori ok-
 leyelek Székesfehérvárról. Adatok Szfvár templomairól. Fejér megye az Arch.
 Ért-ben. Fejérmegyei keresztény-római ládaveretek.
 Árpádházi művészetünk nemzeti vonásai. Magy. Kultúra 1937. jan. 20.
 A Krisztus monogram és hazai emlékeink. Kath. Szemle 1937. márc. sz.
 134—139. 1.
 A bazilikai ásatások sírleletei. Új Fehérvár 1937. április 10.
 A székesfehérvári ásatások. »Ifjúság és Élet« 1937. április 20.
 A múzeum gyarapodása. Új Fehérvár 1937. április 25.
 A múzeum képtárának megnyitása alkalmával felolvasott jelentés. 1937.
 jún. 19.
 Hírek a múzeumból. Fejérm. Napló 1937. szept. 5.
 Szfvári Szemle 1937. I—II. sz. A székesfehérvári bazilika feltárása.
 Bronzkori urnatemető Csór-Felsőmerítő pusztán. Jelentés a tácfővenypusztai

ásatásról. *Fejérmegyei avarleletek keresztény kapcsolatai. Kelta bronzdíszek Velencéről. Etyek régészete. Római urnasírlelet Csákvárról. Római orvosi emlékek múzeumunkban. Kecskemét város nemes cselekedete. A M. N. Múzeum által átengedett faragványok. Julianusz és Székesfehérvár.*

Búcsúbeszéd az ifjúsághoz 1937. szept. 3. (Búcsúzás az ifjúságtól a nyugalomba vonulás alkalmával).

A múzeum karácsonyi kiállítása. Új Fehérvár 1937. dec. 25.

A székesfehérvári ásatások. Előadás Pécsen 1937. nov. 12.

Szfvári Szemle 1937. III—IV. sz. A múzeum kibővítése és átrendezése. A csákvári római sírok tanulságai. A soponyai germán sírlelet. Magdics István. A csákvári barlang régészeti jelentősége. Óskori leletek Százhalombattáról. Adatok Tabajd régészetéhez. Az adonyi római kövek beszállítása. A Budai-kapu feliratos köve. Adatok Szfvár köveihez. Hadtörténelmi emlékek. Ókori leletek Fejér megyéből a M. Tört. Múz. kiállításán. Kálmáncsehi breviáriuma. Adatok Szfvár ötvösmestereiről.

Szfvár Hóman Bálint munkáiban. Új Fehérvár 1938. jan. 16

Szent István és Székesfehérvár. Magyar Kultúra 1938. febr. 5. 74. l.

A honfoglalók települése és gazdasági élete. »Ifjúság és Élete« 1938. márc. 5.

A székesfehérvári múzeum. Az idegenvezető tanfolyamon előadás 1938. márc. 7.

Szent István koporsója. Új Fehérvár 1938. ápr. 17.

Meghalt dr. Czapáry László. Új Fehérvár 1938. máj. 7.

Szfvári Szemle 1938. I—II. sz. Székesfehérvár a honfoglalás és Szent István korában. Római bélyeges téglák Fejér megyében. A vértessacsi avar sírlelet. Kelta és római temető Sárkeszin. Lóalagos római mécses Székesfehérvárról. A kápolnásnyéki népvándorláskori sírlelet. Az igari lelet kiegészítése. Fejérmegyei emlékek. Gr. Széchenyi István levele. Kerekes József a múzeumban. Szentpétery József eredeti kézírású jegyzékei. A múzeum bélyeges grafitos edényei.

Szent István szobrunk. Új Fehérvár 1938. IX. 4.

A honfoglaló magyarság kultúrája. Előadás a Múzeumegy. szabadtd. előadásán. 1938. XII. 29.

Az iparművészeti kiállítás és múzeum. Új Fehérvár 1938. dec. 2.

Fejér megye vallási emlékei a római korból. Új Fehérvár 1938. dec. 25.

Szfvári Szemle 1938. III—IV. sz. Levediai vonatkozások a székesfehérvári múzeum anyagában és a rádiótelevízió kard. A szfvári múzeum római flbulái. A vajtai avar leletek. A szfvári vastuskó. A szabadbattyáni honfoglaláskori sírok érmei. A Jókai-utcai aranyérmek. Földtani adatok Fejér megyéből. Szfvár és Fejérm. népessége. A múzeum és helyi kiállítások. A múzeum életéből. A múzeum és bazilikai kőtár. Az Egyházmegyei Múzeum megnyitása.

Az ember és a természet. Magy. Kult. 1939. jan. 20.

Népvándorláskori emlékeink őskeresztényi kapcsolatai. Kath. Szemle 1932. febr.

Kéziratban megmaradt utolsó munkái:

Fejér megye La Tène leletanyaga.

Fejér megye népe és vallási viszonyai a római uralom idején.

Fejér megye a népvándorlás és az Árpádok korában. (Nem teljes.)

Ezen kívül számos apróbb feljegyzése és közleménye, melyeket sorozatosan megjelentetünk majd a Székesfehérvári Szemlemben.

Közzétette Dormúth Árpád.

I. tábla.

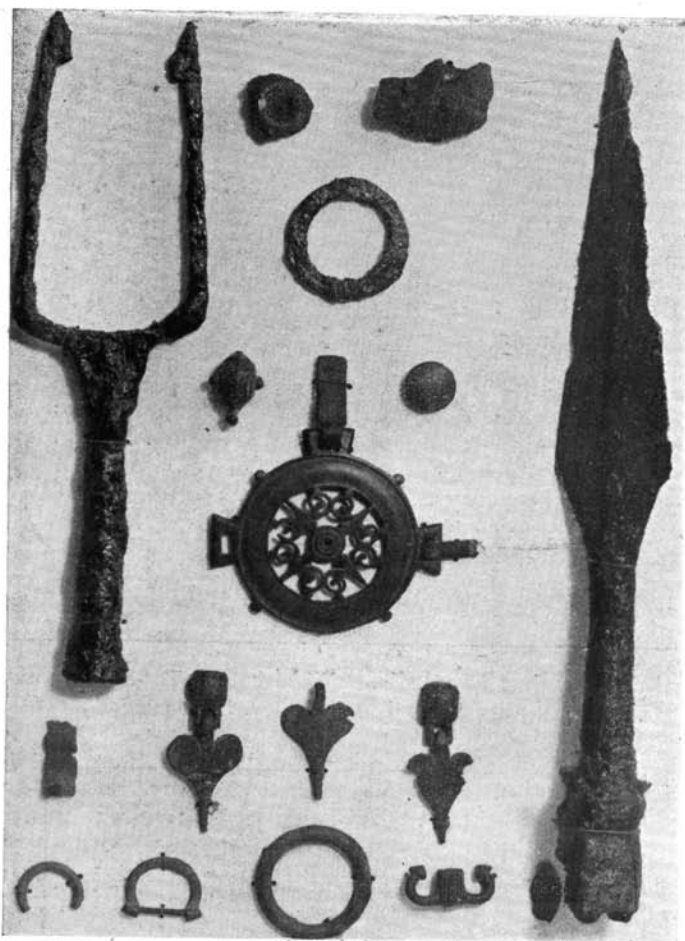

50. 92. 1.
Római domborműves kő kelta ruházatú alakokkal. Tác-Fövenypusztáról.
(Jelenleg a nagylángi urad. felügy. lakás falában.)

10814.
Római sírkő töredéke barbár nevekkél (Sapurda, Ressila) Szabadbattyánból.

II. tábla.

9641.

9641

9641

A vajtai lovas vagy kocsitemetkezés leletei.

Fejér megye népe és vallási viszonyai a római uralom idején.

Az *öslakosság*. Pannonia római kori lakosságának különösen a Duna mentén nagyon tarka képe volt. Az ősi elemet egyrészt a keltáktól leigázott és Horvát-Szlavóniába meg a délre Boszniába szorított illírek itt rekedt maradékai, másrészt a rómaiak által meghódított és századok folyamán elrómaiósodott keltaság képezte. Az elrómaiósodás azonban nem volt teljes. Mutatják ezt a feliratos, domborműves sírköveknek kelta műipart követő csavart, barokkvonalas díszítményei, a feliratok barbár nevei, a domborművek alakjainak ruházata. Különösen a női viselet őrizte meg ősi jellegét. A sírköveken fennmaradt a rómainál eltérő viseletük, miként ez számos fejérmegyei leleten is látható: hosszú ujjú alsó ruha, felette mellső és hátsó kötényből álló felső ruha, melyeket a vállakon hatalmas kapcsolótűk tartanak össze. Fejviseletük felfelé szélesedő hengeres sapka, prémes kalpag, turbánszerűen összehajtott vagy vállra eső fejkendő (l. I. tábl. 1. k.).

Ugyancsak gazdag Fejér megye római sírköveken fennmaradt kelta, illír nevekben is. Gronovszky Iván műve szerint (Meghatározott nemzetiségű pannoniai személynevek, Bpest, 1933) az egyik *csákvári* kövön előforduló kelta nevek: Anculatus, Trovcetimarus, Ricmara (CIL. III. 3367 = 10351; i. m. 1. sz.). *Alsószentivánról* Biausco és Spumarus (CIL DXLII = s. DLXVIII; i. m. 6. sz.), továbbá Trantó, Mogitmarus (CIL III. 3325, i. m. 5. sz.) kelta nevek. Ez utóbbin illír név is fordul elő: Bato. *Baracsán* Oxetia Vervicus anyja kelta név, a vele együtt szereplő Respectus Vibius pedig valószínűleg illír (CIL. III. 10371; i. m. 53. sz.). Egy másik *baracska*i kövön Resatus neve olvasható (CIL. III. 6010, 181; i. m. 62. sz.). Ezzel rokon kelta név *Gyúróról* Ressona, a következő nevek kíséretében: Magimarus, Namuso, Magio, Comatumarus (CIL. III. 3377; i. m. 62. sz.). A *velencei* kö Adnamatus kelta nevének (CIL. III. 3361; i. m. 2. sz.), *dunapentelei* változatai Adnamato, Adnamo (Arch. Ért. 1906, 157, 1 és 2; i. m. 2. sz.). *Dunapentelei* egyéb kelta nevek: Comato (Arch. Ért. 1909, 242, 7; i. m. 12. sz.), Comotimarus (U. o. 1908, 349; i. m. 12. sz.), Jantumalius (U. o. 1909, 242, 8; i. m. 28. sz.), Matúia (U. o. 1909, 242, 7; i. m. 42. sz.), Nertomarus (U. o. 1906, 157, 2; i. m. 49), Nertus (U. o. 1907, 145, 4; i. m. 49. sz.), Vercombogus Kr. u. az első századból (U. o. 1909, 332, 6; i. m. 81. sz.). *Vereben* a második századból Fronto és Meitime illír nevek maradtak fenn (CIL. III. 3362, 3364; i. m. 24. sz. és 30. sz.). *Csákszentivánról* Dasius illír név ismeretes Kr. u. 117–61 körül (Arch. Ért. 1907, 235. l.) A székesfehérvári múzeumban a kis-

hőrcsögi kövön (Lt. sz. 5390) Naveus, Radaissa, Radaius, a *gyúróin* (Lt. sz. 6015) Matauto, a *szabadbattyányin* (Lt. sz. 9395) Sapurda, Ressila, Ressatus barbár nevek fordulnak elő (l. I. tb. 2. k.). Tabajd római köveinek barbár nevei: Annamatra, Annamatus, Atressus, Atavillus, Bageton, Bassa, Tripon (Bpest Régi-segei IV. k. 40—41. l.).

A rómainál eltérő temetkezés is mutatja az ősi lakosságának jelentős számban való fennmaradását. Kelták ugyanis halomsírokban temetkeztek, aminők a pátkai, felsőcikolai halomsírok, Jellegzetes kelta szokás volt továbbá különösen Kelet-Pannoniában a lóval, kocsival való temetkezés. Sírköveken is gyakran látható az a jelenet, ahol a széken ülő halottat székeken viszik a másvilágra. De vannak római korból származó sírleleteink is, mikor a halottat a kocsiba fogott lovakkal együtt temették el. Ilyen a székesfehérvári múzeumban a kálozi lelet, egy négykerekű kocsi maradványaival, lószerszámdíszekkel és a ló leszúrására szolgáló lándzsával. (Arch. Ért. 1935, 213. l.). Egyéb fejemegyei kocsi sírleletek: a nagylóki, a dunapentelei, a sárszentmiklósi, a M. N. Múzeumba került kálozi, Fejér megye közvetlen közelében pedig a számbéki és nagytetényi leletek (U. o. 269. l.).

Nagyon becses idevonatkozó adat a székesfehérvári múzeum által 1935-ben feltárt két lovassír. Az egyiknek mellékletei: vaslándzsa tokja, két oldalán szarvalakú nyúlvány; kétágú vasszigony; kőralakú bronzkorong három füllel, áttört indás díszsel, valószínűleg a ló szügyén alkalmazott szerszámdísz; három szivalakú szerszámdísz; két bronzgomb; félkőralakú szívűjtató; hengeralakú bronztárgy két gombosan végződő, szarvalakú nyúlvánnyal, a henger üres részében vasmaradványokkal, valószínű kénnyél; vaskarika és vastöredékek. Ezeket a csontváz körül talált leleteket már a sír feldúlása után kapta meg a múzeum. A dúlás után a sír környékét átkutatva a talált lócsontok közül az alsó állkapocs, a kulcscsont és lapocka erősen patinásak volt az ott alkalmazott bronzdíszektől. Ugyanezen alkalommal a sírnak meg nem bolygatott részéből egymás mellett kis kétfülű vaskulacs és bronz strigilis (vakaró) kerültek elő. A strigilisen a következő görögbetűs felírás olvasható: Rufus Tarseus epoiei. A csontok között kutyafej is volt (l. II. táb. 1. 2. k.).

A másik lovassír leletei: a ló első lábainál talált füles és talpas bronzkancsó; két kőralakú, áttört, indadíszítményes bronzkorong, középen emberfejjel (lószerszámdísz a hátgerinc közepe tájáról), nyolc tojásdad alakú bronzgomb; vastörmelékek. A művészi kivitelű bronzkancsó alsó részét frigiai sapkás, szárnyas alak, a felsőt hatyúfej díszíti, a korszó szélére fektetett úszóhátyás lábakkal.

Ugyanezen területen a múzeumnak átadott bronzedények

és a ló ajkát átfogó zablaszár alapján még több ily lovassírnak is kellett lennie. Ugyanitt még a La Tène időből származó egyszerű babos karpereceket viselő csontvázakat is ástak ki. Itt tehát az ősi kelta kultúra együtt található a Krisztus utáni első-második századi római-görög kultúra termékeivel.

Beköltözött elemek. Az illir-kelta lakosság közé keveredve jelentős számot tettek ki Pannonia új lakosságában az Itáliából ide költözött italusok és a régebbi provinciákból bevándorlók kolóniákat alkotva. Tudjuk azt, hogy Aquincumban, mint Alsó-Pannonia fővárosában nagyszámú kölni kereskedő-szállító telepedett meg. Ez a Rajna vidékéről és Galliából kiinduló kereskedelem nagy mennyiségben szállított ide terra-sigillata edényeket, üvegeket, finom bronzedény készleteket, cipőket és egyéb használati tárgyakat a nélkül, hogy a honi ipart megsemmisítette volna, csak befolyással volt reá. (Alföldi A: Pannonia római-ságának kialakulása és történeti kerete. Bpest 1936. 11. l.)

Fejér megye római uralom alatti lakosságának kialakulásában nagy szerepe volt az itt táborozó legióknak is, melyek itt-létéről nemcsak a sírkövek, a felajánlási oltárkövek, hanem főleg a legiók által készített bélyeges téglák tanuskodnak. Fejér megyében talált bélyeges téglák: Legio I. adjutrix, Legio II. Adjutrix, Legio II. Italica, Legia XIII. gemina, Exercitus Pannoniae, Cohors I. Alpinorum equitata, Cohors III. Alpinorum equitata, Cohors III. Batavorum equitata, Cohors VII. Brencorum, Cohors VII. Brencorum Antoniana, Cohors I. Hemesenorum, Cohors Maurorum, Cohors I. Thracum civium Romanorum Germanica equitata, Jovinus, Terentius dux, Frigeridus dux, Quadriburgium. (Székesfehérvári Szemle 1938, 36. l.)

A felsorolásból látható, hogy az itt táborozó légiók legénysége nemcsak italiaiakból és helybeliekből állott. Idegenből hozott katonaság is szerepel közöttük, miként a thrákok, az alpesiek cohorsa vagy a batavusok lovas cohorsa, kik a Rajna torkolata vidékéről valók voltak. A brencusokat a Száva mentén lakott illirek közül toborozták, a maurusok hazája Afrika észak-nyugati határán Mauretania provincia volt. A Cohors I. Hemesenorum nyilas és lovassággal ellátott ezres csapatának legénysége Hemesa syriai városból jött ide, csak Pannoniába való áthelyezése után kapta ebből a tartományból ujoncait. A szírek Dunapentelén egy külön kis telepet alkottak és oly nagy volt a keleti elem összetartása, hogy a keleti származású katonák a tartomány más városából is szolgálati éveik letelte után ide vonultak vissza honfirtaik közé (Szent István emlékkönyv I. 139. l.) Mindezekből sokan akadtak, kik a katonai szolgálat letelte után, nem tértek vissza hazájukba, hanem letelepedtek és mint veteranusok összeolvadva a bennszülött lakossággal nagyban hozzájárultak ahhoz

a bonyolult összetételhez, mely Pannonia lakosságát a római uralom vége felé jellemezte.

Fokozta ezt a tarkaságot egyéb keleti elemekkel együtt feliratos emlékeink szerint a zsidóknak Dunapentele és Esztergom közti Duna mentén nagyobb számú megtelepedése, úgyhogy e vidéken nagyobb temetőjük is lehetett. (Nagy Lajos: Szt. István emlékk. I. 147. l.) Ennél azonban sokkal nagyobb jelentőségű a barbároknak III. században megkezdődő lassú beszivárgása, melyet sem a Duna, sem a mentén emelt erődítmények nem voltak képesek meggátolni. E beszivárgás folytán Pannonia keleti részének lakossága észrevétlenül kicserélődött. A régi jómódú elemek hátravonulnak a veszélyes frontkörletből. Helyüket germán csapatok foglalják el a dunaparti határösvényben és idővel uralkodó szerephez jutnak. A hunok megérkezésekor a római sereg már jórészt germánokból áll, a legnagyobb polgári és katonai állásokat germánok töltik be. (Alföldi A: Magy. népei és a róm. birod. Bpest 1934, 46. l.)

Fejér megye területén eddig három helyről vannak adataink a barbár térhódításról. Az egyik Csákvár, ahol a székesfehérvári múzeum 1937-ik évi ásatása alkalmával került elő negyedik századi tipikus római régiségek társaságában egy besimított díszítésű barbárjellegű korsó. Alakja a római korsókat utánozza, azzal a különbséggel, hogy testének felső részét törésszerű vonal választja el az alsórésztől. Díszítése a nyakon függélyes, a fül magasságában hálózatos alkotott fényesre simított vonalakból áll, míg a törésen alul a római üvegedényeken szokásos kannelírozás látható. A székesfehérvári múzeum a tácfővenyepusztai ásatások anyagában is őriz négy a csákvári edénnyel rokon, besimított díszítésű edénytöredéket. A harmadik lelőhely Dunapentele, római sírok között talált hun-germán típusú korsóval, melynek díszítése már fejlettebb típus, mint a csákvári korsók egyszerű hálózatos mintája, tehát nála későbbi (l. Szfv. Szemle 1937. III—IV. sz. V. tábla 1. kép).

Nemcsak a kerámia, egyéb régészeti anyag is tanuskodik Fejér megye IV. századi lakosságának elgermánosodásáról. Ide tartozó emlékek a székesfehérvári múzeumban ugyancsak Dunapenteléről egy pár germán fibula a római temetőből, a csákvári temetőben pedig sajátos típusú fibulák, csatok, függők és egyéb ékszerek igazolják a germán elemeknek Pannoniába való beözönlését és megtelepedését, mégpedig nemcsak a Duna mentén, hanem, miként ezt a székesfehérvári múzeum által eszközölt feltárások igazolják, a tartomány belsejében is. Előjátéka volt ez annak a IV. század végén már teljes erővel megindult hatalmas áradásnak, mely Pannoniát a római birodalom testéről leszakítva, lakossága nagy részét elpusztítva, új kultúrát, új etnikai elemeket

kapcsolt bele annak fejlődésmenetébe. (Marosi A.: A csákvári római sírok tanulságai. Szfvári Szemle 1937, 62—65. l.)

Pogány istenségek. A római Pannonia kevertségének további bizonyossága a vallási viszonyok tarkasága. A főszerepet az Italiából behozott istenségek játsszák, de mellettük kimutatható az ősi vallás továbbélése is. A harmadik században előtérbe nyomul kelet miszticizmusa Mithras, a napisten tisztelete útján és asztrális valláskultusszal. Végül megjelenik a kereszténység is a negyedik században már elég jelentős alakban.

Juppiternek, a római főistennek legbecsesebb fejérmegyei emléke a *baracscai* Juppiter-oltárkő, mely hosszú időn át a Kajászó-szentpéterre vivő út mentén a Pusztatemplom-nak nevezett romok mellett feküdt. A romok lebontása után, 1925-ben beszállították Baracsára, a Hősök-terére. A kőről Alföldi András állapította meg a rajta látható O. M. és a letört I. betűk, vagyis Iovi Optimo Maximo felirat rövidítése alapján, hogy a kő Juppiternek szentelt oltárkő. A kő három oldalát féldomborművek díszítik. Az egyik Athénét ábrázolja kezében lándzsával, a másik Bachust, a harmadik Júnót ülőhelyzetben. A negyedik oldalon van a feliratos mező, melynek betűi közül azonban alig egy-kettő vehető ki. Juhász József dolgozata szerint ez a kő lehetett a hun mondában szereplő Köve és a többi hunvezér állítólagos síremléke. (Szfvári Szemle 1931, 7—9. sz., 1934, 75. l., 1936, 53.) *Baracsán* még két I. O. M. fogadalmi oltárról van tudomásuk. Az egyik Pusztá-Gellérről való, Cocceius Senecio állította fiának, M. Cocceius Senecának születése napján (Arch. Ért. 1890, 5. l.). A másik Hollósy Ernő kertjéből került a M. N. Múzeumba és Ulpius a leg. II. adj. veteránusa emelte (U. o. 149. l.) *Székesfehérvári* leletként szerepel az az oltárkő, melyet Luc. Sept. Veranus a II. leg. adjutrix veteránusa ajánlott fel Juppiternek. (CIL. 3344, Arch. Közl. II. 302, Rómer—Desjardins 26. sz. III. t, Károly J. Fejérm. Tört. II. k. 7. l.)

Dunapenteleí Juppiter oltárkövek T. Cl. Procus, Bartsemis Abbiz hemesei cohorsbeli katona (Arch. Közl. X. k. 1. f. 25. l.) és Aurelius Damas ugyancsak hemesei veteránus oltárkövei (Arch. Hung. II. 68. l. 65. k.). Állítólag *Csákbéányban* a loállási dűlőben is találtak I. O. M. feliratos követ. Becses fejérmegyei Juppiter emlék a *Móron* talált bronzlámpa, az istenségnek holdsarlóból kiemelkedő mellképével. Divald Kornél szerint valamely Székesfehérvár környékén létező római templomnak lehetett tulajdona. (Divald K.: Magyarország művészeti emlékei, Bpest 1927, 4. l. 2. k. Vezető a M. N. Múzeum Rég. Gyűjt. 1938, 76. l. 114. k.)

Dianának, a vadfogás és vadászat istennőjének tiszteletére adataink a Vértes vidékén a *csákvári* Eszterházy-barlang Diana-szentélye, a sziklafalon fennmaradt felirat alapján (DIANE SAC MAR A CONSTA NTINUS VE PEX EX PB O° PREF ...US M),

továbbá a pusztavámi *Nánapusztáról* származó, provinciális jellegű, primitív Diana-szobor a székesfehérvári múzeumban (I. III. tábla 1. k.). *Dunapentelén* legalább két Diana templom volt: egy a katonaság, egy a polgári lakosság számára. (Kerényi K.: *Die Göttin Diana im nördlichen Pannonien, Pannonia 1938, 203—221. l.*) Valószínű Diana tiszteletét szolgálta az a templom is, melyet a Tác-Fővenyusztán, mások szerint Sárpentelén, vagy Kömlődön (Tolna m.) talált feliratos kő szerint Septimius Severus és Marcus Aurelius császárok újraépítettek. (CIL. 3342, Rómer—Desjardins 62. l. 113. sz. XXI. t.; Károly J.: *Fejérm. Tört. I. 100. l.*)

Liber és Libera, illetőleg a velük azonos Dionysos és ennek felesége Ariadne tisztelete különösen az illirek és thrákok között volt elterjedve. Kuzsinszky Bálint összefoglalása szerint fejérmegyei leletek: *Etyeken* Libero patri et Liberae CIL. III. 10359, *Érdén* Libero patri CIL. III. 10377, *Rácalmás*on De Libero patri CIL. 10327, *Adonyban* Libero Aug. CIL. III. 10326; *Velencén* Libero patri et Libere CIL. III. 10346, *Pátkán* szintén alighanem ugyanígy CIL. III. 10343, *Dunapentelén* Libero patri CIL. III. 3329. (Budapest Régiségei XII. 105. l.)

Ezek közül az *adonyi* a székesfehérvári múzeumban van, mint Modrovich Ignác megyei levéltárnok adománya (Lt. sz. 531, Arch. Ért. r. f. XIII. k. 283. l.). — Az *etyeki* 1937-ben került a székesfehérvári múzeumba (Lt. sz. 10125, Szfvári Szemle 1937, 26—27. l. I. III. tábla 3. k.). — Az *érdit* az uradalmi földeken találták, onnan a »Pelikán« vendéglőbe, később tiszti lakba, majd dr. Polgár Iván megállapítása szerint Egerbe került. Az oltárkövet Marcus Ulpius quadratus aquincumi polgármester szentelte Liber paternek. Kora a második század második felére tehető. (A Fejérm. és Szfvári Tört. és Rég. Egylet Ért. 1893, 151. l. Arch. Ért. 1890, 153. Szfvári Napló 1929. jún. 25. sz.). A *rácalmási* oltárkő 1890-ben Szentendrén Csanády István birtokában volt (Arch. Ért. 1890, 153. l.).

Paulovits István: Dionysosi menet (Thiasos) magyarországi római emlékeken című dolgozatában fejérmegyei leletek: tükörtok, *Adonyból* a székesfehérvári múzeumban (Lt. sz. 3132), ládaveretek *Dunapenteléről* és *Felcsutról*, köemlékek *Dunapenteléről* és *Kajászószentpéterről* (Arch. Ért. 1935. és 1936. évf.)

Silvanus, az illir vallás főistenét főleg a gazdálkodó lakosság tisztelte, mint a kertek védőjét és az erdők őrét. Silvanus oltárkövünk van *Csákberényből*, melyet a II. legió segédcapatának katonája, Septimius Julianus ajánlott fel Silvanus Silvester istennek. (Arch. Ért. 1903, 46. l. Dr. Szőke Károly szerint, ki a követ a M. N. Múzeumnak beküldötte, nem Csákberényből, hanem Magyaralmásról származik). *Adonyból* két Silvanus oltárkőt ismerünk. Az egyiket a székesfehérvári múzeum őrzi. A bolgár kertészet

területén találták. Elsabinus állította Silvanus domesticus-nak. A domesticus jelzőt akkor használták, ha a kertet védte, ha az erdőt, silvestris volt mellékneve. (Lt. sz. 5367). A másik adonyi oltárkövet Ingenuinus emelte ugyancsak Silvanus domesticus-nak. A M. N. Múzeumban van (CIL. 3340, Rómer-Desjardins 356. sz. A Fejérm. és Szfvári Tört. és Rég. Egylet Évk. 1893, 153. l.)

Dis Pater-nak, a kelták egyik főistenének emlékét őrzi a M. N. Múzeumnak egyik bronzszobrocskája. Az irodalomban dunaföldvári leletként szerepel, a leltárszerint (14—1897, 14) *Dunapenteléről* származik. (Arch. Ért. 1898, 88 k., 1907, 119 kk. Vezető a M. N. Múz. Rég. Gyűjt. 1938, 54. l.)

Sedatus noricumi istenség volt, de *Székesfehérvár* környékéről is került elő nevével feliratos emlék. P. Aelius Crescens a ponyva-, pokrócz- vagy terítő készítőek előljárója szentelte a követ Sedatus Augustusnak. A kő gipszlenyomatát előbb a püspöki könyvtár őrizte, jelenleg a székesfehérvári múzeum kőtárában van. (Arch. Közl. 1875, I. f. 38. I. Károly J.: Fejérm. Tört. II. 7. I. Alföldi A.: Pannonia rómaiságának... történeti kerete, Bpest, 1936. 6. I. 2. jegyz.)

Vagdavercustis batavus istennő neve a múzeum Adonyból származó oltárkövén fordul elő. A követ Marcus Simplicius Quictus, a harmadik antoninusi batavus ezres lovascohors tribunusa (parancsnoka) ajánlja az istennőnek. Az »antoninusi« díszjelzőt Caracalla és Elagabal alatt kapták a csapatok és mivel e nevet kövünkön erőszakkal levésték, a damnatio memoriae-val sújtott Elagabal idejében, tehát 218 és 222 között állították oltárunkat Krisztus után. Vagdavercustis a mai Hollandiában lakó batavusok honi istennője volt, tisztelete onnan került hozzánk. (Alföldi A.: Egy batavus istennő oltárköve Adonyból. Szfvári Szemle 1935, 30 l. és kép).

A thrák lovasistenségeknek két képviselője van a Székesfehérvári múzeumban. Az egyik domborműves kőtáblácska töredéke lovasalakkal, háromlábú asztalkával, felette fátyolos nőalak. A lovas szakállas fején hegyes sipka van. A ló lábai alatt emberi alakok sejthetők. A lovas feje előtt a nap és hold képe. (Lt. sz. 527, Arch. Ért. 1903, 338. l., 36. sz. kép, Szfvári Szemle 1934, 68. l.) A másik a ták-fővenyuszta három apszisos épület romjai között talált ólomtábla, fent a Sol, a napisten sugaras fejű alakjával négyes fogaton, a középső nőalak Eppona, avagy a szír Atargatis volna két oldalt lovasokkal, lent áldozati jelenet látható. (Lt. sz. 9088, Szfvári Szemle 1934, 67. l. és kép). Ide tartozó kőtáblája van a M. N. Múzeumnak is Dunapenteléről. A tábla lovas alakja alatt olvasható felirat szerint Eutychus nevű rabszolga ajánlotta fel Dobrates istennek. Az emlék a betűk idomai-
nak tanúsága szerint nem igen keletkezett a Kr. u. III. vagy

IV. század előtt (Arch. Ért. 1903, 316—17. l., 12. sz. kép). Egy másik e fajta dunapentelei kőtáblácskát szintén a M. N. Múzeum őriz. Ezen két lovas alak van egymással szemközt, köztük háromlábú asztal. Az alsó mező feltűnő része két egymásfelé irányult ember, aki kinyújtott kezével közösen valami határozatlan idomú tárgyat tart. (U. o. 331. l., 26. sz. kép.) A táci ólomlemezzel majdnem teljesen egyezik a M. N. Múzeum dunapentelei ólomlemeze (U. o. 343. l., 43. sz.).

Juppiter Dolichenus a keletről bevándorolt istenségek közé tartozik. Eredetileg Doliche szíriai város napistene. Erős és hatalmas, mint Juppiter, azért a rómaiak vele azonosították. Pannoniában a Szíriából származó katonák terjesztették. Harcias jellegette előttük népszerűvé. Nevét viselő fejrmegeyi lelet, azon oltárkö, melyet az egész provincia papjai állítottak Juppiter Dolichenusnak. Közelebbi lelőhelye bizonytalan. Egyesek *Sárpenteléről*, mások *Velencéről* származtatják. Az irodalomban úgy szerepel, mint egyik bizonyossága annak a feltevésnek, hogy Székesfehérvár környékén valahol jelentős vallási központ volt. A székesfehérvári múzeum ide vonatkozó kutatásai nyomán ez a nagyobb római központ csak a tác-fővenyusztai telep, Herculia lehetett (CIL. III. 3343, Romer—Desjardins 30. sz. IV. t., Pecz V.: Ókori Lexikon, I. 896. l., Bpest Rég. IV. 48. l., Szfvári Szemle 1934, 55. l., Századok 1935, 266. l.).

Mithras tiszteletének őshazája Perzsia. Innen jutott el a harmadik században Pannoniába, ahol a velejáró és a kor-sellemnek megfelelő miszticizmus miatt tisztelete nagyon elterjedt. A sötétséget legyőző világosságot tisztelték benne. Domborműves ábrázolásai is ezt fejezik ki, mikor a barlangszerű mélyedésben a frigiai sipkás Mithras leszúrja a sötétséget jelképező bikát. A dombormű két oldalán ifjú szokott állni lefelé fordított fáklyával, amazon paizzsal, Cautopates felírral. A legszebb magyarországi ilyen emlék a székesfehérvári múzeum által a *Sárkesziben* feltárt szentély Mithras jelenetes domborműve (I. IV. tábla), hozzá tartozó három oltárkövel (I. III. tábla 4. kép). Ugyaninnen egy kisebb korongalakú márványlap-töredék szintén a Mithras jelenetet mutatja. (Lt. sz. 8635—42. Szfvári Szemle 1932, dec. füzet, 1933, 15. l.) A székesfehérvári múzeum másik idetartozó emléke a *Rácalmás-Ujgalambos* pusztán talált amazon paizzos, fáklyatartó, Cautopates felírratú szobrocska (Lt. sz. 4300). Egyéb fejrmegeyi Mithras-emlékek az *alcsuti* és *pátkai* lelet (Arch. Ért. 1893, 291. l., Arch. Közl. I. 304. l.).

Sol, a szíriai Napisten tisztelete Kr. u. a második században terjedt el a római birodalomban. Először Elagabalus (218—222) emelte állami rangra, 50 évvel később pedig Aurelianus császár még nagyobb pompával vette körül. Idők folytán, mint a sötét-

ség hatalma felett diadalmaskodó istenség, a Sol invictus, tisztelete összeolvadt a Mithras-tisztelettel. Ilyen Deus Sol-nak, azaz Mithrasnak szentelt oltárkövek *Dunapentelén*: 1. Deo Soli Augusto, állította Ophelimus, stationarus (vámhivatalnok). 2. Deo invicto Mythrae, melyet valószínűleg a cohors Hemesenorum katonája állított föl. 3. Soli invicto Deo, készítette Marcus Ulpius Petuernus. Utóneve Petuernus alapján keleti, szíriai származású ember lehetett. (Arch. Ért. 1890, 155—157. l. Fejérm. és Szfvári Tört. és Rég. Egylet Évkönyve 1893, 161. l.) 5. Sol Alvianus a székesfehérvári múzeumban (Lt. sz. 3124, Arch. Ért. 1917, 4. l. l. III. tábla 5. k.).

A Sol vagy Mithras emlékeknek e dunapentelei gyakorisága bizonyára a pannoniai helytartó alá tartozó és Dunapentelén állomásozó cohors I. miliaria Hemesenorum sagittariorum equitata csapatával van összefüggésben. Csapatot ugyanis Szíria Hemesa városából egészítették ki és a katonák innen a napimádás őshazájából hozták magukkal iránta való nagy tiszteletüket. Ennek a napistentiszteletnek a székesfehérvári múzeumban igen érdekes emléke az a bronzberakásos falap, melynek egyik lapján Sol, a másikon Luna képe látható. A falapot *Zámolyon*, Báró Jenő szőlőjében kőkoporsóban találták, egy bronzedényvel, apróbb bronzrészletekkel és fibulával együtt. (Lt. sz. 496, 2365 és 2367. Arch. Ért. 1894, 282—284. l. Károly J.: Fejérm. Tört. V. k. 537—38. l.)

Az égitestekkel összefüggő asztralis vallási emlékek Fejér megyében három *csákberényi* sírkő. Az egyikén holdsarló és napkorong, a másikon csak holdsarló, harmadikon a halott képe felett két egymással szemközt néző, római kulcslyuk-lemez nyílásához hasonló, derékszögű mélyedések láthatók. (Arch. Ért. 1907, 298. l. 8, 9, 10 k. Arnold Schober: Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien, Wien 1923. 180, 190, 191. sz.) Hasonló derékszögű mélyedések láthatók a székesfehérvári múzeum *Gyűrőről* származó kővén is (Lt. 6013). A nap, a hold és a kulcslyukalakú mélyedések tulajdonkép keleti származású, a túlvilágra utaló szimbolumok. E keleti, chaldeus eredetű asztralis világnézet szerint a lélek halál utáni hazája nem az alvilág, mint a görög-római vallásban, hanem az ég. Az égi túlvilágnak két kapuja van, amit a Nap kelte és nyugta jelez. A kulcslyukat utánzó mélyedések is az ég két kapujának szimbolumai.

Asztrális jellege van a székesfehérvári múzeum egyik püspökségi letétből származó töredékes kővének is. A kővön csak Mithras feje és hátracsapódó köpenye van meg. A kőnek régi rajzán, mikor még az eső nem mosta le, a köpenyen három csillag és holdsarló, a kő felső sarkán pedig az egyik oldalon fénysugaras, a másikon holdsarlós emberfej látható. A köpeny holdsarlója és a holdsarlós emberfej ma is megvan. A kő tehát

a Mithras-tisztelet és asztralis világnézet szoros kapcsolatának kézzel fogható bizonyossága. (Lt. sz. 10829.)

Kybele másként Rhea eredetileg frigiai istennő. Ábrázolása többnyire sírköveken látható, a frigiai sapkát viselő és görbe pásztorbotra támaszkodó Attissal együtt. Attis az istennő papja és szerelmese, ki Kybele fia Angdistes által elrabolva pusztult el. Az e felett bánkódó Kybele tehát a gyásznak szimboluma. A székesfehérvári múzeum 10811. sz. sírkövének oromdíszé: alvó ifjú és vele szemben fejkendőt viselő nő, valószínű az a jelenet, mikor Kybele a Gallas folyó partján az alvó Attist meglátva szerelemre gyulad. A múzeum *Csákvárról* származó bronzplakettjén Kybele falkoronát visel, két oldalt szimbolikus jelek vannak. (Lt. sz. 3516.)

A székesfehérvári múzeum bronzszobrocskái között fejr-megyei leletek: Vénus 21·5 cm magas, művészi kivitelű szobra, fején diadém, két karján karpereccel, bal kezében almát tart. Lelőhelye a *Tác-fővenyepusztai* feltárt három apszisos épület. (Lt. sz. 10356. Szfvári Szemle 1937, 69. l. l. III. tábla 2. kép.) Ruhás Venus-szobrocška, balkezeiben almával, *Szilfamájorból* (Lt. sz. 7604). Szárnyas Ámor jobb lábával a földgömbön, (?) jobb kezében gránátalma. Közlebbi leelőhely ismeretlen (Lt. sz. 512). A három Mercurius szobor közül az egyik *adonyi* (Lt. sz. 509), a másik *dunapentelei* (Lt. sz. 1831), a harmadik közlebbi leelőhelye ismeretlen (Lt. 511). A legtokéletesebb Mercurius szobrocška *Polgárdi* származású. 1939-berült a M. N. Múzeumba (Szerk.). Egy egyptomi istenséget ábrázoló szobrocška, feje hiányzik, szintén fejr-megyei lelet (Lt. sz. 510).

Állítólag *Dunapenteléről* való a M. N. Múzeum egy 13·5 cm magas és barbár-modorú Hercules-féle bronzszobor, mely fölemelt jobbájában bunkót tart, baljában pedig meztelen karja körül tekerődő kigyót (Arch. Ért. 1901. 381. l.). Az 1867-ben *Baracskán* Oláh Péter szőlőjében talált márványból faragott Hercules-szobor a bécsi Belveder-be került. Eredeti nagyságú rajza megvan a székesfehérvári múzeumban (Károly J.: Fejérm. Tört. III. 151. l. Récsey V.: Pannonia ókori mith. emlékeinek vázlatá 1896, 48. t. l. Arch. Epigr. Mith. 1879, 125. l.).

Asclepius-nak, a gyógyítás istenének *Baracson* maradt fenn oltárköve, melyet Antonius kürtös ajánlott fel neki (CIL. 3326, Rómer—Desjardins 351. sz., Dr. Korbuly György kisapostaginak mondja: Aquincum orvosi emlékei, Bpest 1934, 36. l.). Az *Ercsiben* talált Terra Mater vagyis az anyaföld tiszteletének szentelt oltárkövet Flavia Maximiane állította (CIL. 10374, A Fejérm. és Szfvári Tört. és Rég. Egylet Évkönyve 1893, 151. l.).

Őskereszténység. Pannonia őskeresztény emlékeit újabban Nagy Lajos dolgozta föl Pannonia sacra c. dolgozatában. (Szent

István emlékkönyv I. k.) Megállapítása szerint Pannonia keleti részének, Valeria tartománynak kereszténységéről írott emlékeink nincsenek. Valamivel jobb a helyzet déli Pannoniát illetően, hol a sirmiumi püspökség egyik központja volt az arianizmus és orthodoxya küzdelmeinek és ahol a 378-i püspöki választás alkalomával az arianizmus nagy ellenfele, Szent Ambrus maga is megjelent, hogy jelöltjét, Ameniust püspöki székbe juttassa. Nyugat Pannoniában bár Sopron (Scarabantia) nem bizonyult püspökségi székhelynek, mint azt régebben hitték, viszont Pécs (Sopianae), Szombathely (Sabaria) az újabb kutatások szerint megerősödtek őskeresztény jelentőségükben. Szombathely őskereszténységéről a legújabban feltárt keresztény szimbolumos mozaikkal burkolt bazilika maradványai és a szentek aktái is tanuskodnak. Itt szenvedett vértanúságot Szent Quirinus, Siscia (Eszék) püspöke, ugyanitt halt vértanúhalált Szent Rutilus és két társa. Itt született szent Márton, Tours későbbi nagy püspöke, kit állítólag korbáccsal veretett ki szülővárosából az arianizáló papság.

Valeria tartományból nem ismerünk martirokat, egyházi szervezetéről sincs adatunk. A határmenti részekben a viszonyok kevésbé voltak alkalmasak a kereszténység számára, mint a belső területek. Gátolta a kereszténység terjedését a már fentebb említett germán infláció és méginkább az a körülmény, hogy a pogány államhatalom a III. század közepétől minden erejét a háttárra központosította, ami nem lehetett előnyös az akkor még üldözött kereszténység előnyomulására. A Duna mentén csak a milánói constitutio után kezdtek lassan megalakulni az egyházközségek, amiben Fejér megyének igen jelentős része volt (Szent István emlékkönyv. I. 145—148. l.).

A kutatások jelenlegi állása szerint Pannonia dunamenti városai között a katonaságtól megszállott várak mellett eddig Dunapentele az egyetlen, mely lakosságának kevert, idegen, főleg keleti elemei miatt is legalkalmasabb volt, hogy ott virágzó keresztény gyülekezet alakuljon. Ezt igazolja az »Öreghegyen,« a római tábornoktól délre elterülő nagy római temetője, melyhez délkelet felől népvándorlaskori sírok is csatlakoztak. A temető keleti, Duna felé eső része az éremleletek tanúsága szerint a késő római korból való és átmege az ötödik századba is. Sajnos, hosszú időn keresztül napirenden voltak itt a tömeges sírfelidulások, amikor igen sok emlék elkallódott, vagy idegenbe és számos esetben a tudomány szempontjából illetéktelen kezekbe került. Végre 1912-ben a M. N. Múzeum vette a kutatást kezébe, ami aztán tisztázta a temető kérdését (I. m. 51—52. l.).

A mi szempontunkból különösen becsesek Heklernek 1912-ben és Oroszlán Zoltánnak 1922-ben végzett ásatásai. Az előbbi esetben 205 sír tárult fel, melyekből keresztény jelenetes bronz

ládaveretek is kerültek elő a pogány ábrázolással ékesek mellett. A talált két keresztény vonatkozású ládaveret egyike három töredék. Egy-egy töredék ábrázolása: a kánai csoda, amint a gyermek Jézus jobbját három korsó felé kinyújtja, a fejtől balra nagy Krisztus-monogrammal; a Jó Pásztor vállán a báránnyal; a vak ember meggyógyítása, amint egy kis alak feje felé Jézus a kezét kinyújtja. A másik láda ábrázolása kevés változással egyezik a mainzi Central-Museum alább említendő leletével. Az Oroszlán-féle ásatás eredménye a temető közepe táján egy nagyobb kőépület apsziszerű maradványa, amelyet ókeresztény temetői templomnak kell tekintenünk (I. m. 52—53. l.).

Állítólag e tájról való a mainzi Central-Museum imént említett ládaverete is. A faláda előlapjára erősített négy egymás fölé illesztett bronzlemez ábrázolásai a következők. A felsőn hat medaillon: elsőben Gorgófej, a másodikban diadémós portrait-fej, harmadikban Péter és Pál apostol képe, a fejek felett (P)ETR(US) és (PA)ULU(S) nevekkel. A további három medaillon ismétlése az előbbieknél. A második lemez hat négyszögű mezőkre tagozódik. Ábrázolásai: Dániel meztelen alakja két oroszlán között, feje két oldalán egy-egy Krisztus-monogram; Mózes csodálatos forrást fakaszt, a szikla felett Krisztus-monogram; a kánai mennyegző, Krisztus körül hat korsó, a felső sarokban egy-egy Krisztus-monogram. A többi mezőben a három jelenet ismétlődik. A harmadik és negyedik lemez ismétlése az első és második lemeznek. A ládában egy karcsú üvegkancsót, egy üvegpoharat és egy kendőbe burkolt kenyeret találtak. A kenyér jelenléte, valószínű, utalás az Eucharisziára (I. m. 54—55. l. 18. és 18. a. k.). A mainzi múzeum másik dunapentelei ládaveretén csak pogány jelenetek vannak (I. m. 56. 20. k.).

A M. N. Múzeum egy vétel útján szerzett töredékes ládaveretének díszítései: a láda elülső oldalát két oldalt szegélyző sávban egymás alatt külön-külön keretben Mars háromszor, Jupiter kétszer, Mercurius kétszer, Minerva egyszer. Egy lemeztöredéken kerek medaillonban Orpheus az állatok között, a sarkoknál két oldalt Krisztus-monogram, jobb oldalt galamb. Egy másik töredéken ugyanez a jelenet ismétlődik. A hozzátartozó alsó részen hat keresztény jelenet következik párosával. Fent Jézus feltámasztja Lázárt és Mózes vizet fakaszt, középen a Jó Pásztor és Izsák feláldozása; lent Jónás a lugasban cethallal és a vakember meggyógyítása (I. m. 55—56 l. 19. k.).

A berlini Staatliches Museum für Völkerkunde-ban is van dunapentelei keresztény jelenetes ládaveret, keverve a császárkultuszra vonatkozó pogány ábrázolásokkal. A veret két sor medaillonból áll. A felső sor első képe lovon ülő császár, előtte Victoria, mögötte két hadijelvényes katona. A második medaillon-

III. tábla.

Pusztavám-Nánápusztai Diana-szobor.

Tác-Fövenyusztai Venus-Aphrodité.

10125

8636

3124

IV. tábla.

8635
Mithras napistent ábrázoló dombormű Sárkesziből.

ból csak egy meztelen alak maradt fenn, harmadikban a falkoronás alak Constatinopolis, mögötte Viktoriával. A vele szemben álló köpenyes férfi a Constantinus dinasztia egyik tagja, valószínű II. Constantius. Az utána következő sisakos nőalak, ki koszorút tart a császár feje fölé, Róma. (Róma és Constatinopolis találkozás). A negyedik medaillon töredékén a Jó Pásztor alakja ismerhető fel. Az alsó medaillonsorból három maradt fenn: a középső ismétlése a felső sor első képeinek, a két szélső a Jó Pásztor képeinek töredéke (I. m. 57—58. l. 21. és 22. k.). A berlini múzeum egy másik dunapentelei ládaveretén nincs keresztény jelenet (I. m. 23. k.).

Egyéb keresztény vonatkozású leletek Dunapenteléről a M. N. Múzeumban: egy kis ajtó, valószínű oltárasztalból való ereklyetartó maradványa; négyszög alakú, koncentrikus körökkel és egyenszerű kereszttekkel díszített fémtükör; bronzgyűrű Krisztus-monogrammal (I. m. 59—60. l. 24. a.).

A székesfehérvári múzeum *Dunapenteléről* származó tárgyai között kétségtelen őskeresztény hagyatékként egy sírlelet aranszalagból készült Krisztus-monogramma koralakú keretben. Kerete, fülecskéje szerint nyakcsüngő lehet (Lt. sz. 2433). Ide sorozható egy halalakú cserépmécses függeszű füllel (Lt. sz. 4029). Ugyanilyen mécsesét őriz Dunapenteléről Székesfehérvárott az egyházmegyei múzeum is. Talán keresztény emlék az a mézskőtömb töredék, mely dr. Schwanner Jenő ajándékából került a múzeumba és kerettel körülvett faragványa két szőlőfürtöt csipegető madár (Lt. sz. 8695).

Nagyon becses őskeresztény építészeti emlék a székesfehérvári múzeum Krisztus-monogrammos bazilikából származó faragott korlátpillére. A Szésvári Szemlében (1936, 105. l.), a Kath. Szemlében (1937, 138. l.) megjelent első közlemények után Nagy Lajos és Alföldi András foglalkoztak vele a Szent István emlékkönyvben. Nagy Lajos szerint Magyarország területén ez volna az egyetlen kimondott keresztény emlék, amely a templomok berendezéseire hű képet nyújthatna. A korlátoszlop előoldalán középen Krisztus-monogram van. Alatta az életfát látjuk, akárcsak a teurniai bazilika mozaikjain. Fent ott van két delfin, közbül mint középpontban a pávatoll, az örök élet jelképe, balra pedig a hal. Mintegy ezektől elválasztva alattuk kapjuk a rákot, a csigát, az uterust és mást, amelyekkel nemes küzdelemben állanak a fentiek. A háti oldal díszítése kerettel körülvett hat sugaras rozetta. A kő lapos faragása, díszítéseinek egy-egy síkba való kezelése eszünkbe juttatja Eusebiusnak a tyrusi bazilikáról való megemlékezését, hogy az őskeresztény templomok belső berendezése kezdetben fából készült. Ilyennek gondoljuk mi is az első pannoniai templomi berendezéseket, amelyeket csak később vittek

át kőbe, de a tradíció erős nyoma a későbbi kőbe való átfaragásokon is érvényesült (l. m. 61. és 13. l. 26. k.).

A kő Székesfehérvárott egy régi ház lebontása alkalmával került elő. Hogy azonban nem az itt létező őskeresztény bazilika korlátjának volt alkatrésze, kétségtelen. Székesfehérvárott ugyanis a római életnek és a vele kapcsolatos őskereszténységnek eddig semmi nyoma. Itt nem gondolhatunk másra, mint a közelben fekvő tác-fővenyusztai római telepre, az ott feltárt három apszisszos, fűtőcsatornákkal felszerelt hatalmas római épülettömbre, mely valószínű istentiszteleti célokat szolgált. Erre vonatkozólag Nagy Lajos véleménye: Számtalan, eddig még teljesen fel nem tárt helyiség olyan elrendezést mutatott, hogy bennük egy őskeresztény vallásos rendeltetésű épületre kellett következtetnünk. Három, egymás mellé apszisszal záródó s érintkező helyiséget tártak föl. Feltűnő volt, hogy a középső, legnagyobb apszisszal végződő épületben még egy belső félköralakú falat is találtak, amilyenek a keresztény templomokban a klerus ülőhelyéül szolgáltak. A helyiségek nem egyszerre épültek, hanem egy korábbi magánépületet, esetleg villát beépítéssel alakítottak át egyházi épületté (l. m. 60—61. l.). A fővenyi leletek közül még a vas diatretumnak nevezett hálózatos díszítésű üvegtöredékek, egy üvegporhár talp, nyelén a mai kelyheken szokásos gombszerű kiszélesedéssel, egy töredékben fennmaradt kigyós fülű sárgamázas edénynek keresztet viselő levéalakú díszítése hozhatók összefüggésbe az őskereszténységgel (Fővenyi leletek ismertetését l. Marosi A. cikkeit Szfvári Szemle 1934, 53—71. l. 1935, 35—38. l. 1936, 105—108. l. Kath. Szemle 1935, 78—84. l. 193, 138. l. Századok 1935, 266. l.).

Az őskeresztény emlékeknek fent ismertetett jelentős száma arra vall, hogy Fejér megye területén a IV. században a keresztény hit már elterjedt, bár a lakosság majoritását, miként a Drávától északra sehohsem, itt sem érte el. A ládavereteken megnyilvánuló keresztény-pogány elemek keveredésében a mitologikus ábrázolások a hellenisztikus keleti művészetnek térfoglalását mutatják, a bibliából vett képek a nyugati keresztény hitéletnek a bizonyosságai. Egyik tünete ez Kelet és Nyugat dunamenti összeköttetésének és annak az átmeneti állapotnak, melyben a pogány és keresztény világnézet végső küzdelmét vívta egymással. Arra is van adatunk, hogy ez a dunamenti, köztük a fejérmegyei kereszténység is, melyik árnyalathoz tartozott. Rómának vagy az arianizmusnak volt-e követője? Erre vetnek fényt Szent Ambrus 378-ból való szavai: *Nonne de Thraciae partibus per Ripensem Daciam et Mysiam omnemque Valeriam Pannoniorum totum illum limitem sacrilegis pariter vocibus et barbaricis motibus audivimus inhorrentem.* Vagyis az arianizmus volt itt az uralkodó szekta.

Ez ellen kezdte meg a nagy milanoi püspök hadjáratát a limesmentének megingása idején és mikor ez összeomlott, az eretnokség büntetését látta Valeria balsorsában (Szent István emlékkönyv. I. 151. l.).

(Székefehérvár, 1938. XII. 3.)

† *Marosi Arnold.*

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Hol verték Szent István pénzeit?

Kiegészítésül annak, amit a feltett kérdéssel kapcsolatban már röviden megírtunk (Szfvári Szemle 1938, 15. l.), közöljük Dr. Huszár Lajos dolgozatából (Szent István pénzei, Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. II. k.) az ide vonatkozó részt, mint Székefehérvár történetét közelebbről érdeklő adatot. Mint ismeretes Szent István pénzei II. Henrik bajor herceg 985 és 995 között vert regensburgi pénzei után készültek, hátlapjukon Regia Civitas körirattal. E körirat feltétlenül a pénzverő helyet jelentette, csak az a kérdés, melyik várost. A kérdésre határozott választ adni nem lehet. A vélemények megoszlanak Esztergom és Székefehérvár között.

A régebbi irodalom Székefehérvárt részesítette előnyben¹⁾ és pedig főként a Hartvik-féle életrajz alapján, mely szerint Fehérvár lett volna a királyi székhely és mint ilyen Schönvisnerék szerint »regia civitas.« A Tudományos Gyűjtemény adata szerint pedig Fehérvárt őrzik is egy régi pénzverőhely emlékezetét Pénzverőpuszta néven. Az előbbire nézve azonban meg kell jegyezni, hogy a város neve mindig Alba regalis és nem Regia Civitas, az utóbbira pedig, hogy Székefehérvárott Károly Róbert korában okvetlenül volt pénzverés, tehát a Pénzverő puszta ennek az emlékezetét is őrizheti.

Esztergom mellett nyomósabb okok szólnak, melyekkel legutóbb Gálócsy Zoltán foglalkozott.²⁾ Az ő érveinél azonban sokkal jelen-

tősebb Esztergom pénzverői mivoltára az esztergomi érsek pizetum joga és az a tény, hogy Esztergom a XIII. század folyamán a fő pénzverő volt Magyarországon. A pizetum azt a jövedelmet jelentette, amely a pénzverőkamrákban az érseket minden feldolgozott márká után egy nehezék értékben megillelte. Ezt a jövedelmet az érsek azon ellenszolgáltatásért kapta, hogy kiküldött embere (pizetarius) révén állandóan felügyelt a pénzverés menetére és a veretmintákat az ő embere intézte. Kollányi szerint, ki a pizetum jogot ismertette,³⁾ ezt a jogot az esztergomi érseknek Szent István adta. Az a tény pedig, hogy a pénzverés ellenőrzése az esztergomi érsek joga volt, nagyon valószínűvé teszi azt a feltevést, hogy ez esetben a pénzverés Esztergomban folyt.

Erdy áthidalva a kérdést, felveti, hogy esetleg mindkét helyen veretett pénzt Szent István. Ezt a bizonyára Szent István által is ismert 864-i frank Edictum Piztense 12. fejezetére alapítja, amely szerint csak a királyi palotában lehet pénzt verni. Mivel pedig Székefehérvárott volt Szent Istvánnak palotája, feltehető, hogy itt is volt pénzverés.

Marosi Arnold.

¹⁾ Schoenvisner, majd Weszlerle kéziratok jegyzeteiben, valamint a Tudományos Gyűjtemény 1818, 19. l.

²⁾ Gálócsy Z. Esztergom vagy Székefehérvár. Num. Közl. 1906, 92 s. köv. l.

³⁾ Kollányi F. Az esztergomi érsek pizetum joga. 1889.

Kálmán király sirmellékletei.

A székesfehérvári bazilika királyi tetemeinek sirmellékletei közül eddig csak III. Bélának és nejének antiochiai Annának sirmellékleteit ismertük. Ezeknek hű másolatai a székesfehérvári múzeumban is láthatók, az eredetiek a budavári koronázó templomban a király és királyné díszes szarkofágjában a csontvázak mellett vannak. Egyéb a székesfehérvári bazilika területéről származó sírleletek Forster Gyula műve szerint (III. Béla magyar király emlékezete. Bpest, 1900) két egyenlő részből összeillesztett, nyitható bronzkereszt (7. á.), aranyozott bronzfeszület (8. á.), ezüst gyűrű, pecsétnyomásán zerge vagy kecskebak vésettel (10, 11. á.), végül az 1839-ben feldúlt, Buzlay-családnak tulajdonított sírok mellékletei: arany ékszerekből készített karperec (13. á.) arany gyűrű gránáttal (14. á.) és öt darab különféle ékszerrészlet (15. á.).

Az 1938-ban megjelent »Emlékkönyv Szent István halálának kilencszázadik évfordulóján« III. kötetében László Gyula tüzetes vizsgálat alá vevén a Buzlay-családnak tulajdonított sirmellékleteket (533–550. l.) a karperecről, amely 5 darab vékony lánccal összekötött, filigrános aranylemezből és egy cellazománcos korongból áll (V. t. 1. k.), megállapította, hogy az XIX. századi összeállítás. A lemezek ugyanis eredetileg összefüggő egészet alkottak. Utólag nyíralták azokat szét és csináltak belőlük karperecet. Technikájuk alapján a XI–XII. század határára készültek és egy keleti formájú jogar nyelének tartozékai lehetnek. Ugyancsak ennek részei voltak egy hengeres, pártás-szerű aranytárgy (V. t. 7. k.) és a leletben levő kis aranyűngők (V. t. 6. k.). A lelethez tartozó három kisebb díszítéses aranylemez övdíszítmények voltak (V. t. 2–4.). Egy granulációs füles gombocsa (V. t. 5) rendeltetése ismeretlen. A karperecen levő cellazománcos korong színei alapján XII. század elején, esetleg a XI. század végén készülhetett és eredetileg könyvfedelet, kelyhet díszített. Az aranygyűrű köve almandin (V. t. 8.).

A Buzlay-családnak tulajdonított feldúlt sír leletei tehát László Gyula megállapítása szerint filigrános gyűrű és egy, a sírlelet korát meghatározó zománcos korong. Ehhez hozzá kell még vennünk Henszlmann feljegyzése szerint azt a 17 arany dukát súlyát kitevő, körülbelül 60 gramm arany mennyiséget, amelyet ékszerek beolvasztásából kaptak és a rendszeretlen kiadás folytán elkallódott aranytárgyakat. Ez a gazdag temetkezési mód, főleg a gyűrű és jogar, a mellékletek magas művészi színvonala és technikájuk alapján megállapítható kora, a magyar koronázási joggal összefüggő fémművesség kétségtelessé teszi, hogy a székesfehérvári bazilika területén 1839-ben kiásott sír nem a Buzlay családé volt, hanem valamelyik árpád-házi királyunké. A zománcos korong időhatározó értéke alapján Könyves Kálmán (1095–1184) magyar királyé lehetett.

Marosi Arnold.

Dunapentele népvándorlaskori leletei a székesfehérvári múzeumban.

Dunapentele főként mint római lelőhely szerepel az archeológiában. A népvándorlás korából csak elvétve találunk róla adatokat, de összegyűjtve ezek is sokat jelentők helytörténeti szempontból. Egyik ilyen érdekes lelete a székesfehérvári múzeumnak az a simított díszítésű feketés-szürke korsója (Lt. sz. 3117), mely 1913-ban, mint államsegélyből való vétel került a múzeumba római leletekkel együtt és hosszú ideig azok között is volt kiállítva. Először a német-osztrák archeológusok 1929-i látogatása alkalmával keltett figyelmet, akik érthető sovinizmusból germán eredetűnek mondták. Dr. Alföldi András, budapesti egyetemi tanár azonban az *Archeologia Hungarica* IX. kötetében (Leletek a hunkorszakból és ethnikai szétválasztásuk) képét is közölve kor meghatározó analógiák alapján a hunleletek közé sorozta (48. l. és XXXII. t.), amit anyaga, alakja, de főleg díszítése

igazol. A korsóalakú egyfülű edény anyaga füstöléssel színezett és simítással fényesített szürke anyag, 21 cm magas, szájszélessége 19 cm, fenéktérője 8 cm. Teste törésszerűen két részre különül: konikus váll- és hasi részre. Nyaka körül párnaszerű dudorodása van, a has felett kiinduló fül ehhez és nem a szájrémhez kapcsolódik. Díszítése a nyakpárna felett besimítással készült, fényes függőleges szalagok, a nyakpárna alatt ugyanilyen módszerrel simított szalagok, a velük váltakozó fénytelen sávokon pedig két besimított zegzugos, köztük egyenes vonal, a fül alsó részénél körben futó zegzugos mustra és ez alatt fényes, besimított szalag. Alakban, díszítésben a dunapentelei korsóval leginkább egyez a mevegai korsó, kísérő leletei a csatok, csak a hunok által mozgatott néphullámmal kerülhettek Magyarországra (Arch. Hung. IX. XXVI. t. 1—5. sz.) és egy gyulai lelet az ottani múzeumban (U. ott. XXVII. t. 6. sz.). Nemcsak díszítő motívumaik azonosak, a nyakpárna is megvan rajtuk. A Nemzeti Múzeumnak is van Dunapenteléről egy széles nyakú korsója simított mintával. Lt. sz. 48/1907, 179. Arch. Hung. IX. 48. l. 96. jegyz.)

Másik dunapentelei hunlelet a Nemzeti Múzeumban őrzött üsttörédek, melyet Hekler (Arch. Ért. 1910, 32. l.) ásott ki az intercisai római tábor egyik épületében, melynek egyik helyiségében egész sereg római vas-szak volt felhalmozva (Arch. Hung. IX. 34. l. 6. kép). A hunleleteknek római táborokban való előfordulásán ne ütközzünk meg, mert Kr. u. 400 körül, a római birodalom bukása idejében a határvédelem már barbár, köztük hun egységcsapatokból volt felépítve (Arch. Hung. IX. 22. l.)

A keleti gótokkal meghonosodott germán emlékek közé sorozható a székesfehérvári múzeum két fehér-fémből készült, aranyozott dunapentelei fibulája vastúvel, melyből azonban csak a sodronyos rugószerkezet maradt fenn (Lt. sz. 3110—11). Rövid ismertetésük már az Arch. Értesítőben is megjelent (1917, 7. l.). Alakjuk, díszítésük rokon a beregszászi (Arch.

Hung. IX. 49. l.), a nagyváradi, nagy-szebeni, kecskeméti, tiszafüredi fibulákkal (Hampel J.: Alterth. des früh. Mittelalters II. k. 695. és 697 l. III. k. 441. B. és 442. t.).

Ezt igazolják a végükön látható egy-egy állatfejes nyulvány, a nyereg mögötti lemezüknek a nagyváradival azonos indás díszítésük. A tütartó feletti lemezük hosszúkás rombus alak felületén rombikus mezőcskékkal, ötnök közepén hosszúkás kiemelkedés. Hasonló rombikus motívumok vannak a székesfehérvári múzeum egyik Rác-almásról származó edényén is (Lt. sz. 8129). Érdekes a fibulák lelőköri-ménye. 1913-ban államsegélyi vétel útján kerültek a múzeumba, mint római sírleletek. Velük állítólag egy sírban talált mellékletek: drapiaszerű díszítéses üvegpohár, fésű, kis vascsat, gyöngyfűzér különböző nagyságú és alakú borostyán és üvegszemekből, agyagbögre (Lt. sz. 3112—3115). Az agyagbögrenél figyelemre méltó La Tène-s vonása, mely a La Tène bög-réknél szokásos nyak alatti kidudorodásban és a nyaki rész hirtelen megszűkülésében jelentkezik (Lt. sz. 3115). Ugyancsak a kelta-provincialis izlés hatása észlelhető két dunapentelei fibulán (3588, 6797) olyan formán, mint az Alföldi által közölt wieni ezüst fibulán (Arch. Hung. IX, 41. l.). A wieni példányon a kelta-eredetű volutaris díszítmény csak mint a fibula függeléke jelenik meg, a dunapenteleiken azonban maga a díszítmény szerepel rugós, illetőleg csuklós fibulaként.

A székesfehérvári múzeum 3042. sz. kapcsolótűje a Hampel művében (Alterth. III. k. 441. A. t.) leirt két hevesmegyei példánnyal való rokonsága miatt sorozható a népvándorlás korába. Az Arch. Ért.-ben (1917, 7. l.) megjelent ismertetés szerint feje széles, ivelt lemezt alkot és gombban végződik. Nyaka félkör, lába csak törve van meg. Sodronyrugós tűje ép. A fejlemez felületét a közepen szögbe összefutó rovátkás szalagok díszítik. Szélét is ugyanilyen dísz szegélyezi. A láblemeznek is ugyanilyen, de zegzugos díszítése volt, miként ez megmaradt részén kivehető. A fibula

római leletek társaságában került elő, maga germán típus és egyik bizonyosága annak a műtörténelmi hatásnak, melyet a IV. század folyamán a keleti gótok gyakoroltak a már hanyatló római kultúrára.

A székesfehérvári múzeum dunapentelei keramikai gyűjteményéből a hun korszón kívül még két edény sorozható a népvándorlás korába. Az egyik kiöntő csöves, füles korsó (4025), minő a csökmői lelet (Hampel J.: *Alterth. I.* 136. l. 293. á.) csakhogy a dunapenteleim hullámvonalas díszítés is van. Közélebb áll a szegedi múzeum szőregi korsójához (*Ethnographia* 1932, 66. l. 5. á.), melyet két hullámvonalas szalag díszít. A korsó különféle római leletekkel 1914-ben államsegeélyből került a múzeumba. Mag. 17, száj

bősége 11 cm. Éles vonalú díszítése két fésűvel húzott körkörös barázdás szalag és köztük 6 hornyolós hullámos disz. Feltűnő a fülnek, kiöntő csónak utólagos felerősítése. (A múzeum gyűjteményében e fajta korsó az előszállás-őreghegyi avartemető I. sz. sírjának 7919. sz. edénye.) A másik dunapentelei edény (2488) szintén hullámvonalas és az Őreghegyről való. Nagyon kezdetleges kidolgozású. Anyaga szemcsés, színe a gyenge égéstől feketés pirosas foltokkal. Alakja köcsögszerű rövid nyakkal, kihajló peremmel. A nyaka alatt elmosódott hullámvonal, mely lefelé spirálisan egész a fenékig folytatódik. Mag. 13,7, szájb. 9 cm.

Marosi Arnold.

FELJEGYZÉSEK.

Őskori telepnyomok Vértesacsán. Vértesacsa régészeti adatai után kutatva vettünk hírt arról, hogy 1910 körül a likaskői második dűlőben, a Vereb-felé vezető út mentén Rottenberger József 7843 és 7844 telekkönyvszámú földjén két nagy edény került felszínre fedővel és csontokkal. E leírás szerint tehát a kérdéses helyen feltárt leletek valószínű bronzkori urnatemető maradványai lehetnek.

Bronzkori űrmérték múzeumunkban. Kurt Willvonseder, osztrák ősrégész hívta föl figyelmünket arra, hogy kisapostagi leleteink között egy kis füles agyagpohár (Lt. sz. 9421) nem ivásra, hanem űrmértékül szolgált. Alakja ugyanis más, mint az ivópoharaké és emlékeztet a manapság használatban levő űrmértékek alakjára. Ennél is fontosabb bizonyíték, hogy a kisapostagi edény alakja egyezik a bécsi N. Ö. Landesmuseum 1932-ben szerzett két füles pohár alakjával, melyek dr. Friedrich Wimmer mérései alapján űrmértékeknek bizonyultak (*Forschungen und Fortschritte*, Berlin 1933, 9. Jahrg. NR. 6. S. 74). Edényünk tudományos értéke főleg

abban rejlik, hogy dr. Wimmer társait mint az őstörténet első űrmértékeit ismerteti. Koruk, miként a miénk is, a Krisztus előtti második évezred közepe. Ez időben Egyiptom, Mezopotámia magas kultúrájában már a hossz-, súly- és űrmértékek általánosan ismertek voltak. Az európai bronzkorból azonban eddig csak a súly- és űrmértékre voltak bizonyítékaink, tehát a kisapostagi pohárka úgy tekinthető, mint Magyarország őskorának első űrmértéke. Érdekes, hogy a vajtai kőkori leletek között is van e fajta edényünk (Lt. n. 9622), mely kis fülével és a mai mérőedényekkel (deciliter) teljesen egyező, hengeres alakjával szintén lehetett űrmérték. Ennek űrtartalma 0.19 l., a kisapostagié 0.16 l., ami csekély különbséggel egyezik a bécsi nagyobb edény 0.162 l. űrtartalmával, ami szintén igazolja, hogy vele azonos célt szolgált.

Hallstadti lelet Inotáról. A hallstadtnak is nevezett korai vaskorból aránylag kevés adata van Fejér megyének. E téren minden lelet figyelemre méltó és örvendetes gyarapodása a múzeumnak. Az 1938. évi gyarapodás-

ban Inotáról kaptunk a veszprémi múzeum szíves közvetítésével néhány ide vonatkozó tárgyat. A tárgyak jegyzéke: két bronz karperec dudorokkal és köztük körkörös hornyolásokkal, három kis bronzkarika, két gyűrűalakban összehajtott vékony sodronytekercs, három összehajtott sodronyrészlet, két szalagalakú bronz-törödéek rovátkákkal, két vaskés, három agyaggyöngy. Lelőhelyük a forrásokhoz vezető út mellett Zirkelbach és Fridrich mandulása, ahol cseréptörödékeket és csontvázrészeket is találtak. Az adatokat Faller Jenő volt szíves számunkra megszerezni (Lt. sz. 11222).

Múzeumunk Aeneas köemlékei.
A székesfehérvári múzeum két Aeneas menekülését ábrázoló köemléket őriz. Az egyik Dunapenteléről származik, 83 cm magas és 54 cm széles mészkő-relief. Főalakja a szakállas és dús hajjal övezett Aeneas, ki fedetlen, hátra vetett fejfel és távolba irányuló tekintettel jobb felé rohan. Bal vállán ruhába göngyölt édes atyját, Anchisest viszi, baljával pedig fiának, Ascaniusnak csuklóját ragadja meg. A domborművön hiányzik Anchises feje, Ascanius egész alakja az alsó kar egy kis töredékét kivéve. Aeneas jobb karja és jobb lába a tunica aljától csak leütve maradt fenn. Ruházata a római harcos viselete: térden felül érő tunica, rajta izompáncél, melyet lent rojtos szíjsor és pikkelysor zár le, fent pedig egy szíjsor a vállakat takarja. Az alak vállára vetett, elől összekapcsolt köpeny egyik szélsapokodta szárnya a bal felső képteret tölti be. Aeneas lendületes, erőteljes, előrehaladó mozgásának, nyugtalan fejetetésének, a test formáknak, a tunica redőzetének természetesen ábrázolása a reliefnek művészi jelleget ad és valószínű, hogy Kölnből érkezett mintaképek alapján Kr. u. II. század 2. felében készült (Lt. sz. 8030). — A másik Aeneas emlék Fövenyről származó kőszobor sokkal kezdetlegesebb munka. Itt Aeneas alakját rohanás helyett homlokában nyugodtan állva látjuk, mellette áll szorosan hozzá simulva fia Ascanius, kit csuklójánál fogva tart, míg Anchisest, ki egész babaszerű

lett, baljával szorítja magához. Kidolgozása primitív, schematikus munka. De éppen az eredeti mintának a helyi kőfaragó által való eme egyéni átfogalmazása, a bennszülött keletesség művészi gyakorlatába áthajló ábrázolási mód ad a reliefnek egyéni jelleget és teszi a helyi művelődés sajátos kincsévé (Lt. sz. 2852). Az Aeneas szobrok a provinciákban rendszerint síremlékeket díszítettek, mint a pietas képviselői. (Erdélyi Gizella: Aeneas menekülése, római dombormű a székesfehérvári múzeumban. Arch. Ért. 1934, XLVII. k. 49—53. 1.).

Az adonyi Bachus-jelenetes bronz dombormű. A székesfehérvári múzeum ez értékes emlékeről Paulovits István közöl bővebb ismertetést »Dionysosi menet (thiasos) magyarországi római emlékeken I.« c. dolgozatában (Arch. Ért. 1935, 98. 1. 79—80. kép), amely szerint e kőralakú domborműves bronzlemez eredetileg tükörtek volt. Ábrázolása Bachus (Dyonisos), Herakles és egy pán, kik mámoros összeölekezésben lépkednek jobbra tartó irányban. Középen a karcsú vonalú, teljesen meztelen Bachus, kissé hátravetett fején dús hajzatát elől szalag szorítja le. Jobb keze a felső testével hozzádülő pán jobb-vállán nyugszik, ki leplet tartó, könnyökben behajlított jobb karjával fejéhez nyúl. Aránylag legkevébbé jól sikerült Herakles alakja. Szakállas feje dacára, ha felső karján nem viselné a jellegzetes oroszlánbőrt, testének szerény megformálásából nem lehetne ráismerni. Testét lágyék körül takarja csak rövid ruha. A három ölelkező alakot a vállaik felett vitt thyrsos-nak nevezett rüdszerű dolog kapcsolja egybe. A jelenetben főhős Bachus. Herakles mellette csak jelentéktelen mellékfigura. A bronzlemez legnagyobb átmérője 9-6 cm. Eredeti állapotában elrozsdált, kékes zöld patinája volt. Középtájon erős vasszegecs állott ki, mely hátul egy kiálló bronzdudoron átmenve hegyben végződött. Patináját tisztítás közben elvesztette (Lt. sz. 3132). Hozzá közel álló típusok a wiesbadeni múzeum lemeztörödéke, a müncheni Museum

Ant. Kleinkunst tükörreliefje, a harmadik a berlini múzeum Rómából származó márvány csoportja. (I. m. 81, 82, 83. kép). A dolgozatban ismertetett egyéb fejmegyei leletek egy Dunapenteléről származó ládika veret párucon álló Dionysosz-szal (I. m. 83. l. 65. kép) és a felcsuti ládaveret (I. m. 77. l. 62. és 63. kép).

Fejér megye római mécsesei. A M. kir. Pázmány Péter Tudományegyetem érem és régiségtani intézete kiadta Iványi Dóra-nak »A pannoniai mécsesek« c. dolgozatát, benne megtaláljuk Fejér vármegye mécseseit is. Ez adattár bécsét emeli, hogy Iványi Dóra bejárva a múzeumokat, köztük a székesfehérvárit is, saját tapasztalatai alapján állította össze nagy kötetet kitevő művét és közli az irodalmi adatokat, a lelőhelyek, a bélyegek betürendes jegyzékét is, ami által nagyon könnyen kezelhető ez a 4618 adatot tartalmazó munka. A szöveget 99 elsőrendű kivitelű képekkel megtöltött illusztrációs tábla egészíti ki. Tudományos öntudatunk emelésére szolgál és a lelföld előtt is emeli értékünket a budapesti tudományegyetemi érem és régiségtani intézetének ez újabb kiadványa, mely dr. Alföldi András professzor lelkes vezetése alatt már több ily becses művel gazdagította irodalmunkat. A lelőhelyek jegyzékében Fejér megyéből legnagyobb számmal szerepel Dunapentele. Utána következik Adony. Egy-két darab képviseli Baracsot, Igart, Kálozt, Tárnokot, Vajtát és Zámolyt. A székesfehérvári múzeum anyagából 69 darabról történik említés 40 illusztrációval. Ezek közül érmeikkel dotáltak a következő számok: 851 Valentinianus (lt. sz. 5441), 1618 Constantinus (lt. sz. 5553), 2984 Maximianus (lt. sz. 5469), 3311 Claudius Gothicus (lt. sz. 5548), 4227 Marcus Aurelius (lt. sz. 5504).

Római éremlelet Kecelről. Iszka-szentgyörgyön 1934-ben Veres József vezetőjegyző 23 római ezüstérmet ajánlott fel a múzeumnak, mint együttes leletet. A leletben feltűnt az érmek közti nagy korkülönség: 12 ugyanis második századi, a több egy század

kihagyásával a negyedik századból való. A leletet megmutatva Dr. Alföldi András egyetemi tanár, kiváló római numizmatikusunknak, azonnal az általa ismertetett (Arch. Ért. 1922, 99; Blätter für Münzfreunde, 1923.) a pestmegyei keceli leletet juttott eszébe. Veres J. bemondása szerint tényleg ez a lelet is Kecelről származik és része az Alföldi által feldolgozott éremleletnek. Meghatározása szerint a lelet tartalma: 3 Hadrianus, 1 Antonius Pius, 2 Faustina mater, 2 Marcus Aurelius, 1 Faustina junior, 1 Commodus, 1 Didia Clara (Didius Julianus leánya. Ritka!). Negyedik századi ezüst siliqua-k: 8 II. Constantius, 1 Valens és 3 Constantius-féle barbarikus utánzat. A Constantius-féle érmek verdebélyegei: 2 drb ANT (Antiochia), 4 drb SIRM (Sirmium), 1 drb SIS (Siscia. Ritka!), 1 drb TES (Thessalonica. Ritka!). A Valens érem bélyege CONS (Constantinopolis). Az utánzatoké: C. S.; C. M. ?; a harmadiké ?. Megtartásukat illetőleg a korai denárok nagyon kopottak, a későbbi siliqua-k igen szépek. A harmadik századi érmeknek a leletből való kimaradását Alföldi azzal magyarázza, hogy ezek a gyenge ezüsttartalmú billonokat a forgalomból kivonták és helyettük inkább elfogadták a régi jó denárokat. Az egész lelet, miként Alföldi kikutatta, a háború elején egy hajó roncsaival együtt került elő a Duna közelében. »Nem lehetetlen, hogy egy rosszul sikerült dunai átkelés emléke I. Valentinianus harcai idejéből: de lehet, hogy néhány évvel később került a földbe, mikor a hunok lökése rázza meg a limes környékét.« A lelet többi része Dr. Niklovits Károly birtokába, kilenc darab pedig a Nemzeti Múzeum Eremtárába jutott.

Adatok a szabadbattyáni népvándorláskori fibulákhoz. A Magyar Tört. Múzeum feljegyzéseink szerint (Szfári Szemle 1933, 33. l.; 1935, 92. l.) három germán fibulát őriz Szabadbattyánból. E fibulák ketteje hiteles értesülésünk szerint egy budapesti régiségkereskedő útján jutott a múzeum birtokába. A fibulák a régiségkereskedőtől szerzett értesülé-

sünek szerint a szabadbattyáni vasut-állomásnál kerültek elő a Börgönd — Szabadbattyán közti vasutvonal építése alkalmából ott, ahol e vasutvonal az állomástól keletre fekvő dombot átszeli. A fibulákat a kereskedő a vasut-építési egyik mérnökötől vásárolta egyéb leletekkel. Ezek a következők: 1. Két ezüst karperec 5—6 mm. vastag ezüst drótból, melyek két vége körülbelül 12 mm szélességben és 15—16 mm hosszúságban kiszélesedve stílizált állatfejben (kigyó?) fejeződik be. Az állatok szemét csiszolatlan, bizonytalan alakú rubinvörös kő alkotta. A karpereceket a kereskedő David Reiling mainzi kereskedőnek adta el. 2. Egy pár arany fülbevaló, ezek még ezidőszertint a budapesti régiségkereskedő birtokában vannak. 3. Aranygyűrű vörös karnéval, mely szintén Budapesten van, de már nem a kereskedőnél. Az eset szomorú példája, mint szóródnak szét együttes leleteink, amelyeknek együtt kellene maradniuk.

Fejérmegyei őskeresztény emlékek. Ide tartozó emlékekről már volt szó a Szfvárj Szemlében (1936, 105. és 113. l.). Újabban Nagy Lajos foglalkozik velük az 1938-ban megjelent Szent István emlékkönyv I. kötetében, »Pannonia sacra« c. dolgozatában, mely lelőhelyek szerint foglalja össze hazánk őskeresztény emlékeit. Az »Intercisa és környéke« c. fejezetben először Dunapentele emlékeiről nyújt teljes áttekintést és bővebb ismertetést, majd »Tác-Fővenyusztza« cím alatt a székesfehérvári múzeum itt folytatásairól emlékezik meg és egyben közli a múzeum okeresztény bazilikából származó faragott korlátpillérét is, megjegyvezve, hogy Magyarország területén ez volna az egyetlen kimondott keresztény emlék, mely a templomok berendezéséről hű hépet nyújthatna. További megállapításai: Krisztus monogramja a 400-as évek-nél korábban nem jelentkezett. A monogram alatt van az életfa, akárcsak a taurini bazilika mozaikján. A monogram feletti szimbolumok: két delfin, központban pávatól, mint az örökélet jelképe, balra hal. Ezekről mintegy elválasztva alattuk kapjuk

a rákot, a csigát, uterust és mást, amelyekkel nemes küzdelemben állnak a főntebbiek. A hátoldali díszítés lapos szobrászati kezelése mutatja, hogy a faragványok fából való előképek után készültek. A korlátpillér korát Alföldi András is az ötödik század első felére helyezi és így a táci keresztény templom is, ahonnan származhatott, túlélte a népvándorlás korszakának első évtizedeit. Talán itt is egyaránt használhatták Isten házát barbárok és rómaiak, mint Joviában. (Szent István emlékkönyv I. 166. l.)

Honfoglaláskori temető Nagykarácsony-szőlőhegyen. Szabados Antal, az Előszálláshoz tartozó Nagykarácsony-szőlőhegy tanítójának jelentése szerint Balogh Mihály földjén már többiben találtak csontvázakat. Ezelőtt mintegy 15 évvel házépítés közben akadtak sírokra, melyek csontjait kieszde, közös gödörbe hanyták össze. Szabados Antal 1937-ben a csontokat újból kiásva, egy gömböcskékkel díszített ezüst fülbevalót és bronzgyűrűt talált közöttük. Később a kerti szőlő között találtak csontvázat melléklet nélkül. Ugyanítt 1938 tavaszán mellékletes csontváz is került elő, melyet Szabados Antal bontott ki és a kézfejen fonott ezüstgyűrűt, a fejnél pedig halántékgűrűt talált. A múzeumba beadott mellékletek szerint a sírok XI—XII. századi ősmagyar telep maradványai lehetnek. (Lt. sz. 10788—789).

A both-pusztai éremlelet lelőhelye. Fejér vármegyének eme mintegy 32000 drb éremet számláló és I. Kálmán, II. István és II. Béla korából származó éremleetének közelebbi lelőhelye Lüleli both-pusztai főintéző bemondása szerint a pusztá Aranyos-oldala nevű dűlője volt. A leletre vonatkozó adatokat I. Szfvári Szemle 1934, 47. l.

Polgárdi középkori régiségeiről. Az irodalomban Polgárdi két helyen szerepel, mint középkori régiségek lelőhelye. Az Arch. Értesítőben képek kíséretében (1882, 144—148. l.), melyeket részben Károly János is le-

közül Fejér megye történetében (V. k. 120. l.) megjegyezve, hogy régiségek részint a N. Múzeumban, részint a gróf Batthyányiak birtokában őriztetnek. E régiségek egyrészét: ezüsttálcák, tölcséridomú ezüsttárgy, karperecek, csatok, apró kés, gyűrűk és pénzek, melyeket a Somlóhegyen sziklasírban találtak és a XIII—XIV. századból származnak, 1927-ben magam is láttam Polgárdin a kastély egy kis vitrinjében, 1933-ban azonban már csak töredékét találtam a kis gyűjteménynek, amit aztán gróf Batthyány Lajos a székesfehérvári múzeumnak adományozott. Ez adományban az Arch. Értesítőben közölt kép alapján (145. l.): egy gyűrű (16. k.), egy kis csat (8. k.), egy karperec (22. k.), egy csatkarika (9. k.), egy kis csörgő (4 a-b. k.) és egy kés, de már nyél nélkül (5. k.). Lt. sz. 8732—37. Egyéb ugyanezekor kapott, de a képen nem szereplő régiségek: három halántékgyűrű, két vas- és egy bronzkulcs gotikus kivitelben, gyöngyszemek üvegből és borostyánból. Lt. sz. 8729—31, 8738—39.) Nem találtuk azonban a gyűjteményben a legbecsebb tárgyakat: a XII. századi kis bronzfeszületet és egy pár arany fülbevalót tekercses nyulvánnal (6 a-b és 10. k.) A véletlen 1935-ben ezeknek is nyomára vezetett egy budapesti régiségkereskedőnél. A két aranyfülbevaló még nála volt, a feszületet azonban, amely szintén birtokában volt, csere fejében átadta az Orsz. Iparművészeti Múzeumnak és így méltó helyre került. A gyűjtemény két gyűrűjét (13. és 15. k.) a székesfehérvári múzeum kapta meg ajándékként a régiségkereskedőtől. Lt. sz. 9856—57.

II. Lajos emlékérméi a múzeumban. A múzeum éremgyűjteményének fejlesztésében a főcél a székesfehérvári vonatkozású emlékérmék megszerzése. Ez évben két ilyen értékes éremmel gyarapodott a múzeum. Mindkettő II. Lajosnak, a gyermekkirálynak székesfehérvári megkoronázására (1508) vonatkozik. Az egyik két pengős nagyságú (átm. 28·5 mm) aranyérem. Egyik oldalán a trónon

ülő gyermekkirály alakja látható, fején koronával, alatta CORONATUS felirat. Körirata: LUDOVICUS FILIUS R UNGA BOHEMI 1508. — A másik oldalon egymás alatti sorokban: 1544 BUDAPOTENS ET PANNONY GENS MARTIA REGNI QUOD FUIT ESSET SI VIVERET ISTE PVER V-G. (Széch. XIV. t. 2; Wesz. XVI. 3.) A V-G betűk, melyek között az érmen egy sisak képe is látható, jelzik, hogy az érem Nagyváradon készült (V) Georgius Martinusius (Martinuzzi György) idejében és pedig 1544-ben, tehát jóval II. Lajos koronázása és halála után. — A másik II. Lajos koronázási érmünk ugyanilyen, de ezüstből. — A múzeum II. Lajos koronázási emlékérmének harmadik példánya, gróf Somsich János ajándéka, eltér az előbbiektől. Vastag ezüst veret egyik oldalán II. Ulászló, a másikon a gyermek II. Lajos alakjával. (Széch. XIV. t. 1.) Ez a koronázás idején 1508-ban készült, V. Guglinger vésnök műve.

Éremleret a Csapó-utcában. A Csapó-utca 8. sz. háztelken 1937 őszén házépítéssel kapcsolatos földmunkák folytak és e közben éremleretek akadtak. A leletről Angyalffy Nándor, igazgató-tanító értesítette a múzeumot, minek alapján helyszíni szemlét tartottunk és a munkások kikérdezéséből megtudtuk, hogy az érmek részben fazékban, részben elkorhadt szövetnemű zacskóban voltak. A fazék elkallódott, az érmek egy részét azonban Angyalffy Nándornak a munkásoktól sikerült összegyűjteni és a múzeumban letéte helyezni. A lelet főrészét II. Mátyás (1608—19) és II. Ferdinánd (1619—37) korából származó denárok alkotják, összes számuk 106 drb. Ehhez járul még 2 tallér és 1 negyedtallér, ezek külföldiek.

Régi játékkártyák. A között a sok apróság között, mely a múzeum gyűjteményeinek vegyes csoportjába tartozik, van néhány játékkártya is, melyekre Nyilas-Kolb Jenő, az »Uj Idők« munkatársa, a játékkártyák speciális tanulmányozója hívta fel figyelmünket. Az egyik ilyen régi kártya-

csomónk K. Kovách Béla ajándéka. A makk dísznőn vagy amint régen nevezték a »makk két szemén« olvasható német felírás szerint pozsonyi kiadás, u. n. német kártya, az egyes színek ugyanolyan ábrázolásával, aminő ma is használatban van. (Lt. sz. 4750). A másik Mergl Jenő ajándéka: tarokk kártya 42 lappal. Az egyik lapon olvasható felirata: Giergl István cs. k. 1-ső szabadalmi kártya gyárából Pesten. Tarokklapjai nagyobbára Pest nevezetesebb épületeit ábrázolják, de vannak köztük vidéki képek is (Lt. sz. 3976). A harmadik csomó kártya Dr. Say Géza adománya. A kártyák hátlapjának felirata szerint: Az elesett hősök özvegyei és árvái javára készült ... Kober Leo népf. főhadnagy rajzai után ... Piatnik Nándor és Fiai cég gyárában. A képeik háborus jelenetek, a háború hadvezé-reinek ábrázolásai: a piros király IV. Károly, a piros alsó József főherceg, a tőkalsó Conrád stb. (Lt. sz. 5682.) A negyedik csomó Wolmuth Lajos hadifogoly ajándéka, szibériai hadifogságban használt tarokk kártya. A kártyát a hadifoglyok maguk rajzolták orosz alakokkal, tájképekkel és

hadi tárgyakkal (Lt. sz. 4740). Ide tartozik még egy négy mezőre osztott kártyalap is a tők dísznő, tők hetes, tők nyolcas és tők felső (hármás) figuráival. A rajta és hozzátartozó egyéb papirlapokon látható jelek szerint könyvtáblának lehetett alkatrésze. Az egyik lapon szalagdísz és ezen két számjegy (15) látható. A szalagdísznek csak fele van, a másik hiányzó félen lehetett a két számjegy folytatása, szintén két szám. A négy számjegy együtt tulajdonkép az évszám és így a kártyalap a XVI. századból való. Megfelel ennek a számjegyek stílus (Lt. sz. 8817).

Fejérmegyei leletek. Az O. M. Történeti Múzeum gróf Zichy István által közzétett 1937. évi jelentése szerint Fejér megye területéről a következő tárgyak kerültek a múzeum gyűjteményeibe: a régészeti társban Dunapenteléről borzebet ábrázoló bronztárgy, Mórról római bronzkanál, bronzcsüngő és bronzkarika; a történeti társban a székesfehérvári pintér-céh pecsétje 1693-ból, szücs-céh behívó-táblája 1899-ből.

HIVATALOS TUDÓSÍTÁSOK.

Meghalt Marosi Arnold.

Szomorú téli reggel volt. Hidegen, fázósan bújt elő a nap a deres szűr-keségből, de nem sokára ismét ködfátyol ereszkedett vérvörös arcára. A cisztercita templom öreg tornyából egyhangú mély kongással szólott Szt. Ignác harangja, s az ódon rendház falán a fagyos reggeli szellő fekete gyászlobogót lengtetett. A gimn. bejáratát fekete draperia borította és odabenn a díszteremben, ahol a múzeumi élet annyi meleg ünnepi aktusa zajlott le, némán, hideg kandaláberek közt ravatalon feküdt egyesületünk és múzeumunk megalapítója: Marosi Arnold.

Váratlanul ért bennünket elköltözése. Senki sem gondolt erre még december 30-án, távolról sem sejtette, hogy

egy rövid hónap múlva árván nézünk magunk elé. — A gyászos esemény lelkünkbe markolt és az egyesület alábbi sorokban értesítette Fejér vármegye és Székesfehérvár közönségét, az országos tudományos és társadalmi egyesületeket nagy veszteségéről.

»A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület Vezetősége mélyen megrendülve, de a Mindenható szent akaratában megnyugodva jelenti, hogy a Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum megalapítója és igazgatója, a Múzeumegyesület tiszteletbeli elnöke, Marosi Arnold ciszt. r. áldozópap, m. kir. kormányfőtanácsos, a Közgyűjtemények Orsz. Főfelügyelőségének, a Műemlékek Orsz. Bizottságának, a Szt. István Akadémia és az Aquinói Szt. Tamás Társaság ren-

des, a Pécs-Baranyamegyei Múzeum-egyesület tiszteleti tagja, a Magy. Ornithologusok Szövetségének Orsz. al-elnöke stb. f. hó 22-én, áldásos és munkás életének 66. évében visszaadta nemes lelkét Teremtőjének.

Egyénisége szeretetet sugárzott, tudományos munkássága tekintélyt és megbecsülést szerzett, fáradhatatlan munkakedve és ügyszeretete példaként világított mindnyájunknak. Mint pedagógus a rábizott gyermeklelkek atyai mestere és irányítója; mint tudós a természet nagy világában a végtelen bölcsességű Isten titkos újját kereső ember; mint a múzeum szerelme az őstörténet kódén át csillámló emberi szellem és tudás szorgalmas kutatója; mint magyar ember a szent-istváni hagyományok elvhű harcosa és katonája volt. Halála pótolhatatlan vesztesége múzeumunknak és szűkebb otthonunk tudományos kutatásának.

Temetése f. hó 23-án d. u. 1/2 4 órakor lesz a ciszt. r. gimn. díszterméből.

Székesfehérvár, 1939. január hó 22. Emléke örökké élni fog szívünkben. Legyen Isten a jutalma!

A részvét megnyilatkozása.

Óriási részvét nyilatkozott meg nemcsak a megye és a város részéről, hanem országszerte hozta a posta a táviratok és levelek özönét jelezvén azt, hogy Marosi Arnold egyénisége kinőtt a vidéki tudományosság körén. Neve mindenfelé ismerős volt, amerre a magyar kultúra harcossai küzdenek a toll és tudomány fegyverével, hogy e téren is bebizonyítsák e kis, de élni-akaró nép fölényét a kéréje mesteresen teremtett nemzeti államok műveltsége felett. — Részvétét fejezte ki: Hóman Bálint vall. és közoktatásügyi miniszter, gróf Zichy István, a Magyar Tört. Múzeum főigazgatója, Dr. Herczog József, a Nemz. Múzeum Tanácsának elnöke, Dr. Pasteiner Iván, a Közgügyi. orsz. főfelügyelője, Dr. Csánky Dénes, az O. M. Szépművészeti Múzeum főigazgatója, Dr. Szinnyei József, a M. Tud. Akadémia főkönyvtárnoka, Dr. Gerevich Tibor, a Műeml. Orsz. Biz. elnöke, vitéz Dr. Haász Aladár, a V. K. Min. művészeti

ügyosztályának főnöke, Dr. Konkoly Thege M., a Közp. Statiszt. Hiv. elnöke, Dr. Hillebrand Jenő, a Nemz. Múzeum igazgatója, Dr. Bartucz Lajos, a Néprajzi Múz. igazgatója, Dr. Tompa Ferenc, Dr. Banner János egyetemi tanárok, Papp Károly, a Szent István Akadémia titkára, Gróf Merán Fülöp (Csákberény), Dr. Csitáry G. Emil, Szekesfehérvár polgármestere, Leszik Andor, a Borsod-Miskolczi, Csallány Gábor, a Csongrád várm., Dr. Sőregi János, a debreceni, Dr. Vörös Márton a pécsi, Dr. Tragor Ignác, a váci, Kuthy István, a székesfehérvári egyházmegyei múzeum vezetője, Dr. Dornyai Béla, v. múz. igazgató, Dr. Kövess Emil a szfvári Vörösmarty Kör, vitéz Dr. Szarka Géza, a Vörösmarty Irodalmi és Művészeti Társaság, Hoffer Ferenc, a Szfvár és Vidéke Ipartestület, Dr. Kaáli Nagy Marcell, a szfv. rendőrkapitányság, Csaba M. Immaculata, a Ferenc József Nőnevelő, Kapitány Géza, a Középfokú Gazdasági Tanintézet, n. Czike Gábor, a Gyermekvéd. Ipariskola, Benedek Pál, a Téli Gazd. Iskola részéről, a m. kir. 2. honv. vegyesdandár és a 2. csendőrkerület tisztikara, Deáky Lajos ny. urad. főszámvevő, Gerőfy Gyula vez. jegyző, Jankó László ny. tanító int. ig., Paczóna Margit (Bpest), Schwarczbach Flóra zongoraművész, Stréda Antal Nemz. Bank felügyelője, Dr. Say Géza min. oszt. tan., Sigray István (Ágárd), verebi Végh Endre felsőházi tag.

A temetés.

Másfélnapig feküdt ravatalán Marosi Arnold. Jan. 23-án d. u. 1/2 4 órakor rokonai, rendtársai, tisztelői, jóbarátai és tanítványainak szerető körében végezte Shvoy Lajos megyéspüspök nagy papi segédlettel a beszentelési szertartást. Ez alatt a gimn. ének-kar Czigler Ábel tanár vezetésével gyászenéket énekelt, majd megindult a menet. >A ciszt. diákok zenekara Námesy Medárd tanár vezetésével az egyik tanteremben gyászdulót intonált. Ömlöttek ki a hangok a terem nyitott ablakain a menet után, abból a teremből, ahol több évtizeden át oktatta a rábizott gyermeklelkek szigorúsággal párosult atyai szeretettel,

nagy tudással Isten gyönyörű alkotásának, a természetnek megismerésére, megértésére és a hazai rög szeretetére» — írta a napilapok krónikása. A gyászmenet a múzeum felé vette útját. Marosi Arnold teste ez egyszer nem léphetett be szeretett alkotásába, melynek kapujában *Széchenyi Viktor* főispán búcsúztatta: — »Diákjain kívül a múzeum volt minden gondolata. Tehetsége, hozzáértése és szorgalma építette ki mai alakjában a múzeumot. Szorgalom és tudás azonban nem lett volna elég e munkához. Ehhez lélek kellett, mely lelkesedni tud a nemzet multján s igyekszik azt fáradságos munka árán elélni tární, hogy új erőt, új bizodalmat nyerjen a magyar a látottaktól. Hány ezerszer tetted meg kedves Arnold atyánk, ezt az utat az iskolától a múzeumig! Testedet ezért ide hoztuk onnét, lelkedre azonban továbbra is szükségünk van. Isten veled Arnold atyánk, nyugodjál békében!«

A beszéd után lassan, méltóságteljesen gördült tovább a gyászkocsi és haladt a menet a megyéspüspökkel az élen. Egészen bealkonyodott már, amikor a Szentháromság temető kriptájában pihenőre helyezték. Szürke téli félhomály borult a temető magányára, csak a sír körül imbolyogtak sárga gyertyafények és néma alakok, mint hajdan az őskeresztény egyház temetésén. Szinte túlvilágszerű fénységben törtek elő a gyászének hangjai a főfödté sírok misztikus homályából. Marosi Arnold fáradt teste örökre elpihent immár.

Emlékgyűlés.

Néhány nap mult el a szomorú gyásszertartás után. Kevés idő arra, hogy a lélek kibontakozzék abból a merevségből, amibe a Gondviselés oly hirtelen végzése dermedtette, de az élet folyton rohanó ritmusa nem ismer megállást. Nem szabad passzívtásba süllyednünk, akik itt maradtunk. Marosi Arnold szelleme nem ismert passzívitást, hiszen utolsó pillanatáig a legaktívabb volt egész egyénisége. Átvétel, elszámolás, hivatalos lezárás és felülvizsgálás, az egyesület alapszabályszerű intézkedései után 1939. január 31-én emlékgyűlésre ült össze a

választmány *Széchenyi Viktor* gróf főispán elnöklété mellett. Jelen voltak: Dr. Csitány G. Emil, Dr. Écsedy József alelnökök, Dr. Kepes János ügyvez. alelnök, Dr. Berzsenyi Zoltán, Dr. Barth Rezső, Csikós Andor, Gálos Bernát, Dr. Goschi Péter, Dr. Korniss Elemér, Manger Emil, Marschall Rafael, Márton Jakab, Dr. Mészöly József, Dr. Polgár Iván, Dr. Potyondy Imre, Streit Ferenc, vitéz Dr. Szarka Géza, és Dr. Tarján Pál választmányi tagok.

Az ülésen Dr. Kepes János, korm. főtan., ügyv. alelnök méltatta Marosi Arnold érdemeit »Marosi Arnold neve és emléke az első ezen a nagyon szomorú választmányi ülésünkön.« — Kezdte szavait. — »Szinte elképzelni alig tudjuk, hogy ő köztünk ne lenne, hogy ne üljön évtizedek óta megszkot helyén, hogy ne lássuk robusztus alakát és ne halljuk múzeuma iránt szeretettől átfűtött okos lelkes szavát, alapos gondos, igazgatói jelentéseit.

Valami csodálatos nemes példa maradt utána, mint Istennek egy hozzáink intézett üzenete, mely minden igaz magyar embert mindig vonzan fog: Rendíthetetlen hazafíú érzés és és szentistváni hagyományokban gyökerező fajszeretet; a tudós hivatásáról vallott eszmény, mely a kötelességteljesítés tudatából fakadó szabadság gondolatában nyer végső értelmet; az emberi szellem és tudás országtűján az igazság szüntelen keresése; az Istenbe vetett hitből fakadó alázat; szerzetesi családi életéből kiáradó megelégedettsége és boldogsága; hű és igaz, csak az ember értékét néző barátság.

Ósi keménység, gerinc és makacosság volt, amikor nem egyszer a múzeum keresztjét hordta. Jellemben, szívósságban, harcos akaratban, hatalmas erőtartály, amikor a múzeális kultúra érdekeiről volt szó. Grandiózus útmutató, amikor a múzeum jövő fejlődése felett töprengtünk. Neki a Múzeum egy csodálatos kehely volt, melyet odatartott mindenkinek, hogy abból a nemzeti mult, a nemzeti élet italából hörpintsen, hogy ettől az italtól vérünk forróbban pezsdüljön, erőt, bizalmat merítve minden izmunk megfeszüljön. a szebb magyar jövő ki-

munkálásához, a régi magyar haza fel-
támasztásához.

A régiséges holmik között a leg-
több ember értelmetlenül turkál, reá-
bukik az izléstelen, vagy értéktelen
figurákra, felkapja és kifényesíti a
tetszetős lim-lomot, s rozsdamartan
otthagyja azt, ami igazi drágaság.
Marosi Arnold műértő és tudós volt
az őstörténet birodalmában. Mint va-
lami szentélyben, olyan áhitattal járt
nemes Fejér vármegye és Székesfe-
hérvár királyi város évszázados, vagy
évezredes, pókhálós vagy bemohoso-
dott emlékei között. Takarítgatta, fé-
nyesítgette, napfényre hozta, megra-
gyogtatta és dédelgette és az előke-
rült évszázados érték igézete a lelkére
ült és az ősi holmi felséges néma
nyelvét csodálatos módon megszólal-
tatta és azt megértette.

Az ősi romok azt az érzést váltják
ki a legtöbb emberből, mintha azok
a mi emberi tehetetlenségünk, végzet-
szerűen megbukó akarásunk, és alkot-
ásaink pusztulásának szimbolumai vol-
nának, mely emberi alkotások, a pusztí-
tító természeti erőkkel szemben tehet-
etlenek. A közömbös ember valami
semleges megnyugvással szemléli a
némán szétmáló, enyészetre ítélt kö-
veket. Mintha repkénnyel, mohával be-
futott széteső romok is a lemondás-
ra hajlamos szemlélet bágyságon az-
al köszöntének: morituri te salutant.

Marosi Arnold mást látott a romok-
ban: Az egyetemes élet és a szellem
örökkévalóságának buzogását; az esz-
tétikai szemlélet útján egy darab tör-
ténélmét; a Kárpátokon átbogó né-
pek között a magyar faj történelmi
folytonosságú imperiuma mellett a
keresztény magyar szellem örökkéva-
lóságát; a szellemi kultúra diadalát,
mely túléli a szétmáló anyagot, mely
munkára lelkesít, új életösztönt vált
ki, s egy új magyar ezredévéhez vezet.

Marosi Arnold emléke ezen múze-
umban örökké fog élni. Az ő emlé-
kéből merítünk erőt jövő munkássá-
gunkhoz. Az ő szellemében kívánjuk
az ő nagy álmát, mely talán nála is
nagyobb volt, a főkéletes fejérvárme-
gyei és székesfehérvári múzeumot
megközelíteni. Az ő emlékére utalva
alázatosan, de bizakodva kérjük Fejér

vármegye és Székesfehérvár nemes
hazafias közönségét, azok tiszteletre-
méltó vezetőit, tegyék meg Marosi
Arnoldnak, hogy ezután is szerezsek,
támogassák, erősítsék múzeumunkat
bölcse tanácsaikkal, fejlesztő gondola-
tokkal, anyagi áldozatokkal. Ha nincs
is testileg köztünk, de a test romjai
fölé kiáradó szelleme ma is eleven
fáklyaként él, mely mindannyiunkat
melegít, s amely a dübörgő magyar
élet útján a helyes irány felé világít.

Nekünk a múzeum drága kodexén
Marosi Arnold neve a legékesebb
iniciale. Ez a múzeum az ő befezett
hinnusza és hőskölteménye, melynek
egész életét odaadta és amelyet, min-
denkor az ő emlékének hódolva, az ő
szellemében kívánunk megőrizni, fej-
leszteni, s a jövő magyar nemzedék-
nek átadni. Isten adja, úgy legyen!

Ezután Dr. Ecsedy József alispán
kérve szót, megilletődött szívvel és
nagy szomorúsággal látja, hogy el-
távozott az, aki életét eleme volt a
múzeumnak, aki eleven tanulejt adta
a szép, a jó és a nemes iránti lelke-
sedésnek és minden nemes munkának.
Kérte a vezetőséget, hogy a legköz-
lebbi ülésre kész tervet dolgozzon
ki Marosi Arnold emlékének a mú-
zeumban való állandó megőrkítésére.
Egyénisége teremtette meg a múze-
umot, illő tehát, hogy emlékének hódol-
jon az egyesület és a jövő időkre nézve
is fennmaradjon emléke a mult sze-
retettel gyűjtött tárgyai közt. A vá-
lasztmány egyhangúlag hozzájárult és
utasította a vezetőséget, hogy Marosi
Arnold emlékének megőrkítésére vo-
natkozólag tervet dolgozzon ki.

Most Dormúth Árpád, az egyesü-
let titkára, Marosi Arnold szellemi ha-
gyatékaról: múzeumi és tudományos
munkájáról emlékezett meg. »Hagyaték
szállott reánk – mondta – oly ha-
gyaték, melyért Marosi Arnold életét
és egészségét adta oda. Ezt a ha-
gyatékot az ő szellemében kell tovább
vezetni, szeretettel, önzetlenül és a
tudomány iránti odaadással és fárad-
hatatlan munkakedvvel.« Betegsége
alatt múzeumi ügyekről beszélgetve
azt mondotta, hogy legnagyobb hálát-
lanság, ha valakinek élete munkáját
halála után lekicsinylik és emlékrabló

kezekkel szétdúlják. Halála előtti nap délelőttjén erre gondolva tett ígéretet neki, amikor erőlködve bár és szagattottan, de teljes szellemi tudatában mondotta: »Vezessétek tovább szeretettel, lelkiismeretesen! Jó kezekben van. Szeresd, ahogy én szerettem!« A egyesület nevében tett ígéretet ekkor Marosi Arnoldnak, hogy a múzeum ügyét úgy fogják vinni, mintha Ő maga vinné, az Ő szelleme, irányítása lesz útmutató a jövőben is. Ez az ígéret köti az egyesületet annál is inkább, mert múzeumunk országos szempontból az elsők, külföldi tudományos szempontból a legjobbak közé tartozik. A tudományosság lehet az egyetlen szempont a jövőben, amely a rendezést befolyásolhatja. Ezt követte Marosi Arnold is, amikor állandóan lépést tartott a tudomány fejlődésével. E mellett az esztétikai külső, a művészi harmonia lehet iránytadó. Szépért rajongó lelkének ez volt másik irányelve. A választmány egyhangúlag hozzájárult a titkár előterjesztéséhez.

Dormúth Árpád a múzeum megbízott igazgatója. A jan. 31-i gyűlés ezután rendes választmányi gyűléssé alakult át. Dormúth Árpád a múzeumi ügykezelés, az irattár, pénztár lezárásáról és átvételéről tette meg jelentését. A választmány minden intézkedést jóváhagyott és megbízta a titkárt a még függőben lévő kérdések elintézésével. Kepes János ügyvez. alelnök indítványára azután a Múzeum-egyesület alapszab. 10. §. értelmében Dormúth Árpád, tanker. tanulmányi felügyelő, gimn. tanárt bízta meg múzeumigazgatói címmel a múzeum ügyvitelének további vezetésével és felterjesztésben kérni fogja a Közg. Orsz. Főfelügyelősége útján a VKMin. illetve a Nemz. Múzeum Tanácsának végleges megerősítését. Felhatalmazta az új igazgatót a számadások vezetésére, postai küldemények átvételére, az irattár és pecsét őrzésére, tud. és népszerű előadások rendezésére s a Székesfehérvári Szemle szerkesztésére. Ezzel kapcsolatban elhatározta, hogy a felszabaduló titkári tiszteletdíjából évi 240 P-t fordít a múzeumi szolgálat fizetésének javítására

és a maradék 60 P-t az igazgató 800 P tiszteletdíjához csatolja. Dormúth Árpád megköszönte a választmány bizalmát. Úgy érzi, — úgymond — hogy nagy kincset bíztak reá. Igéri, hogy hűséges sáfára lesz a reabizott gyűjteménynek, mint azt kiváló elődjétől és mesterétől látta és tanulta. Amit Marosi Arnold szellemi hagyatékáról mondott, azt meg is akarja valósítani, mert az Ő szelleme él és tovább kell élnie a múzeumban. A választmányi ülés további folyamán Dormúth Árpád bejelentette részvételét Zsindely Ferenc vall. és közk. államtitkár elnöklété alatt lefolyt és az Orsz. Népművészeti Tanács megalkítását célzó értekezleten, amelyen Latabár Károly iparművész számolt be a fejemgyei népműv. gyűjtés eredményeiről és annak haziiari, gazdasági-jelentőségére hívta fel a figyelmet.

Ezután bemutatta a Miskolc—Borsodmegyei múzeum átiratát az az ottani személyi és dologi kiadások elosztásáról. Ez szolgálhat alapul a mi múzeumunk tudományos tisztviselői állásának megszervezésére vonatkozólag, amihez elvben Dr. Csitáry G. Emil polgármester és Dr. Ecsedy József alispán is alkalommal is kifejezték készségüket.

Második választmányi ülésünk 1939. június 19-én folyt le Széchenyi Viktor gróf elnöklété mellett. Jelen voltak Dr. Kaltenecker Viktor, Dr. Kepes János, Márton Jakab, Dr. Mészöly József, Polczér Gyula, Dr. Polgár Iván és Dr. Tarján Pál.

Elnök az ülést megnyitva, örömmel köszöntötte Dormúth Árpád mb. múzeumigazgatót, ki hirtelen bekövetkezett betegsége és súlyos műtéte után ismét egészségesen jelen van és régi erőben vezetni újja múzeumunk és egyesületünk ügyeit.

Dormúth Árpád ezután a tagságban történt változásokról számolt be: Jónás Béla rendőrfőtanácsos, Dr. Imre József főig. szakelőadó, vitéz Pálffy Andor közigazg. bíró és Rábai (Ruff) Béla bankigazgató kilépésüket jelentették.

A folyó ügyek sorában jelentést

tett arról, hogy február hó közepe táján Polgárdi községből egy bronz Mercurius-szobrocskát hoztak megvételre a múzeumba. Minthogy azonban betegsége megakadályozta a személyes megbeszélést, nem sikerült megegyezniök. Kötelességszerűen jelentést tett a M. Tört. Múzeumnak, illetve a Közgy. Orsz. Főfelügyelőségnek, mire a Nemzeti Múzeum részéről Radnóti Aladár dr. kiszállt és a helyszínen meg is vette. Így méltó helyre került, bár nálunk is meg lehetett volna a helye római gyűjteményünkben.

Körbel Henrik cukorgyári igazgató Marosi Arnold iránti kegyeletből megküldte a múzeumnak a nagyhalompusztai ásatás fényképét, ezt bekeregettette és kérte hogy méltó helyre helyezzük el múzeumunkban. A képet megköszönve az irodahelyiségben a gyászszalaggal övezett Zádor-fele rajz és a bekeregetett gyászlap közé, azon a falon helyeztük el, amely előtt annyit dolgozott boldogult igazgatónk.

A Műemlékek Orsz. Bizottságához fordultunk a múzeum középkori kőanyagának teljes átvétele ügyében, amihez elvben hozzá is járultak.

Hóman Bálint vall. és közokt.-ügyi miniszter közbenjárására Erneyi József ny. Nemzeti Múzeumi főigazgatótól fehérvári orvosi céhemlékeket kapott a múzeum; a miniszterium pedig az éremgyűjt. kiegészítésére 22 drb művészi érmet ajándékozott.

Székesfehérvár városa évi 1200 P segélyt utalt ki öt éven keresztül múzeumunknak. Ez a segély 1938. évvel lezárult és az új költségvetésbe már nem vétetett fel. Ezért kérelemmel fordultunk a városhoz, hogy pótlólag vegye bele az 1939. évi költségvetésbe és tovább mindaddig, míg a múzeum ügyének végleges rendezése meg nem történik.

A Közgyűjt. Orsz. Főfelügyelősége közölte, hogy Dormuth Á. múz. igazgatói megerősítését csak a tisztviselői kérdés végleges rendezése kapcsán fogja megegyezni.

A Vall. és Közokt. ü. Minisztérium 1000 P segélyt utalt ki a múzeum könyvtára számára. Minthogy ez az összeg meghaladja szükségleteinket

és néhai Marosi Arnold néprajzi gyűjteményünk berendezésére kérte, azzal a kéréssel fordult az egyesület a VKMin-hoz, hogy azt megoszthassuk 500—500 pengős részekre és e két célra felhasználhassuk. Erre az engedély meg is érkezett. Közben a Közgyűjt. Orsz. Főfelügyelősége úgy intézkedett, hogy az egész összeg a 400 P államsegéllyel együtt ásatásokra fordíttassék. Ezt az ellentmondást úgy hidaltuk át, hogy saját költségvetésünk-ből fordítunk majd kb. 1000 P-t ásatásokra.

Örömmel jelenti, hogy a Vall. és Közokt. ü. Minisztérium 500 P-t utalt ki a Tác-Fővenypusztai római-kori romok biztosítási költségeire. A konzerválást elvégeztük és a fennmaradt pénzt az idei további kutatásra fordítjuk, hogy ezáltal az eddig kétes tudományos problémákat eldönthessük.

A pénztári kiadások tételeit bemutatta választmányi jóváhagyást nyertek.

A múzeumi belső munkálatok ismertetése után bejelentette, hogy az 1939. évi jan. 31-i emlékgyűlés felhatalmazása alapján Marosi Arnold emléket a múzeum első termében gondolná megörökíteni. Márványtábla hirdeténe a múzeum megalapítását, e körül Széchenyi Viktor gróf, Lausmann Gyula dr. és Marosi Arnold képei, illetve domborművü arcképei, esetleg utóbbinak mellszobra volna elhelyezendő. A terem többi részében a múzeumi ásatások képeit vagy más gyűjtemény részt lehetne elhelyezni. A választmány az elgondolást megáévtette és végrehajtását a közgyűlés elé terjeszti.

Közgyűlés. Alapszabályok értelmében 1939. jún. 8-ra hirdetett közgyűlés nem lévén határozatképes az 1939. jún. 19-én tartott vál. ülés után folyt le a f. évi közgyűlés, Széchenyi Viktor gróf elnöklété mellett.

Dormuth Árpád együttes titkári és igazgatói jelentésében Marosi Arnold tudományos, emberi és nemzeti működéséről emlékezett meg. Vázolta a múzeum 1938. évi munkáját, anyagi ügyeit, gyarapodását, a külső és belső munkálatokat és a múzeum látogatottságát.

A gyűjtemények gyarapodása. Könyvtár: gyarapodás 1006 drb, állomány 22694 drb. Régiségtár: gyarapodás 730 drb, állomány 24725 drb. Néprajz: gyarapodás 183 drb, állomány 1367 drb. Természetrájz: gyarapodás 2 drb, állomány 7112 drb. Művészet: gyarapodás 18 drb, állomány 777 drb. Összes gyarapodás 1939 drb. Állomány az 1938. év végén 56675 drb.

A múzeum összes látogatóinak száma: 17702 volt. Ezek közül tanuló 8148 volt. Tudományos célból tekintették meg múzeumunkat: ifj. gróf Batthyány Lajos a képtárt, Dr. Dercsényi Dezso románkori köveinket, Dr. Bierbauer Virgil régi fehérvári metszeteinket, Volly István néprajzi anyagunkat, Dr. Nagy Tibor a Tács-Fővenyusztai ásátás anyagát, Dr. Wolf. Kimmig (Trier) bronz és kelta anyagunkat, Dr. Csánky Dénes képtárunkat, Dr. Johann Béla orvostörténeti és gyógyyszerészeti anyagunkat, Dr. Magyary Zoltán néprajzi anyagunkat, Dr. Vajkay Aurél kuruzslószereinket, Dr. Vály Károly néprajzi kiállításunkat, Váry János ősmagyar emlékeinket, Dr. Érich Polaschek (Wien) mitológiai köveinket.

Vendégeink közül meg kell említenünk Dr. Hóman Bálintné, gróf Merán Fülöpöt, Dr. Say Gézát, Dr. K. Bucsovsky a krakkói múzeum igazgatóját, Dr. Szentiványi Gyulát, Dr. Cs. Sebestyén Károlyt a szegedi múzeum igazgatóját, Dr. Lux Kálmánt; Dr. Paulovits Gyula egyet. tanárt, Dr. Bodor Antalt a Falukutató Int. igazgatóját, Dr. Szablya Frischauf János az Orsz. Iparműv. Társulat igazgatóját.

A zárszámadás a következő volt: A törzsvagyon az 1937. évi állapot óta nem változott.

Bevétel: Maradvány, a múlt évi zárszámadáson 1090.77 P, Államsegély 800— P, Városi segély (rendes 1200 P, rendkívüli 100 P) 1300— P, Vármegyei segély 3000— P, Tagdíjak 1422— P, Adományok 150— P, Belépődíjak 526.30 P, Kiadványok 40.04 P, A »Székesfehérvári Szemle« kiadására 647.40 P, Vegyes bevételek 38.60 P, Kamatok 38.72 P. Összesen: 9053.83 P.

Az egyesület vagyoni állása 268.000 korona névértékű kölcsönkötvény, 3 drb. Székesfehérvári és Fejérmegyei Takarékpénztári részvény, 1 drb 10 koronás arany, 334.42 P-ről szóló takarékpénztári betétkönyv és pénztári maradvány a bankszámlákon: 423.— P.

Kiadások: Személyi kiadások: Igazgatói tiszteletdíj 800 P, Titkári tiszteletdíj 300 P, Szolga fizetése (30 P karácsonyi segély) 970 P, Társadalom biztosító 84.31 P, Kereseti adó, szolgáló után 7.20 P, Örkdés 100.50 P, Összesen: 2262.01 P.

Dologi kiadások: 1. Gyűjtemények gyarapítása, a) könyvtár 307.86 P, b) régészet 835.21 P, c) éremtár 47.34 P, d) természetrájz 18.— P, e) néprajz 859.25 P, f) művészet 30.— P, Összesen: 2097.66 P. 2. Gyűjtemények fenntartása, a) fenntartás, konzerválás 333.80 P, b) berendezés 384.58 P, c) biztosítás 174.71 P, Összesen: 893.09 P. 3. Épületfenntartás, fűtés, világítás, a) építkezés, tatarozás 1459.93 P, b) fűtés 299.75 P, c) világítás 80.85 P, d) vízdíj 332.60 P, e) szemét fuvarozás 50.— P, f) kéményseprés 5.76 P, Összesen: 2228.89 P. 4. Irodai adminisztráció 111.06 P. 5. Posta 93.18 P. 6. »Székesfehérvári Szemle« kiadása 594.06 P. 7. Egyenleg folyószámlán 1938. december 31-én 420.13 P. Egyenleg államsegély számlán 2.87 P. Maradvány házipénztárban 3.22 P. Takarékpénztári betétkönyvön 347.66 P. Összes kiadás: 9053.83 P.

Az egyesület tisztikara három évre: 1939—1941 a következőképp alakult:

Elnök: gr. Széchenyi Viktor ny. főispán, m. kir. titkos tanácsos.

Alélnök: Dr. Csitáry G. Emil polgármester és Dr. Ecsedy József alispán.

Ügyv. elnök: Dr. Kepes János korm. főtanácsos, kir. közjegyző.

Titkár és mb. múzeumigazgató: Dormuth Árpád tanker. tanulm. felügyelő, c. gimn. igazgató.

Ügyész: Dr. Szüts Gedeon várm. tisztí főügyész.

Ellenőr: Manger Emil áll. gimn. tanár.

A választmány az 1939. évre a következőkép alakult: Dr. Balassa Brúnó tanker. kir. főig., Dr. Barth Rezső keresk. isk. igazgató, Dr. Berzsényi Zoltán egészségügyi főtan. kórh. igazg. főorvos., Csikos Andor pénzünt. vezérigazg., Farkas Sándor hely. polgármester, Gálos Bernát ciszt. gimn. igazg., Dr. Goschi Péter áll. gimn. igazg., Dr. Halász Géza várm. főjegyző, Dr. Incze Nándor ügyvéd, Jancsó Sándor városi számv. főnök, Dr. Kaltenecker Viktor felsőházi tag, Karl Ernő gyáros, Dr. Korniss Elemér vm. árvaszéki ülnök, Marschall

Rafael ciszt. r. gimn. tanár, Márton Jakab ny. áll. realisk. tanár, Dr. Méyszöly József egészségügyi főtan., Dr. Polgár Iván ciszt. r. gimn. tanár, Dr. Potyondy Imre pápai protonot. kanonok, Rauscher Béla ny. Máv. igazgató, Sigray István (Agárd) országgyűl. képviselő, Schmidl Ferenc vár. műsz. tanácsos, Streit Ferenc pápai protonot. kanonok, Tarján Pál Nemz. Bank hely. igazg., vitéz dr. Szarka Géza leánygimn. tanár.

Számvizsgáló bizottság: Elnök: Polczer Gyula. Tagjai: Almássy János és Homoki Ferenc.

Női-, férfi szövetek

Selymek, Mosó árúk

Vászon- és asztalneműek

Harisnyák

Női- és leánykabátok

Szőnyegek, függönyök

DEÁK TESTVÉREK

cégnél

SZÉKESFEHÉRVÁR, KÁROLY KIRÁLY-TÉR

Alapítási év 1843-ban.

Ádám Károly budapesti kézimunka nagykereskedés
lerakata.

Turistáknak, kirándulóknak és cserkészeknek

HUSKONZERV

SZARDINIA

SZALÁMI

SAJT

legelőnyösebben

SZIGETHY TESTVÉREKNÉL

SZÉKESFEHÉRVÁR

KOSSUTH-UTCA.

Kelengye
Vászon
férfi és női
fehérműek a
legjobb minőség-
ben olcsón

FRÖSCHL

NÉL

Barátok épülete.

Csemege
cukorka és
italkülönlegességek

**HÉJJ TESTVÉREKNÉL
SZÉKESFEHÉRVÁR
BALATONFÜRED**

**T ó t h
Károly**

fényképész műterme
aranyérmekkel kitüntetve.

SZÉKESFEHÉRVÁR
Bazilika-tér 3.
Telefonszám 431.

Művészi munkák, Nagyítá-
sok, Pastell, Aquarell stb.
Amatőr munkák kidolgo-
zása. Szolid árak!

NAGY LAJOS

villanyszerelés,
rádió javítás,
csillár raktár,
Standard, Orion
rádiók.

SZÉKESFEHÉRVÁR
KOSSUTH-UTCA 8.
VILLANYÓRÁNÁL.

ALAPÍTÁSI ÉV 1845.

SZÉKESFEHÉRVÁRI
ÉS FEJÉRMEGYEI
TAKARÉKPÉNZTÁR

KÖZPONT:

NÁDOR-U. 17. TELEFON 43.

FIÓKÓK:

ADONY, SÁRBOGÁRD,
VÁRPALOTA.

SAFE — DEPOSIT.

FOGLALKOZIK A BANKÜZLET
MINDEN ÁGÁVAL.

K a r l

Kajofi

R u m